

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1960'LARDAN İTİBAREN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİNİN BİR KONUSU OLARAK GÖÇ**

Damla SOLMAZ

2501171375

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Gül Pınar ERKEM GÜLBOY

İSTANBUL – 2022

ÖZ

1960'LARDAN İTİBAREN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN BİR KONUSU OLARAK GÖÇ

DAMLA SOLMAZ

Türkiye ve AB ilişkileri 1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusu ile başlamış ve ilişkiler zaman zaman dursa da halen devam etmektedir. Kurulduğu ilk tarihten itibaren Türkiye'nin ilgi alanında olan AB için göç önemli bir konu olmuştur. Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşı sonrası ihtiyaç duyulan iş gücünü bölge dışındaki ülkelere göçmen işçi alarak gidermiştir. İlk yıllarda işçi göçleri AB'nin gelişmiş üye ülkelerinin kolonyal bağlar kurduğu eski sömürge ülkelerinden yapılırsa da zamanla bölge içerisindeki az gelişmiş ülkelere işçi göçmenler alınmıştır. Ancak bu ülkelerde gelişmişlik seviyelerinin artması ile işçi alımı da azalmaya başlamış, bunu takiben işçi göçmenler üye olmayan ülkelere seçilmiştir. Türkiye, AB üyesi olmak isteyen bir ülke oluşu ve tarihi bağlar çerçevesinde Almanya gibi ülkelere kültürel bir geçişe sahip olması nedeniyle işçi göçleri için tercih edilen bir ülke olmuştur. Türkiye 1960'lı yıllarda AB'ye işçi göçü vermiş, bunun nedenleri arasında ise ülkedeki iş gücü arzının fazlalığı önemli bir etken olmuş ve taraflar arası karşılıklı fayda ile AB ülkelerine Türkiye'den ikili anlaşmalar ile işçi göçleri yapılmıştır.

1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ile ekonomik durgunluk yaşayan AB, işçi göçmen alımını 1970'li yıllarda durdurmak durumunda kalmıştır. Yasal yollarla AB bölgesine gidemeyen göçmenler ise düzensiz göçler yaparak bölge ülkelere göç etmeye devam etmiştir.

2010 yılı ve sonrası Orta Doğu bölgesinde yaşanan çalkantılardan etkilenen Suriye'de çıkan iç savaşın küresel çapta mülteci akınına neden olmasıyla milyonlarca Suriyeli göç etmek zorunda kalmıştır. Avrupa bölgesi Suriyeli göçü için de tercih edilen bir bölge olmuş, düzenli yollarla bölgeye giremeyen mültecilerin düzensiz yolları kullanarak AB ülkelere göç ettiği görülmüştür. Türkiye'nin stratejik konumu gereği önemli bir bölgede kalması ile transit olarak kullanılması, AB ile ilişkilerini de şekillendirmiştir. Türkiye'nin üyelik ilişkisi çerçevesinde yürüttüğü AB ile ilişkisi artık göç konusu ile daha da artmış, bu konuda AB ile pazarlık masasına oturmuştur. AB'nin yaşadığı mülteci krizini bölge dışındaki ülkelere çözmek istemesi ve Türkiye'nin çözüm için önemli bir ülke olması nedeniyle ikilinin ilişkisi olumlu yönde

ilerlemiştir. Böylece taraflar arası Geri Kabul Anlaşması yapılmış, Türkiye ve AB arasındaki ilişki yeniden canlanmıştır.

Sonuç olarak, 1960'lı yıllardan itibaren işçi göçleri ile kurulan Türkiye ve AB ilişkisi, Suriyeli mülteci akınları sonrası Geri Kabul Anlaşması ile devam ettirilmiştir. Taraflar arası ilişkinin üyelik ilişkisi dışında ve daha çok göç konusu ile şekillendiği görülmüştür. Göç, taraflar arası ilişkinin önemli bir konusu olmuş ve diyalog bu çerçevede ilerlemiştir. Bu tez çalışmasında Türkiye ile AB arasındaki ilişkinin göç konusu bağlamında gösterdiği değişim irdelenmiş, tarafların ilişkisinin artık üyelik çerçevesinden daha çok ortak göç politikasına dönüştüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Türkiye ve AB ilişkisi, AB'nin Göç Politikaları, İşçi Göçleri, Geri Kabul Anlaşması, Mülteci Krizi, Düzensiz Göç

ABSTRACT

MIGRATION AS A SUBJECT OF TURKEY AND THE EUROPEAN UNION RELATIONS FROM THE 1960s

DAMLA SOLMAZ

Relations between Turkey and the EU started with Turkey's application for membership to the European Economic Community in 1959, and the relations still continue, even if they stop from time to time. Migration has been an important issue for the EU, which has been in Turkey's area of interest since its establishment. European countries met the needed workforce after the Second World War by recruiting migrant workers from countries outside the region. In the first years, although the labor migration was made from the former colonial countries with which the developed member countries of the EU established colonial ties, over time, worker immigrants were taken from the less developed countries in the region. However, with the increase in the level of development in these countries, the recruitment of workers began to decrease, and subsequently, worker immigrants were selected from non-member countries. Turkey has been a preferred country for labor migration, as it is a country that wants to become an EU member and has a cultural transition with countries such as Germany within the framework of historical ties. Turkey gave labor migration to the EU in the 1960s, among the reasons for this, the surplus of labor force in the country was an important factor and labor migrations were made from Turkey to EU countries with mutual benefit between the parties.

The EU, which experienced economic stagnation due to the Oil Crisis in 1973, had to stop the recruitment of migrant workers in the 1970s. Immigrants who could not go to the EU region legally continued to immigrate to the countries of the region by making irregular migrations.

Millions of Syrians had to migrate, as the civil war in Syria, which was affected by the turmoil in the Middle East region in 2010 and after, caused a global refugee influx. The European region has also been a preferred region for Syrian migration, and it has been observed that refugees who could not enter the region by regular means migrated to EU countries using irregular routes. Due to Turkey's strategic location, staying in an important region and using it as a transit have also shaped its relations with the EU. Turkey's relationship with the EU, which it carried out within the

framework of its membership relationship, has now increased even more with the issue of migration, and it has come to the bargaining table with the EU on this issue. Since the EU wanted to resolve the refugee crisis in countries outside the region and Turkey is an important country for a solution, the relations between the two progressed in a positive direction. Thus, a Readmission Agreement was made between the parties, and the relationship between Turkey and the EU was revived.

As a result, the relationship between Turkey and the EU, which was established with labor migrations since the 1960s, was continued with the Readmission Agreement after the Syrian refugee influxes. It has been observed that the relationship between the parties is shaped outside the membership relationship and mostly with the issue of immigration. Migration has been an important issue of the relations between the parties and the dialogue has progressed within this framework. In this thesis, the change in the relationship between Turkey and the EU in the context of migration has been examined, and it has been determined that the relationship of the parties has now turned into a common migration policy rather than a membership framework.

Keywords : Migration, Turkey and EU Relations, EU's Migration Policies, Labor Migration, Readmission Agreement, Refugee Crisis, Irregular Migration

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği'nin göçmen ve mülteci politikaları konusunda çalışma isteğimi lisans yıllarımda karar vermiş, 2015-2016 yıllarında Türkiye ile yapılan Geri Kabul anlaşması zamanında lisans dönemim üçüncü sınıfına denk gelmesi ile konuya ilgim daha da artmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin AB göç politikalarındaki öneminin farkında olan bir uluslararası ilişkiler öğrencisi olarak yaşanan süreçleri ilgiyle takip etmiştim. O yıllarda Farabi öğrencisi olduğum Ege Üniversitesinde AB'ye dair derslerimin yoğunlukta olması gibi nedenler yüksek lisansımdaki bölümüm ve tez konum üzerinde beni yoğunlaştırarak karar vermememde etkili olmuştur.

Tez yazım sürecimde bana ilham olan, geç bulduğum ama çok sevdiğim, bana yol gösteren, akademik bilgisini daima benimle paylaşan, zorlandığım noktalarda bana yol gösteren, tanımış olmaktan dolayı çok şanslı hissettiğim, anlayışı ve güler yüzüyle 2021 yılıma ışık katan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Gül Pınar Erkem Gülboy'a katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisansım boyunca beni daima destekleyen, motive eden, moralim bozulduğunda beni gülümseten, hep yanımda olan, dertlerimi dinleyen, çözüm bulan sevgili annem ve sevgili babam Meryem-Şener Solmaz'a sonsuz teşekkür ediyorum. Entelektüel birikimiyle ve hayata bakış açısıyla her yaşta hayran olduğum ve örnek aldığım canım ablam Funda Solmaz Şakar'a gecenin geç saatlerine kadar yazdıklarını okuduğu, hep yanımda olduğu ve beni sürekli motive ettiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Hayat enerjisini benimle paylaştığı, hayata farklı pencereden bakmamı sağladığı, rafine zevkleriyle beni şaşırtıp hayran bıraktığı ve hep motive ettiği için canım kardeşim Dolunay Solmaz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ailenin neşesi, şirini, muzibi, kendisiyle yeniden hayatı öğrendiğimiz canım yeğenim Okyanus Şakar'a ve çok okuyan, bilgili, kültürlü abim Burak Şakar'a çok teşekkür ederim.

Bu tezi, varlıklarına her gün minnettar olduğum sevgili aileme ithaf ediyorum.

DAMLA SOLMAZ

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
RESİMLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARASI GÖÇ KAVRAMI VE TANIMLARI

1.1. GÖÇ.....	2
1.2. GÖÇE NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	4
1.2.1. EKONOMİK VE SİYASİ FAKTÖRLER.....	4
1.2.2. SOSYAL VE KÜLTÜREL FAKTÖRLER.....	5
1.2.3. ÇEVRESEL VE DOĞAL FAKTÖRLER.....	6
1.3. ULUSLARARASI GÖÇ TÜRKLERİ.....	8
1.3.1. DÜZENLİ VE DÜZENSİZ GÖÇLER.....	8
1.3.2. ZORUNLU GÖÇLER VE İSTEĞE BAĞLI GÖÇLER	9
1.4. ULUSLARARASI ALANDA GÖÇMEN, MÜLTECİ VE SIĞINMACI.....	11
1.4.1. MÜLTECİLİĞE İLİŞKİN ULUSLARARASI NORMLAR.....	11
1.4.2. GÖÇMEN MÜLTECİ VE SIĞINMACI TANIMLARI.....	14
1.5. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİ.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ POLİTİKASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK BİR GÖÇ POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜREÇLERİ.....	20
2.2. İŞGÜCÜ GÖÇÜ VE PETROL KRİZİ ARASI DÖNEM	25

2.3.	PETROL KRİZİ VE 2000'Lİ YILLAR ARASI AB GÖÇ POLİTİKALARI.....	29
2.4.	2000 YILI VE ARAP BAHARI ARASI AB GÖÇ POLİTİKALARI.....	33
2.5.	ARAP BAHARI SONRASI AB GÖÇ POLİTİKALARI	35
2.6.	AB BÖLGESİNE YAPILAN DÜZENSİZ GÖÇLER.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960'DAN İTİBAREN TÜRKİYE VE AB İLİŞKİLERİNİN BİR KONUSU OLARAK GÖÇ

3.1.	AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ ÜYELİK İLİŞKİSİ	44
3.2.	1960 YILI MİSAFİR İŞÇİ ANLAŞMASI VE TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ.....	52
3.2.1.	TÜRKİYE'DEN KUZEY VE BATI AVRUPA'YA İŞÇİ GÖÇLERİ.....	57
3.3.	1980-2010 ARASI DÖNEME TÜRKİYE VE AB ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	60
3.4.	2011 SURİYELİ MÜLTECİ AKINI VE TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ.....	62
3.4.1.	TÜRKİYE VE ALMANYA'NIN AÇIK KAPI POLİTİKASI	67
3.4.2.	GERİ KABUL ANLAŞMASI VE TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ	74
3.4.3.	GERİ KABUL ANLAŞMASI SONRASI TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ.....	81
3.3.4.	TÜRKİYE'DEKİ DÜZENSİZ GÖÇLER VE AB İLE İLİŞKİLER	88
SONUÇ		92
KAYNAKÇA		95

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. EURODAC Merkezi Sistemde Yıllık Toplam Trafik, 2014-2020

Tablo 2.2. Ülkelerin 2019 Yılı İtibariyle İnsani Gelişme Endeksi Tablosu

Tablo 2.3. Doğu Akdeniz ve Batı Balkan Rotalarındaki Yıllara Düzensiz Göçmen

Tablo 3.1. 1961 ile 1976 Yılları Arasında Yabancı Ülkelere Gönderilen İşçilerin Ülkelere Göre Durumu

Tablo 3.2. Almanya'daki Mülteci Sayısının 2011- 2015 Yılları Arası Değişimi Tablosu

Tablo 3.3. Almanya'daki Suriyeli Mülteci Sayısının 2011- 2015 Yılları Arası Değişimi Tablosu

Tablo 3.4. Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Kişi Sayısı

Tablo 3.5. Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Kişilerin İllere Göre Nüfus Dağılımı

Tablo 3.6. Birebir Formülü ile Türkiye'den Çıkıp Avrupa'ya Yerleştirilen Suriyelilerin Sayısı

Tablo 3.7. Türkiye'deki Düzensiz Göçmenlerin Yıllara Göre Sayısı

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 2.** Deniz Yolu ile Göç Alan AB Üyesi Ülkelerinin Mülteci Rakamları
- Resim 3.** Doğu Akdeniz Göç Rotası (Eastern Mediterranean Route)

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

AT : Avrupa Topluluğu

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

BMMYK / UNHCR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği / United Nations High Commissioner for Refugees

IOM : Uluslararası Göç Örgütü

AGIP : İltica ve Göç Paketi

EURODAC : European Asylum Dactyloscopy Database

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

NATO : Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

BM : Birleşmiş Milletler

AfD : Almanya için Alternatif Parti

İŞİD / DAESH : Irak Şam İslam Devleti

GİRİŞ

Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ilişkisi, Birliğin kurulduğu ilk zamanlardan beri var olmuş, ilişkiler kimi zaman durdurulsa da yeniden başlamıştır. 1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na üyelik başvurusu ile başlayan ilişki, üyelik süreçleri ile gelgitler yaşarken 1960'lı yıllarda işçi göçleri ile devam etmiş ve 2015 yılında ise Geri Kabul Anlaşması ile sürdürülmüştür. Göç olgusu AB ile Türkiye ilişkilerini etkileyen önemli bir konu olmuş; anlaşmalar ile yasal çerçevede ele alınmıştır.

Bu bağlamda, tezin temel sorusu, 1960 yılından itibaren Türkiye ve AB ilişkisinin göç konusu kapsamında nasıl şekillendiği üzerinedir. Göçün bu ilişkiye kattığı olumlu ve olumsuz seyir araştırılırken kapsam olarak temel üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde göç olgusunun daha iyi anlaşılması için göçün tanımı yapılmış, göç çeşitleri ve göçe neden olan faktörler incelenmiştir.

İkinci bölümde ise AB'nin göç politikaları dönemsel olarak incelenmiş bu politikaların seyrini değiştiren önemli tarih aralıklarıyla başlıklara ayrılmıştır.

Üçüncü bölüme Türkiye ve AB ilişkisinin göç konusu ile nasıl şekillendiğinin daha iyi anlaşılması için bu ilişkinin tarihçesi ile başlanmıştır; sırayla 1960'lı yıllardaki İşçi Göçü Anlaşması ve Geri Kabul Anlaşması irdelenmiştir. 2010 yılında Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de çıkan savaş sonrası milyonlarca Suriyelinin göç etmek zorunda kalmasıyla birlikte Avrupa bölgesine yoğun göç akınlarının oluşması ve AB'nin mülteci akınları ile mücadele etme ve süreci yönetme şekli incelenmiştir. Böylece düzensiz göçler ve mülteci krizi sonrası göç yolunda önemli bir stratejik konuma sahip Türkiye ile AB ilişkilerinin yeniden şekillendiği görülmüştür.

Sonuç bölümünde ise tezin temel sorusu olan 1960'lı yıllarda Türkiye ve AB ilişkisindeki göç etmenin önemi tartışılmıştır. Böylece AB'nin Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu ve pazarlık masasına oturduğu, Suriyeli mülteci krizini Avrupa bölgesi dışında olan Türkiye ile nasıl çözmeye çalıştığı ve nasıl ilişki kurduğu irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARASI GÖÇ KAVRAMI VE TANIMLARI

1.1. GÖÇ

Bir ya da birden fazla kişinin, ikametgah ettiği yerden başka bir yere taşınmasına göç denmekte ve bu yer hem yurt içi olabileceği gibi hem de yurtdışı olabilmektedir (The United Nations Migration Agency) . İnsanlığın var oluşundan bu yana göç kavramı sürekli bir eylemin ürünü olmuş, insanlar zorunlu ya da gönüllü olarak sürekli taşınmıştır.

Türk Dil Kurumuna göre ise göç, üç ana sebep olan siyasi, ekonomik ve toplumsal sebeplerden dolayı bir yerden bir yere, bireyin ya da topluluğun taşınması, hicreti, yer değişmesi anlamına gelmektedir (TDK).

Bireyin bir ülke ve toprak parçasında doğmasıyla başlayan yaşama süreci, içinde bulunduğu sosyal çevre ile ekonomik ve kültürel bir alışveriş başlamıştır. Bu alışveriş ile insanlar arasında bir bağ kurulmuştur. Bir nedenle bulunduğu toprak parçasından ayrılmak durumunda kalan kişi veya kişiler göç olgusunun ana terimlerini, nedenlerini ve tanımlarını oluşturmuştur. Göç eden kişilerin bu şekilde yer değiştirmesi seyahat, turizm, tedavi ve tatil gibi nedenlerden değil de kalıcı olmak için yapılan bir eylemden bahsedilmiştir (Adıgüzel, 2008).

Göç etme süreci, kültürler arası bir çalışma olup, içerisinde sosyoloji, psikoloji ekonomi, siyaset bilimi gibi birçok bilim dalını da içlerine alarak uluslararası alanda karmaşık bir küme oluşturmuştur. Göç olgusunun incelenmesi farklı disiplinleri de ilgilendirdiği için göç sonucu oluşan sorunlara da farklı bakış açısı sunulmuştur. Örneğin göç çalışmalarını niceliksel analizler yaparak inceleyen araştırmacı, nitel yöntemi kullanan araştırmacıdan farklı sorular sorarak, farklı sonuçlar üretmiştir (Castles & Miller, 2008).

Schwartz, göçü etkili ve büyük bir mobilizasyon olarak görmüştür (Schwartz , 1971). Göç olgusunun ise “geri dönüş göçü” bağlamında incelemiş ve bu durum göç çeşitleri bakımından önemli olmuştur. Yani bir bireyin göç ettiği ülkede yeterli eğitimi alıp, becerilerini geliştirip ülkesine dönmesi, o bireyin kendi ülkesinde negatif bir göçe sebep olurken, kalifiyeli bir şekilde ülkeye dönüşü pozitif bir etki oluşturmuştur

(Bilecen, 2018). Bu nedenleri de içine alan geri dönüş göçü, süre hakkında kesin bir tahmin yapılamayacağı ve hesaplanamayacağı için bu göçlere mobilizasyon, yani akışkanlık denilmiştir. Özellikle 20.yy ile bilginin, teknolojinin ve ulaşımın oldukça değişmesi ve gelişmesi ile göçlerin hareketi de bu değişimlerden etkilenmiştir. İlk çağlarda yapılan göçler ile 21.yy'da yapılan göçler arasında imkanlar, haklar, kolaylıklar ve kendi içindeki daha büyük zorlukları da barındırdığından, şartlar değişse de uluslararası disiplinlerin ana araştırma konusu olmaya devam etmiştir.

Odağında insan olan göç, insanlardan topluluklara, topluluklardan daha büyük gruplara, gruplardan ülkelere, ülkelerden uluslararası örgütlere kadar genişleyen bir olgu olmuştur. Bu nedenle ekonomik, siyasi ve toplumsal birçok alana da konu olmuştur. Bir yerden bir yere taşınan insanın ya da topluluğun göç ederken içinde bulunduğu ülkenin ekonomik durumu, bireylerin kazandıkları aylık gelir, savundukları siyasi görüş, edindikleri meslek, ya da yaşadıkları ülkenin bağımsızlık durumu, doğal afetler, savaşlar gibi kontrol edemedikleri şartlar, göç etme eylemini gerçekleştirme şekline göre çeşitlilik göstermiştir. Ve bu durum uluslararası alanda da önemli bir yer edinmiştir. İnsanlar gelir düzeyi düşük olan yerden yüksek olan yere doğru bir göç dalgası oluşturur ve teorik olarak bu dalgalar, itme ve çekme gücü şeklinde tanımlanmıştır (Castles & Miller, 2008). Bu noktada göçü etkileyen faktörleri itme ve çekme olarak iki şekilde ayrılmış, itme gücünün yani göçe neden olan etmenler; düşük gelir, istihdam, kaliteli eğitim, yaşam stardı veya kentleşme sayılabilişken, çekme kuvveti olarak ise; yüksek maaş, kaliteli yaşam, ifade özgürlüğü ve verimli topraklar şeklinde sayılmıştır (Adıgüzel, 2008). Göçün sadece göç edilen ülke ve göç veren ülkeden oluşmadığını, geçiş ülkelerin yani transit ülkelerinde önemli bir yeri olmuştur.

Göç, göçmenler için bir çözüm arayışı olarak yapılsa da göç edilen ülke ve transit ülke için birçok ana başlıkta değerlendirmektedir. Ekonominin, kültürün ve sosyal bilimlerin başlıca alanına giren göç konusu, ülkelerin iç ve dış politikası için de önemlidir. Göç konusunun uluslararası arenada detaylı olarak incelenmeye başlanması ise 20. yüzyılı bulmuştur. Küreselleşmeyle birlikte göçler değişmiş, kuşaktan kuşağa gittikçe farklılaşan bir olguya dönüşmüştür. Bu bağlamda göç nedenleri, göçlerin ve göçmenlerin anlaşılabilip tanımlanabilmesi için önemli olmuştur.

1.2. GÖÇE NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Bu başlıkta göç nedenleri üç ana faktörde toplanmış, bireyi ya da topluluğu göçe iten veya göç etmek zorunda bırakan nedenler incelenmiştir. Böylece göçmenlerin ve hedef ülkelerin istekleri, beklentileri ve tarafların yaşadıkları sorunlar irdelenmiştir.

1.2.1. EKONOMİK VE SİYASİ FAKTÖRLER

İnsanlık tarihinden beri var olan göçün nedenlerine bakıldığında ekonomik faktörler oldukça önemli olmuştur. Çünkü bireyler ya da topluluklar yaşadıkları yerlerinden gönüllü olarak ayrılma veya zorunda kalarak yerinden edilme içerisindeyken, göç edilen ülkenin ekonomik durumu önem arz etmiştir. Eski tarihlerden beri tarımda çalıştırılmak için getirilen işçi kölelerden, 21.yy'daki çalışmak için gelişmiş ülkelere giden beyin göçlerine kadar, göçü etkileyen faktörler arasında ekonomik durumlar önemli bir konu olmuştur.

Ülkelerin dönemselsel olarak uyguladığı ekonomi politikaları, göçü etkileyen unsurlar içerisinde kabul edilmiştir. Böylece 1960'ların ortalarında öne sürülen neo klasik göç hareketleri dönemin iktisat politikalarından kaynaklanmakla birlikte ilk sistematik göç teorisini oluşturmuştur (Güllüpinar, 2012). Bunun yanında dünyada bölgeler arası yaşanan eşitsizlikler, iş gücü arz ve talebine de yansımıştır. Bireysel kararların öne çıktığı bu dönemde göç edenlerin daha yüksek gelir düzeyine sahip ülkelere göç etme istekleri, ülkeler arası politikaları da etkilemiştir. Özellikle Avrupa ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeler arasında yapılan işçi göçü anlaşmaları göçlerin ekonomik faktörlerinin önemini göstermiştir. Sadece gelişmekte olan ülkelere değil; az gelişmiş diğer Avrupa ülkelerinden de Avrupa'nın gelişmiş bölgelerine göç edilmiştir. İşgücü arz ve talebi, bireyleri göç etmeye teşvik etmiştir. Bu bağlamda, emek fazlasına sahip olan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere, piyasa ücreti düşük olmuş; emek piyasası sınırlı olan ülkelere de piyasa ücretleri yüksek olmuştur (Güllüpinar, 2012). Böylece emek göçü arz ve talebe göre gerçekleşmiştir. Daha yüksek ücretlerde çalışmak isteyen veya kendi ülkesinde ailesini geçindiremeyen birey, kısa süreliğine de olsa göç etmeye yönelmiştir. İstihdam ve yüksek ücretler bu iktisat teorisinin göçe neden olan temel etkenlerini oluşturmuştur. Göç sonrası, ekonomik durum zamanla dengeye oturacak; yüksek ücretli gelişmiş ülkelere ücretlerin düşmesi ile düşük ücretli az gelişmiş ülkelere de ücretlerin artması beklenmiştir. Mikro ölçekte düşünüldüğünde ise bireyin tercihi önemli olmakla birlikte onun kişisel özellikleri, eğitimi, yaşı, hedef

lkeden beklentisi, dil ve el becerisi gibi birçok faktör bireylerin g eyleminde ve hedef ülke belirlemede önemli bir yer etmiştir. Ancak güç ve ekonomi politikalarını etkileyen en önemli unsurlardan biri de ekonomik krizlerdir.

1970’li yıllarda yaşanan Petrol Krizi sonrası, gelişmiş ülkelerde ekonomik bunalımlar yaşanmıştır. Bu krizle birlikte 1960’larda uygulanan işçi gleri anlaşmaları durdurulmuştur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş ülkelere göç eden göçmenler için bir çekici g kalmamış, hedef ülkelerde de ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır. Teori olarak ise Dünya Sistemleri Teorisi adı altında değerlendirilmiş; merkez- evre kuramı çerçevesinde g konusu değerlendirilirken, merkeze gelişmiş ülkeler, çevreye de gelişmekte olan ülkeler koyulmuştur (Güllüpınar, 2012). Böylece merkezin çıkarları çerçevesinde gelişmiş ülkelere göçmen kabul edilmiştir.

1990’lı yıllar da ise dünya Petrol Krizi sonrası toparlanmaya başlamış, göç hareketi emek göçünden aile birleşimi yoluyla g sınıfına doğru dönüşmüştür. Böylece 20. yüzyılda da g etme kararına sadece bireysel değil; ailelerin de karar verdiği bir dönem olmuştur (Grgn, 2018). Yani aile içerisinde kaç sayıda bireyin g edeceği kararlaştırılmış ve aileler bütçelerini düşünerek göç etmeye karar vermiştir. Göç eden ailelerin çocuklarının eğitimi gibi konular, göçü bireysel karardan çıkarıp aile kararına dönüştürmüştür. Özellikle küreselleşme ile gelişen teknoloji, gn ekonomik yönden de karar alma mekanizmalarını etkilemiştir. Çünkü ülkelerin iktisat teorileri ve gelişmişlikleri küreselleşerek gelişmekte, göç etme istekleri de buna göre şekillenmektedir.

Sonuç olarak g etme nedenleri arasında genel olarak ele alınan ekonomik nedenler bireyin ya da topluluğun göç etme kararını yakından ilgilendirmiştir. nc bölümde daha detaylı işlenmiş olan işçi glerinin nedeni ekonomik nedenlerden oluşmuş ve literatüre ‘emek göçü’ diye geçmiştir (Toksöz, 2014). İşçi gleri, az gelişmiş ülkelerdeki insanların hayatlarını devam ettirebilmek için g etme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bu g etme kararlarına ülkelerin anlaşmalar ile dahil olması, ülkelerin iktisat politikalarına etki ettiğini göstermiştir.

1.2.2. SOSYAL VE KÜLTÜREL FAKTÖRLER

Ge neden olan faktörlerinden bir diğeri de sosyal faktörlerdir. Özellikle Sanayi Devrimiyle birlikte kırdan kente göç artmış, insanlar hem iş bulmak hem de daha iyi

şartlarda yaşamak için göç etmiştir. Dünyanın birçok yerinde şehir merkezleri, eğitim olanakları, tiyatro, sinema gibi kültürel aktiviteler ve iş çeşitliliği gibi farklılıklarla köy ve kasabalardan daha iyi şartlara sahiptir. Kırdan kente göç olgusu kentleşme süreçlerine de etki ederek siyasi bir alana sahip olmuştur. Sosyal faktörler iç göçlerin yanı sıra dış göçlere de etki göstermiştir. Birey, kendi ülkesinden başka bir ülkeye göç ettiği gibi, daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için kırdan kente de göç etmiştir. Eğitim olanakları, sağlık imkanları, ifade özgürlüğü, uzmanlaştığı alanda çalışma koşulları, dil öğrenme gibi birçok pozitif yönler göçü çekici hale getirmiştir. Özellikle beyin göçü, göç veren ülke için oldukça önem teşkil etmiştir. İyi eğitilmiş bir bireyin daha iyi şartlarda yaşama ve çalışma olanağı sunan gelişmiş ülkelere göçü, beyin göçüne neden olmuştur. Nitelikli bir bireyin ülke kalkınmasında önemi fazladır ve beyin göçünün, ülkeler için ilerleyen dönemlerde geri bildirimi önemlidir (Gökbayrak, 2008). Teknoloji ve bilgi ağının gelişmiş olduğu ülkelere, nitelikli bireylerin göç etmesi küreselleşmeyle birlikte kolaylaşmıştır. Gelişmiş ülkeler bireye daha özgür ve olanakları geniş bir ortam sunmuştur. Gelişmiş ülkelerde çalışmak isteyen bireylerin göç etme kararına özellikle ülkesindeki istikrarsız ekonomik durumlar, yoğun iş temposu-düşük ücret, çocukların daha iyi şartlarda eğitim görmesi isteği gibi birçok sosyal nedenler etki etmiştir (Gökbayrak, 2008). Bu şartlarda göç alan ülkeler ise nitelikli, iyi eğitilmiş, çalışkan, zeki, hırslı, başarılı bireyleri ülkesine çekmek ve ondan yararlanmak için bir yarış halinde olmuşlardır (Gökbayrak, 2008).

Göç eden birey için göçü çekici hale getiren pozitif faktörlerin yanı sıra negatif olarak sayılabilecek etkiler olan, ülkesinde dini, dili, etnik yapısı, siyasi görüşü veya cinsel yönelimleri yüzünden dışlanması, tehdit edilmesi, öldürülmekten korkması ve o ülkeye ait olamadığını düşünmesi gibi nedenler de göç kararlarını etkilemiştir. Göç ettiği ülkeye aile birleşimi yoluyla eşini ve çocuklarını getiren veya göç ettiği ülkenin vatandaşı ile evlenip çocuk sahibi olan göçmenler de göçün oluşturduğu sosyal ve kültürel faktörlere örnek oluşturmuştur.

1.2.3. ÇEVRESEL VE DOĞAL FAKTÖRLER

Bireyler ya da topluluklar çevresel faktörler dolayısıyla da barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için yaşadıkları alanları terk etme durumunda kalmışlardır (Turgut, 2018). Yaşam ortamlarının yaşanmaz hale gelmesi, sosyal ve kültürel kaynaklarının yok olması veya tehdit içinde olması gibi nedenler ile insanlar geçici

veya kalıcı olarak göç etmiştir. Tarım alanlarını tahribi ya da veriminin azalması, sıcak hava dalgalarının bölgeye gelmesi, erozyonlar, kuraklık, kentsel dönüşüm, sel olayları çevresel faktörler göçe neden olan faktörler arasındadır (Mutluer & Südaş, 2013) . Doğal afetler ve uygun olmayan coğrafi şartlar bireyleri göçe sürükleyen nedenlerden olmuş ve bu göçler kimi zaman ülke içerisine, kimi zaman da ülke dışına yapılmıştır. Doğa olayları yüzünden göç eden göçmenlere çevre mültecisi de denilmiştir (Ekşi, 2016). İnsanlık var olduğundan beri çevreye uyum sağlama üzerine evrimsel süreçlerden geçmiş, uyum sağlayamama halinde ise hayatlarını kaybetme riski nedeniyle çevresini değiştirmek istemiştir. Deprem, kasırga ve sel örnekleri ile Amerika, Avrupa ve Türkiye’de iklim göçleri çokça görülmüştür. İnsan nüfusunun hızla artıyor oluşu çarpık kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Çarpık kentleşme ile orman alanlarının tahribatı toprak yapısını bozmakta ve depremler sonrası yaşananlara olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Afetzedeler ise depremler sonucu kimi zaman evlerinden, illerinden, kimi zamanda ülkelerinden olmuş ve göç etmek zorunda kalmışlardır. Depremlerin yanı sıra Çin gibi ülkelerde kıyı şeritlerinde verimli tarım arazilerinin olması sebebiyle belirli dönemlerde kıyı bölgelerine göç olmaktadır (Kaya & Susan, 2020). Örneğin, kıyı şehri olması nedeniyle Tianjin şehrine uygulanan Eko-Kent modeli bölgeye birçok göç gelmesine neden olmuştur (Kaya & Susan, 2020). Bir diğer örnek olarak ise, İrlanda’da yaşanan kıtlık olayıdır. Tarihe İrlanda Patates Kıtlığı olarak geçen bu olay, İrlanda bölgesindeki topraklarda dönemin çok yetişen ürünü olan patates ile beslenen halkın, patateslere bulaşan bir mantar sonucu tüm ürünleri kaybetmesi durumun da yaşanan kıtlık şeklinde görülmüştür (Büyük Kıtlık İrlanda). Böylece, İrlanda’da 1845’te başlayan Büyük Kıtlık Dönemi birçok insanın açlıktan ölmesine neden olmuştur. 1847 yılında Siyah 47 olarak da adlandırılan bu olayda, yaklaşık bir milyon İrlandalının öldüğü ve bir milyona yakınının da göç ettiği, nüfusun da dörtte birine düştüğü görülmüştür (Büyük Kıtlık İrlanda)

Böylece Doğa olayları ve çevresel faktörler göçe neden olan önemli faktörler arasında olmuştur. Ülkeler ise gerek iç politikada gerek ise dış politikada gerekli önemleri alması gerekmiştir.

1.3. ULUSLARARASI GÖÇ TÜRKLERİ

1.3.1. DÜZENLİ VE DÜZENSİZ GÖÇLER

Göç çalışmalarında üzerinde çokça durulan iki kavram düzenli ve düzensiz göçlerdir. Aslında hukuki bir çerçevede incelenen göç çeşitleri, sosyal bilimcilerin de üzerinde durduğu tanımlar olmuştur. Düzenli ve düzensiz göçlere, yasal ve yasadışı göçler de denilmiştir. Ancak yasadışı terimi hukuki bir alanda, tanım ya da sıfat olarak göçler için tercih edilmemiş, bu terim daha çok toplumsal bir olgu olarak kabul edilmiştir (Topcuoğlu, 2016). Bunun önemli nedeni ise, yasadışı teriminin oluşturduğu olumsuz algı olmuştur. Yasadışılığın bir suç olması ve bu göçmenlere yönelen tavır ve algının da bu tanımla şekillenebilmesi daha büyük soruna sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle yasadışı göçler yerine düzensiz göçler kullanımı literatürde daha uygun bulunmuştur.

Düzensiz göç, bir bireyin ya da topluluğun hedef ülke olarak belirlediği ülkeye, yasal olmayan yollar ile girip veya yasal yollar ile girip yasal sürenin bitmesi halinde yasadışı şeklinde kalmasına denmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). Daha geniş bir tanım olarak ise; zorunlu göç, göçmenlerin uluslararası anlaşmalar ve hukuk kuralları dışında bir yerden bir yere, vatandaşı olduğu ülkeden transit ülkeye veya hedef ülkeye giriş ve çıkışı şeklinde tanımlanmıştır (The United Nations Migration Agency). Bir göçmenin düzensiz bir şekilde başka bir ülkeye gelmesi suç olup, yakalanması durumunda bulunduğu ülkenin hapis ve sınır dışı etme şeklinde cezalandırma hakkı bulunmaktadır. Yasal olmayan yolları kullanarak ülkenin huzuru tehlikeye atan düzensiz göçmenler, ulus devletlerin egemenliklerini tehdit etmekte ve bu devletler “devlet egemenliğinin tehlikesi” hakkını kullanarak düzensiz göçmenleri sınır dışı etme ya da cezalandırma haklarını uygulamışlardır (Topcuoğlu, 2016).

Düzensiz göç yasadışılık taşıdığı için, bu yolu kullanan göçmenlerin kayıtlı belgeleri, adresleri, bilgileri gibi önemli evrakları yoktur. Bu göçmenler, kontrol edilemez, sayılamaz durumdadır. Bu durum sonucu düzensiz göçmenler hem uluslararası göç istatistiklerini etkilemekte hem de ulus içi verilerde gözükmemektedir. Göçmenler, ülke içerisinde sağlık, eğitim, iş gücü, yardım fonları, suç tespitleri gibi birçok alanda içinde bulunduğu toplumu ve dolayısıyla devletleri etkilemiştir. Devletler ise bu şekilde görünmez olan göçmenlerin oluşturdukları risklere karşı önlem alamaz hale gelmiştir (Topcuoğlu, 2016).

Siyasi bir Birlik olma yolunda uluslararası bir örgüt olan AB için sınır yönetimi, bölgeye giriş ve çıkışların kontrolü gibi konular da oldukça önemli olmuştur. Avrupa ülkeleri ise sınır kontrollerini, kendi aralarında yaptıkları anlaşma olan Schengen Anlaşması ile elektronik bilgi toplama vizesi uygulamasıyla kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Böylece Avrupa ülkelerinin içerisine, dışarıdan, yani Avrupa coğrafyasında olmayan bölgelerden gelecek düzensiz yerleşimleri önlemek ve kontrol altına alınmak istemişlerdir. Düzensiz göçler, göç edilen ülkeleri olumsuz etkilemiş olmakla birlikte göçmenleri de olumsuz etkilemiştir. Göçmen olmanın getirdiği zorlukların yanında kadın ve çocuk olmanın da göçmenler üzerinde olumsuz etkisi olmuştur. Göç yolunda ve göç edilen ülkede kadın göçmenler, erkek göçmenlere göre daha fazla zorlanmış; emek göçünde de erkek göçmenlere oranla daha düşük ücretlerde çalıştırılmıştır (Unat N. A., 2017). Özellikle düzensiz yollarla göç eden boşanmış, yalnız göçmen kadınlar, geldikleri ülkelerde ev işçisi, çocuk bakıcısı olarak teminatsız ve sosyal sigorta hakkından yoksun bir şekilde çalıştırılmıştır (Unat N. A., 2017). Göç etmek tek başına her yaş insan için çeşitli zorlukları barındırsa da düzensiz göçler durumu daha da zorlaştırmaktadır. Hem göç ala ülke için hem de göçmenler için kontrollü bir geçiş tarafları güvende tutmaktadır. Düzensiz yollarla göç eden göçmenler vardıkları ülkede çeşitli iş kollarında çalışmakta ve düzensiz göçmenler kayıtsız oldukları için hiçbir sosyal güvence altına alınamamaktadır. Örneğin, düzensiz göçmenlerden özellikle inşaat sektöründeki kaçak işçi olarak çalışan göçmenler, göç edilen ülkedeki bazı iş yerleri tarafından sosyal sigorta masrafları karşılanmadığı için sağlık, eğitim konularında mağdur olmuşlardır (Unat N. A., 2017). Sınırlarını düzensiz göçe karşı korumak isteyen ülkelere; kaçak işçi, örgütlü fuhuş çeteleri, insan ticareti gibi illegal örgütler aracılığıyla düzensiz göç devam etmiş ve bu ülkeleri zor duruma düşürmüştür (Unat N. A., 2017).

Sonuç olarak düzensiz göçler engellenerek, düzenli göçün teşvik edilmesi, göç veren ülkeler ve hedef ülkeler için oldukça önemlidir. Yasal düzenlemelerin sadece ülkeleri değil göçmenleri de koruduğu bilinciyle buna yönelik politikaların uygulanması önem arz etmiştir.

1.3.2. ZORUNLU GÖÇLER VE İSTEĞE BAĞLI GÖÇLER

Göç etme eylemi gerçekleşmeden önce göçe neden olan faktörleri incelendiğinde göç sınıfları ortaya çıkmıştır. Göç sınıflarında ise, zorunlu göçler ile isteğe bağlı göç

denilen iki önemli göç çeşidi bulunmaktadır. Zorunlu göçler, üç nedenden dolayı oluşmaktadır; savaşlar, ekonomik kalkınmanın yetersizliği ve doğal afetlerdir (Toros, 2008). Bu üç sınıf ise kendi içerisinde birçok sınıfa ayrılmıştır. Göç olgusu, beyin göçü ve daha çok para kazanmak için yapılabildiği gibi aynı zamanda savaştan kaçmak, etnik kökeni yüzünden tehdit edilme, işkence, insan tacirleri tarafından göçe zorlanma, devletler arası anlaşmalarla mübadele politikaları, sel ve doğal afetler gibi nedenlerle de yapılabilmektedir. Zorunlu göçlerde kişinin isteği ve tercihi ile değil zorunda kalma veya kaldırılma durumu görülmektedir. Ancak bu noktada ekonomik nedenler ile başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalan bir göçmen için göç etmek bir yandan tercih iken, bir yandan da hayatta kalmak için para kazanma koşulu haline gelmiştir. Böylece bu kişi aslında isteme bağlı zorunlu göç kategorisine girmiştir. Mübadele yolu ile ülke politikaları konusu olarak zorla göç ettirilen göçmenlerde göç etme eylemi içerisinde sayılmaktadır. Bu göçler zorunlu olmakla birlikte çoğunlukla istemsiz oluşmuştur. Aynı şekilde ülkesinde çıkan savaş sonrası ailesinin hayatı için göç eden savaş mağduru kişiler, hayatta kalmak için zorunlu olarak göç etmiştir. Bu da demek oluyor ki zorunlu göç olup istemli bir tercih olabileceği gibi bu istemin temelinde de zorunlu şartlar olabilmektedir (Toros, 2008). Zorunlu göçler veya isteğe bağlı göçler ülke dışına olabildiği gibi ülke içerisine de yaşanabilmektedir. Öreğin insanlar deprem sonrası yaşadığı bölgeden başka şehirlere göç edebilmekte ve göç ettikleri ülkede kalıcı olabilmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2019 verilerine göre ise dünyada yaklaşık 79,5 milyon mülteci savaş, zulüm ve şiddet ile zorla yerinden edilmiş, bu oran dünya nüfusunun yüzde 1'ini oluşturmuştur (UNHCR, 2020). Aynı verilere göre, zorunlu göç yapan göçmenler dünyada en çok göç ettikleri ülke olarak yaklaşık 3,6 milyon kişi ile Türkiye ilk sırada iken, Avrupa ülkesi olan Almanya yaklaşık 1,1 milyon zorunlu göçmene ev sahipliği yapmıştır (UNHCR, 2020). Zorunlu göçe maruz kalan geldikleri ülkeler bağlamında irdelendiğinde ilk sırada yaklaşık 6,6 milyon insan ile Suriye; ikinci sırada 3,7 milyon ile Venezuela; üçüncü sırada ise 2,2 milyon insan ile Afganistan yer almaktadır (UNHCR, 2020). Bu rakamlar 2010 yılı ile karşılaştırıldığında yaklaşık olarak 2 katı oranda artış gözlemlenmiş; bunun nedeni olarak da Suriye'de yaşanan savaş ile Afrika 'da ki ve Bangladeş'teki mülteci krizleri ön plana çıkmaktadır.

1.4. ULUSLARARASI ALANDA GÖÇMEN, MÜLTECİ VE SİĞINMACI

Göç etme eylemi tarihçe bakımından oldukça eskiye dayanmasına rağmen uluslararası arenada göçün politika konusu olarak kabul edilip, göç sonrası yaşanacak sorunun çözülmesi ve kontrol altına alınma çabası 20. yüzyıl ile başlamıştır. Bu durum ulus kavramının sorgulatan ve demografik olarak milyonlarca insanın hayatını etkileyen, devlet politikalarına yön veren, gelişmiş ülkelerdeki araştırma alanlarında önemli yer tutan ve kurumsal açıdan incelenen, çözümler getirilmeye çalışılan bir süreç şeklinde devam etmiştir (Unat N. A., 2017).

Bu çerçevede uluslararası alanda göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarının tanımı, geçirdiği değişimleri incelemek önemli olmaktadır.

1.4.1. MÜLTECİLİĞE İLİŞKİN ULUSLARARASI NORMLAR

Küresel bir konu olan göç olgusu, devletler kadar Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer uluslararası aktörler tarafından da incelenmiştir. Uluslararası aktörler tarafından göç sırasında ya da sonrasında oluşan problemler için çözüm önlemleri alınmıştır. Böylece göç hareketlerinin kontrolü ve doğru yönetilmesi amaçlanmış ve göç konusunda yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Bu çerçevede temel üç aşamadan bahsedilmektedir. İlk aşama, iki dünya savaşı arasındaki dönemde yoğun olan işçi göçünü düzenlemek adına 1919'da Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasıdır. İkinci aşama, 1950 yılında BMMYK 'nin, üçüncü aşama, 1951 yılında Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün kurulması, 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi olarak anılan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'nin imzalanmasıdır.

I. Dünya Savaşı sonrasında küresel ölçekte gündem olan göç ve göçün getirdiği problemler 1920 ile 1930 yılları arasında çokça tartışılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası hükümetler arası Mülteciler Komitesinin kurulmasıyla sorunun üzerine gidilmiş ve çözüm odaklı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1946 yılında, Uluslararası Mülteci Anayasası kabul edilmiş ve 1951'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur.

BMMYK, 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kararıyla dünya genelindeki mültecileri korumak ve kalıcı çözümler bulmak amacıyla kurulmuş, insani ve sosyal görev üstlenirken, siyasi bir görev üstlenmeyen kuruluş olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği, 2019).

BM, 10 Aralık 1948’de kabul ettiği İnsan Hakları Beyannamesi gereğince, mültecilerin de haklarını korumak istemiş, mültecilerin de bu haklardan faydalanmalarının gerektiğini teyit ederek konuya olan ilgisini belirtmiş ve mültecilerin faydasını gözetmek istemiştir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Tesilciliği). Bununla birlikte, devletlerin de toplumsal ve insani yönleriyle mültecilere yardım konusunda destek olmalarını beklemiştir. Böylece 1951 yılında “Cenevre Sözleşmesi” de denilen “Mülteciler Sözleşmesi” oluşturulmuştur.

1951 Mülteciler Sözleşmesi (Cenevre Sözleşmesi) 1954 yılında yürürlüğe girmiş ve bu sözleşme temelinde 1967 Protokolü ile düzenlemeye gidilerek uluslararası mültecileri koruma rejiminin ana halkaları oluşturulmuştur. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme’ye göre mülteci; 1 Ocak 1951 yılından önce Avrupa’da veya herhangi bir yerde meydana gelen, haklı bir sebep sayılan ırkından, cinsiyetinden, siyasi düşüncesinden dolayı hayati tehlikesi olma, korkma, tehdit edilme, işkence görme, savaştan kaçma gibi nedenlerle vatandaşı olduğu ülkeyi veya ikametgah ettiği ülkeyi terk eden kişilere verilen bir tanım olmuştur (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Tesilciliği). Sözleşme oluşturulurken mülteci tanımı üzerinde önemle çalışılmıştır. Çünkü bazı ülkeler, mülteci tanımını “Avrupa’dan gelen” şeklinde sınırlandırmak istemiş, bazı ülkeler ise bu tanımın evrensel nitelikte coğrafi bir sınırlama olmaması gerektiğini savunmuştur. Sözleşmeye olabildiğince çok ülkenin taraf olmasını isteyen ülkeler ise, iki düşünceyi de kapsamasını ve ülkelerin kendilerine uygun gördüğu tanımı seçmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Örneğin Fransa, mülteci tanımına “Avrupa’dan gelen” şeklinde coğrafi bir sınır koymak istemiş, konferanstaki İtalya temsilci de yüksek işsizlik ve yoğun nüfustan dolayı yaşanan problemlere mülteci nüfusunun da eklenerek ülkenin problemlerinin katlanacağını belirtmiş ve Fransa’ya destek vermiştir (Güler, Ekim 2018). Ancak Mısır gibi bazı ülkeler ise, mülteci tanımındaki coğrafi sınırlanmanın, mültecilerin korunmasını engelleyici bir şart olduğunu ve sözleşmeyi zayıflatıldığını belirtmiştir (Güler, Ekim 2018) . Tartışmalar sonucu her iki tanımında birleştirilerek sözleşmeye eklenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece ülkeler istedikleri tanımı seçebilmiş, evrenselci devletler ile muhalifler arasında bir uzlaşuya gidilmiştir. Bunun sonunda 1951 yılındaki Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi 1/ B maddesinde “1 Ocak 1951 öncesi Avrupa’da meydana gelen olaylar “veya “1 Ocak 1951 öncesi Avrupa’da veya başka bir yer de meydana gelen olaylar “şeklinde yazılarak taraf devletlerin istediğini seçmesine olanak tanınmıştır. Bu çözüm ile içinde Türkiye’nin de bulunduğu 29 ülke, Mülteci

Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. Sözleşmenin imzası ve onayı sırasında 51 ülkeden 29'u coğrafi sınırlandırmayı kabul ederek "Avrupa'da 1951 yılından önce meydana gelen olaylar" ifadesini kullanmaya karar vermiştir.

Cenevre'de 1951 yılında imzalanan Mülteciler Sözleşmesi temel alınarak 1967 yılında Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol imzalanmıştır. 1967 yılında düzenlenen bu protokol ile mülteci tanımı da "Avrupa'dan gelenler" veya "1 Ocak 1951 tarihi öncesi Avrupa da veya başka yerde mülteci durumuna düşmüş kimse" şeklinde yapılan tanımdan çekinceler saklı kalmak kaydıyla zaman ve coğrafya sınırlaması kaldırılmıştır. Böylece protokole taraf devler hiçbir coğrafi sınır olmaksızın mültecileri kabul edip yasal süreçleri başlatmakla yükümlü kabul edilmiştir (BM Enformasyon Merkezi UNIC- Ankara, 2000). Ancak ülkelere katılma zorunluluğu getirilmemiş, isteyen ülkelerin çekince koyabileceğinin altı çizilmiştir. Örneğin; Türkiye, protokole Bakanlar Kurulunun 1 Temmuz 1968 kararıyla taraf olurken, coğrafi sınırlamanın kalkması maddesine taraf olmamış; muhafaza etmeye devam etmiştir. 1951 sözleşmesinde 114 taraf ülke var iken, 1967 Protokolünde 145 ülke taraftır ve bütçesi tamamen gönüllülük esasına tabi olmuştur. Mülteciler için ülkeler nezdinde kurulan kurumlar ile süreç takip edilmiştir. Bu kurumlardan olan Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü oldukça önemli görevler üstelenmişlerdir.

BMMYK, dünyanın her yerindeki mültecilerin haklarının korunması için görev yapan, mültecilerin sorunlarını çözmek için çalışan, görevlerini yerine getirirken koordinasyon ve sorumluluk ile çalışan bir uluslararası kurumdur. Bireylerin sığınma, barınma eve dönüşleri veya üçüncü ülkeye yerleştirilmesi gibi konularla ilgilenmekte, 128 ülkede faaliyet gerçekleştirmektedir. Uluslararası Göç Örgütü ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ortaya çıkan bir yapılanma olup, küresel göç sorunları üzerinde, göçmenlerin ihtiyacı olan ilkyardım programları, geçim sorunları, eğitim, sağlık ve topluma uyum konularında çalışmalarını sürdürmektedir. 1951 yılında Göç Konfederasyonunda temeli atılan IOM nihai adını 1989 yılında almıştır. IOM, Mart 2019 yılına göre 173 üye ve 8 gözlemci ülkeye sahiptir. IOM göçmenler ve iltica başvurusu reddedilenlerin güvenli bir şekilde tahliye edilmesinde de önemli bir yeri vardır. Ancak IOM' in görevini yapabilmesi için ilgili ülkenin talebi gerekmektedir. Böylece yaptığı yardımlar ve müdahaleleriyle IOM, uluslararası göç problemi yaşayan ülkelerin yararlandığı bir forum niteliğinde olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği, 2019).

1.4.2. GÖÇMEN MÜLTECİ VE SIĞINMACI TANIMLARI

Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve bu sözleşme temelinde düzenleme getiren 1967 Protokolü'ne göre; ırkı, dini, rengi, bir toplumsal guruba üyeliği, siyasi düşüncesi nedeniyle ayrımcılığa uğrayan veya zulme ve işkenceye uğrayan, uğramaktan korkan ve ikametgah ettiği ülkenin korunmasından yararlanamayan, yararlanmak istemeyen, bütün bu olumsuzluklar yüzünden yaşadığı ülkeyi terk eden, dönmek istemeyen kişilere verilen bir hukuki statüdür (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Tesilciliği).

Siğınmacı, bir kişinin uluslararası korumaya ihtiyacı olması ancak henüz resmi olarak Mültecilik statüsünü kazanmamış, bir eylem olarak başka bir ülkeye siğınan kişiye denmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 14. Maddesi herkesin zulümden kaçarak başka bir ülkeye siğınma hakkı olduğu üzerinedir (United Nations General Assembly, 1948). Bu bildirgede de geçen “asylum” kelime anlamı bakımından barınma, korunma anlamına gelmekte iken “asylum seeker” ise kendi ülkesinden ayrılarak başka bir ülke tarafından korunma talebiyle siğınma arayan kişiye denilmektedir (Cambridge Dictionary). Yani siğınmacı olmak demek henüz ülke tarafından resmi bir statü verilmemiş anlamına gelmekte iken, o ülkenin siğınma talebini kabul ederek mülteci statüsünü verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Çünkü devletler egemenlik yetkileri ile ülkeye girişlere, çıkışlara ve ikametgahlara ancak kendi karar vermekte ve uluslararası hukukta da bu hak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla işkence, zulüm, savaş gibi sebeplerle ülkesinden kaçan siğınmacıların statüsü ulaşılan ülke tarafından değerlendirilerek resmi statü verilmektedir. Ancak insanın temel haklarından biri yaşama hakkı olduğundan devletler siğınan insanların talebini görmezden gelememektedirler. Bu sebeplerle devletler siğınmacılara resmi mülteci statüsü vermese bile siğınmacılara geçici korumayı sağlamışlardır.

Geçici koruma statüsü, AB üyesi olmayan ülkelerden siğınma talebi ile gelen, ülkesine dönemeyen, acil koruma ihtiyacı olan siğınmacılara geçici bir süreliğine verilen bir koruma şeklidir (European Commission). Geçici koruma prosedürleri uygulanabilmesi için siğınılan ülkeye kitlesel bir akından bahsedilmelidir. Kitlesel akında siğındıkları ülke tarafından kişilerin menşei ülkelerine geri gönderilmeme yükümlülüğü çerçevesinde, zor durumdaki insanlara koruma ve acil çözümler bulunmak üzere uygulanan pratik bir yöntem olmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). Örneğin, 2011 yılında Suriye savaşı sonrası çok sayıda Suriyeli, komşu

ülkesi olan Türkiye'nin sınırına ulaşmıştır. Bu yıllarda Türkiye, savaş sonrası, yerlerinden edilen insanlar için “açık kapı” politikası uygulayarak Suriyelileri “misafir” etmiş ve geçici koruma statüsü vermiştir (Çöllü, 2018). Üçüncü bölümde detaylı olarak irdelenecek olan geçici koruma statüsü Türkiye'nin Suriyelilere verdiği özel bir statüdür.

Böylece ülkelerinden kaçan sığınmacılar için her zaman en yakın gidebilecekleri yer komşu sınır ülkeleri olmuş ve ülkeler uluslararası hukuk çerçevesinde savaştan, zulümden, ölümden kaçan sığınmacılara yardım ederek zaman zaman açık kapı politikası uyguladıkları görülmüştür (Erdoğan M. , 2020).

Göçmen kavramı ise halk arasında ve medyada mülteci ile aynı anlamda gibi kullanılmış olsa da hukuki olarak aralarında fark vardır. Göçmen, içinde yaşadığı ülkeyi ekonomik ve sosyal nedenler gibi birtakım nedenler ile terk edip, başka bir ülkeye düzensiz ya da düzenli yollar ile gönüllü olarak yerleşen insanlar için kullanılan tanımdır (Ziya, 2012). Bu tanıma göre mültecilik, zor durumda kalmaktan dolayı yer değiştirenlere kullanılmakta iken göçmen kelimesi daha çok ekonomik nedenlerle isteğe bağlı göç eden kişiler için kullanılmaktadır. Göçmenler ile mülteciler arasında en belirgin ayrım niyet, maksat, sebep ve araç çerçevesinde farklılaşmış; mülteciler evlerini topraklarını kaybederek hayati tehlike taşımakta iken, göçmenler daha iyi ekonomik ve sosyal şartlarda yaşamak, çalışmak için göç etme eğiliminde olmuşlardır (Ziya, 2012).

1.5. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİ

Göç, temelinde bireyin gerçekleştirdiği bir eylem olsa da esasında birey, aile ve devleti ilgilendiren, onların bir bütün olarak etkileriyle oluşan olgudur. Kapitalizm ve piyasanın oluşturduğu iş gücü – emek göçü temelinde ekonomik nedenlerde yoğunlaşmış olsa da siyasi etmenler ve karar verici merci olan devletler etrafından da şekillendirilmiştir. Özellikle sosyal bilimciler tarafından oldukça irdelen göç konusu üzerinde yoğun çalışmalar yapılmış ve devlet politikalarını da etkileyen teoriler ortaya atılmıştır. Bunlar; İkili Ekonomik Kalkınma Teorisi, Neo klasik Teori, Merkez-Çevre Göç Teorisi, İkili (Dualist) İşgücü Piyasası Teorisi, Dünya Sistemleri Teorisi, Göç Ağları Teorisi olmak üzere altı temel politikadan oluşmaktadır (Toksöz, 2006) . Bu teorileri ise şu şekilde özetlenebilir.

İkili Ekonomide Kalkınma Teorisi: Arthur Lewis, 1954 yılında sınırsız iş gücüyle birlikte ülkenin kalınabilmesi üzerine ikili bir modelden olduğu yönünde çalışmalar yapmıştır. Teori’de uluslararası emek göçü kullanılarak, bir ülkenin iş gücü göçü ile kalkınabileceği açıklanmakta ve ülkenin ekonomik kalkınmasında emeğin önemli bir faktör olduğu değerlendirilmektedir (Toksöz, 2006). İşgücü göçü olarak kalkınan ülkenin, modern sektörü ile göç veren ülkenin geleneksel tarım sektörü üzerinde işgücü arzının önemi, üzerinde durulmaktadır (Toksöz, 2006). Yani geleneksel tarım sektörüne sahip ülkelerden, iş gücü ihtiyacı olan modern sektöre sahip ülkeye doğru bir geçiş olmakta ve işçiler ülkesine göre daha yüksek ücretli işler için gelişmiş ülkelere göç etmek istemektedir. Böylece karşılıklı bir kalkınma, emek üreten ve üretileni alan arasında bir kaldıraç oluşmaktadır (Toksöz, 2006).

Neo Klasik Ekonomi Teorisi: Teori, neo klasik makro ve mikro kuramı olmak üzere iki ayrı alanda incelenmektedir. Neo Klasik Makro kuramda emek konusunda coğrafi farklılar sonucunda arz ve talepte farklılıklar oluşmakta ve emek fazlası olan ülkelere işgücü ihtiyacı olan ülkelere doğru demografik bir hareketle uluslararası bir göç görülmektedir (Unat N. A., 2017). Emek fazlası olan ülke, göç verdiğinde emek açığı olacağından dolayı, düşük ücretler yükselmeye başlayacak ve emek göçü olan ülkelere de fazlalaşan iş gücü ile ücretler düşmeye başlayacaktır. Böylece makro ölçekte piyasada bir denge oluşması beklenmektedir. Mikro ölçekte bakıldığında ise göç etmek isteyen bireylerin kar ve zarar hesaplarını daha ayrıntılı yapması üzerine kurulmaktadır. Örneğin; göçmen, yolculuk masrafı, dil öğrenme süreci, taşınma harcamaları, yeni bir hayat kurma riski, psikolojik olarak uyum sağlama aşamaları, yeni masraflar, yatırım olanakları gibi birçok süzgeçten geçirerek göç etme kararını vermektedir (Unat N. A., 2017). Böylece mikro neo klasik kuramda uluslararası göç etme eylemi, maliyet ve kar hesabına göre gerçekleştiği görülmektedir. Makro ölçekte emek ve sermayenin eşitsizliği coğrafi dağılıma göre olmakta iken; göç arzı itme, göç talebi de çekme gücüne dayanmakta ve mikro ölçekte bireyin davranışları incelenerek, bireyin tüm rasyonellikle göç etme kararını verebildiği görülmektedir (Toksöz, 2006).

Merkez- Çevre Göç Teorisi: Gelişmiş merkez ile gelişmemiş çevre üzerinden göç olgusunu inceleyen bu Teori’de, iki bölge arasında bir bağımlılık ilişkisi oluşmaktadır. Dünyayı merkez ve çevre olarak kuramsal anlamda ikiye ayıran Teori, ekonomik bağımlılık, kapitalist bağlar şeklinde kendini tanımlamış ve kolonyal bağlar temelinde

sömürgeciliği de merkez-çevre ile açıklamaktadır (Çağlayan, 2006). Bu Teori’de kırdan kente göç olmakta ve kır ile kent arasında var olanın üzerinden artan bir eşitsizlik oluşmaktadır. Merkez ülkelerin kalkınması, çevre ülkeleri sömürmesi ile gerçekleşmekte ve çevrenin kalkınması da asimetrik bağımlılık ile önlenmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla göç olgusu, merkezin çevre üzerindeki egemenliğinden oluşmaktadır (Toksöz, 2006).

İkili İş Gücü Piyasası Teorisi: Teori’ye göre ikili iş gücü piyasası olmakta ve bu piyasaların gelişen teknolojileri, işçilerin nitelikleri ve bilgi birikimleri, rekabet ortamında hayatta kalabilme kabiliyeti ve yatırımlarda istikrarı sürdürebilme gibi birtakım nitelikler ile ayrılmaktadırlar (Uyanık, 1999). Bu ikili grup ise nitelikli iş gücü göçü yapan işçiler ile niteliksiz işgücü göçü işçiler olarak ayrılmakta ve dualist yani İkili Piyasa Teorisi’ni içerisinde sınıflandırılmaktadır. Nitelikli iş, yani ikinciye göre daha yüksek maaşlara sahip birincil ekonomi ile daha az ücrete ve zor çalışma şartlarına sahip ikincil ekonomi arasında sınırlar keskindir. Sosyo-ekonomik sistemi ayakta tutan, işçi ile işveren arasında derin çizgiler çizen bu Teori de birincil piyasadan ikincil piyasaya geçirgenlik söz konusu olmamaktadır (Uyanık, 1999). Birincil sektördeki göç eden işçiler, donanım bakımdan daha vasıflı olurken, iş verenler tarafından da işçilere eğitimler verilerek yatırım yapılmakta, böylece işçilerin ileriki dönemlerde vazgeçilmez olmasını sağlanmaktadır (Toksöz, 2006). Gelişmiş ülkelerdeki piyasa ücretleri, o ülkelerin diğer ülkelere göre gelişmişlik konumunu belirlemektedir. Düşük statüdeki işleri ikincil sektördeki işçiler kullanmakta ve çok yüksek maaş alamamaktadır. Yaptıkları işler beyin gücü ile iş geliştirmesi beklenmeyecek, vasıfsız işler olması nedeniyle aldıkları ücretler de düşük olmaktadır. Gelişmiş ülkeler ücret hiyerarşisi uygulayarak mesleki yönden nitelikli yerli işçilere verdiğinin aksine vasıfsız işler için yüksek ücret vermek istemeyerek, vasıfsız işçi göçü alma politikasına yönelmiştir (Toksöz, 2006). Çünkü gelişmiş ülkelerdeki işçiler, hak ettikleri ücretten daha düşük ücrete razı olmamakta ve haklarını sendikalar, dernekler ile savunabilmektedirler. Böylece bu duruma razı olacak bir sınıfın varlığı gerekmektedir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ise bu isteğe en uygun adaylar olmaktadır. Bu kuramın göçmenler üzerindeki temel savı, uluslararası göçün modern sanayi devletlerinin ihtiyacı olan işçileri karşılamak için ortaya çıktığı yönündedir (Unat N. A., 2017).

Dünya Sistemleri Teorisi: Bu teori, Immanuel Wallerstein’nin göç üzerine söylediği kavramları da alarak ekonomik ve siyasi bir eşitsizliği barındıran dünya sistemleri

üzerinde çalışmıştır. Merkez ülkeler olan kapitalist ülkeler, sömürge ülkeleri üzerinde bir güce sahiptir. Dolayısıyla Teori, sömürgecilik ile oldukça yakından ilgili olup temelini Marksist politik ekonomiden almaktadır. Çok uluslu şirketler, hükümetler, hükümetler tarafından korunan seçkinler, Dünya Sistemleri Teorisi'nin devamı için oldukça önemlidir. Teori de merkez kapitalist ülkeler sermayeyi elinde bulundurarak geliştirmekte olan ülkelere yatırım yapmaktadır. Bu yatırımın en belirgin görüldüğü yer ise kurulan fabrikalardır. Uygulamaya geçildiğinde fabrikada ucuz iş gücü sebebiyle daha çok kadın işçiler çalıştırılmış ve bu durum ülkedeki erkeklerin işsiz kalmasına neden olarak, göç etme ihtiyacı oluşturmuştur (Unat N. A., 2017). Geliştirmekte olan ülkelerde kurulan fabrikalarda üretilen ürünler, gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasında kültürel ve sosyal bir bağ kurulmasına neden olmuştur. Örneği, Hindistan ve Pakistanlıların İngilizceyi iyi seviyede bilmeleri ve İngilizce eğitim veren kurumlarda okuyabilmeleri, merkez ülkede çalışabilmelerini sağlamış ve kültürleri kaynaştırabilmektedir. Bunun yanında merkez devletlerde sermayeye sahip olanlar, malların sevki, teslimi gibi nedenler için geliştirmekte olan ülkelere iletişim ve ulaşım ağlarını kurarak göç yollarını kolaylaştırmıştır (Unat N. A., 2017). Bu durum aslında ters bir ilişki oluşturmuştur: Sermaye geliştirmekte olan ülkelere akarken, işçiler de geliştirmekte olan ülkelere akmıştır (Unat N. A., 2017). Bir yandan kültürel olarak değişen ve kopan ülke vatandaşları oluşurken, uluslararası göç dalgası da yaşanmış, göçe hazır bir toplum inşa edilmiştir. Teori hükümetlerin desteklediği seçkin kesim ile üretim araçlarını elinde bulunduran kesimin durdurulamaz ve söz geçirilemez olduğu üzerinde çalışma yapmıştır. Kapitalist ülkeler ise güçlerini korumak için yatırım yapıp, fabrikalar açtığı ülkelere, askeri ve siyasi müdahalelerde bulunmuş; istenilen sonuç alamadığında ise merkez ülkelere gelen sığınmacı akınlarıyla karşılaşılacağı görülmüştür (Unat N. A., 2017).

İlişkiler Ağı Teorisi: İlişkiler Ağı kuramı, göçmenlerin birbiri ile kurdukları ilişkiler çerçevesinde şekillenmiştir. Bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden topluluklar veya bireyler, göç ettikleri ülkeyle sosyal ve ekonomik bağlar kurarak yaşamlarını devam ettirmiştir. Bu durum, göç etmeyi özendiren bir etki yapmış, göç hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Kuramın açıkladığı göç ilişkisi ağı, yeni göç edenler, eski göç etmiş olanlar arasında ortak bir bağ oluşturarak dostluk ve hemşerilik ilişkisi ile beslenmiştir (Toksöz, 2006). Her yeni göçmen soydaşlık ve dostluk bağı ile masraflarını azaltabilmişken, göç ettikleri ülkedeki kalan akrabalarını da özendirmiştir; göç hareketinin sınırsız bir döngüye dönüşmesine neden olmuştur (Unat N. A., 2017).

Böylece göç ağı kuramı sosyolojik bir açıklama ile göçün nedeninden çok, göçün sürekliliği ve kendini üretmesiyle devam ettiğini açıklamaktadır (Toksöz, 2006). Göçmenlerin göç ettiği ülkelerde kendilerini ifade edebilecekleri, anadiliyle konuşabilecek birilerini bulma arayışındadırlar; aynı kültüre ve dile sahip bir insanın varlığına ihtiyaç duyabilmektedirler. Göç ağı ilişkisi ile göç edilen ülkenin göçmenler üzerindeki kontrolü, ekonomik nedenlerle göç eden göçmenlere göre daha az olmaktadır. Göç alan ülke göçmenler üzerinde kontrol ve denetim yapamadığı için kimi zaman göçü kolaylaştırıcı bir durum olurken, kimi zamanda devlet kontrolü olmadığı için göçmenlere zarar verebilmektedir. Devlet kontrolünde olan aile birleşmesi ile göç alınması gibi örnekler ise göç ağının pozitif bir çerçevede ilerlemesini sağlamaktadır.

Böylece, göçmenlerin göç etme eylemlerini açıklamaya çalışan kuramlar birçok değişkene ve şartlara göre şekillenmektedir. Bazı kuramlar göç etme durumunu ekonomik tabanlı bir nedene bağlarken, bazı kuramlar sosyolojik bir yaklaşıma bağlanmaktadır. Böylece göçmenliğin devamlılığı ve nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ekonomi tabanlı göç etme eylemi, göç ettikleri ülkede yeni bir iş alanı üretebiliyorken, bu durum yerli işçilerinde iş tanımlarını ve alanlarını değiştirebildiği görülmektedir (Unat N. A., 2017). Bununla birlikte kuramlar, beyin göçü ve işçi göçü farkını tercih edilen ile zorunda kalan göçlerin farklı değişkenleri şeklinde irdelenmektedir (Toksöz, 2006). Birbiriyle uyumlu olduğu halde bir ayrıma gidilmekte, göçmenlerin problemlerinin ve göç etme nedenlerinin daha net anlaşılması için detaylandırılmıştır. Uluslararası göç hareketini açıklamaya çalışan bu kuramlar sayesinde toplumbilimciler ile politika üreten uzmanlar taraf ülkeleri inceleyebilmektedir. Böylece hedef ülke ve gönderen ülkedeki aksaklıkları düzeltmek adına öneri ve çözümler sunabilmekte, göç ve ekonomi politikalarına yön verebilmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ POLİTİKASI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK BİR GÖÇ POLİTİKASI OLUŞTURMA SÜREÇLERİ

AB göç politikalarını ortak bir politika çerçevesinde değerlendirip uygulamak istemesi AB'nin siyasi bir Birlik olma yolunda aldığı kararlarından biridir. AB'nin göç politikaları incelendiğinde ise İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin Avrupa için önemli bir başlangıç olduğu görülmektedir.

Avrupa İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığı tahribat nedeniyle yeniden yapılanma yoluna girmiştir. Uzun süren savaşlar nedeniyle nüfus azalmış ve çalışan nüfus sayısına ihtiyaç artmıştır. Böylece bu dönemde ihtiyaç duyulan iş gücü için göçmen alımlarına başlamıştır. İşçi alımları ile Avrupa ülkeleri, Birlik üyesi olamayan ülkelerle anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalar ise AB'nin göç politikalarını şekillendirmiştir. Ancak AB Göç Politikaları Avrupa kıtasındaki entegrasyon ile bağlantılı olmuş, AB'nin politikalarına şekil vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası barışın, huzurun ve refah ortamının tekrar sağlanması amacıyla, AB üyeleri arasında sosyal ve kültürel uyumu arttırmak için, bazı üye ülkeler arasında sınırlar kaldırılarak bir entegrasyona yoluna gidilmiştir. Böylece ortak pazar, ortak para birimi ve ortak bir siyasi politika konularında bütünleşme hedeflenmiş ve politikalar oluşturulmuştur. Derinleşme ve genişleme politikaları ile Birliğin sınır tanımlamaları ve geçiş sistemleri üzerinde değişiklikler olmuş, Birliğe belirli kriterlerle üye kabulleri yapılmıştır. Bu süreçlerde AB, derinleşme ile ortak politika alanını belirlerken, genişleme ile de coğrafi olarak sınırlarını geliştirmiştir ve ilerleme göstermiştir (Cesur, 2104). Birlik öncesi de Avrupa kıtası, dünyada çok sayıda göç alan bölge konumunda olmuş, 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte entegrasyon sürecine girmiş ve Avrupa Serbest Bölge alanı oluşturulmuştur (Akdoğan & Atalay, 2017). Üye ülkeler arası ticari sınırlar belirsizleşirken, AB'nin siyasi sınırları daha da belirginleştirilmiştir. Ancak zamanla işçi ihtiyacı ile AB üyesi olmayan ülkelere göçmen kabul edilmiş, bazı dönemlerde ise savaştan kaçan mültecilere kapılar açılmıştır.

Göçmenlerin kontrolsüz ve düzensiz bir şekilde Birlik içerisine yerleşmesini yasal bir zeminde düzenlemek isteyen AB, göç politikaları ile göçmenlerin Birlik üyesi ülkelerde kalıcı olmasını sağlamış ve oluşan ikinci nesiller ile entegrasyonun önemi üzerinde çalışmıştır (Şimşek, 2017). Entegrasyon ve göç arasındaki ilişki incelendiğinde, göç politikaları bir yandan AB içinde entegre olurken, bir yandan da gelen göçmenlerin

düzenli ve yasal yollardan AB'ye gelmesi sağlanarak düzensiz akımların kontrol edildiği görülmüştür (Akdoğan & Atalay, 2017). Ancak birçok entegrasyon politikalarına bakıldığında, bu politikaların genelde göçmenleri topluma uyumlaştırmaktan çok onları daha da ayrıştırdığı, toplumdan uzaklaştırdığı fark edilmiştir (Şimşek, 2017). AB'nin göç politikalarının entegrasyon boyutu ise AB'nin iç sınırları içerisinde serbest dolaşım bölgesi yaratırken, AB'nin dış sınırlarında da Avrupa kalesi şeklini almış ve bu politikalar çerçevesinde Türkiye ile AB ilişkilerinin etkilendiği görülmüştür (ORSAM, 2012).

Böylece AB'nin göç politikaları dört önemli dönemden geçmiştir. Bu dönemler, göçmen ihtiyacı, göçmen sorunları ve bu sorunlara getirilen çözümler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Castles (2003)'a göre, uluslararası göç politikalarının sosyal dönüşümlerden ayrılmadan birlikte ele alınması gerekmekte ve bu politikaların da dönüşüm süreçlerinden geçirdiği kabul edilerek, karmaşık bir olgu şeklinde incelenmesi gerekmektedir (Castles, 2003). Amerika ve Avrupa ülkeleri ise genel olarak göç politikalarını, göçü kontrol etme ve göçmenleri geri gönderme üzerine bir politika ile uyguladıkları görülmüş; sosyal dönüşümü göz ardı ettikleri için başarılı olamadıkları tespit edilmiştir (Şimşek, 2017). Avrupa ülkeleri dönemsel olarak çeşitli politikalar uygulasa da dönem içerisinde göç politikalarını etkileyen ekonomik sıkıntılar yaşadığı görülmüştür.

Yugoslavya'daki savaş sonrası 3,2 milyondan fazla kişinin Avrupa'ya göç etmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yaşadığı ikinci büyük kriz olmuştur (Kaya A. , 2021). Batı Avrupa ülkeleri, savaştan kaçan sığınmacılar için 1992 ile 1994 yılları arası geçici koruma programını başlatmışlardır (Official Journal of the European Communities, 2001). Yayınlanan program ile 1951 Mülteci Sözleşmesi dahilinde kişi özelinde başvuru yapılamadığı durumlarda bu programın acil durum olarak kullanılması kararlaştırılmıştır (Kaya A. , 2021). Böylece Bosna'da yerinden edilen mültecilerin acil koruma ihtiyacı nedeniyle 350 bin sığınmacı Almanya tarafından kabul edilerek, bir yıl süre ile barınma, sağlık, sosyal hizmetler gibi temel ihtiyaçların karşılanması kararlaştırılmıştır (Mitrovic, 2015). Ancak 1997 yılında, BMMYK bölgenin güvenli olmadığını belirtse de Almanya 300 bin sığınmacıyı Bosna'ya geri göndermiş ve akabinde zincirleme tepki ile diğer Avrupa ülkeleri de 700 bin sığınmacıyı Bosna'ya geri göndermiştir (Mitrovic, 2015).

1999 yılında ise Avrupa'da geçici koruma statüsü yeniden yürürlüğe girdirilmiş, Kosova'da çıkan savaş sonrası ülke halkı komşu ülkelere sığınmıştır. Ancak komşu ülkelerden olan Arnavutluk ve Makedonya üzerine diğer ülkelere göre daha büyük yük binmiştir. Avrupa ise duruma müdahale olarak operasyon ile 60 bin sığınmacıyı bölge ülkelere yerleştirmek için kabul etmiş ve örnek bir davranış sergilese de sığınmacıların geri gönderilmesi Bosnalıların geri gönderilme süresinden daha kısa sürede uygulanmış, 2000 yılında 841 bin kişi Kosova'ya geri gönderilmiştir (Mitrovic, 2015).

1990'lı yıllarda geçici koruma statüsünde sığınmacı kabul edilmesi ve acil durum için çıkarılan mekanizma sonrası, AB ortak bir göç ve sığınma politikasının oluşturulması gerektiğinin farkına varmıştır. Böylece 1999 yılında Amsterdam Anlaşması ile ortak bağlayıcılığı sağlayan politikaların kurumlaştırılması sonrası, ilk defa 2001 yılında Avrupa ülkeleri tarafından Geçici Koruma Yönergesi kabul edilmiştir (Kaya A. , 2021). Sığınmacıların ihtiyacı olan ekonomik ve sağlık yardımları gibi birçok hizmet sığınmacılara ülkelere geri dönecekleri süreye kadar Avrupa ülkeleri tarafından karşılanmıştır. Bu yönergeler ve ortak politikanın belirlenmesi, yerinden edilen sığınmacılar için uygulanmış olsa da sadece anlaşma dahilinde Avrupa ülkelerine gelen diğer göçmenler içinde uygulanmıştır.

Avrupa'nın savaş durumu gibi acil zamanlarda ülkelerin ihtiyacı doğrultusunda bölgeye kabul ettiği sığınmacıların yanında bir de AB üyesi gelişmiş ülkelerin ihtiyacı nedeniyle bölgeye aldığı göçmenler vardır. Bu durum özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa Topluluğu (AT)'na üye ülkelere çalışan nüfusun azalması ve işçi ihtiyacı oluşmasından kaynaklanmıştır. Gelişmiş Avrupa ülkeleri, ihtiyacı olan işçileri önce AB üyesi daha az gelişmiş ülkelere olan İtalya, İspanya ve Yugoslavya'dan almıştır. Ancak gelişmiş Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacı yeterince karşılanamaması nedeniyle, bu talep sadece Avrupa bölgesindeki ülkelere değil, gelişmekte olan çevre ülkelere de iş gücü göçü alınarak giderilmiştir. Böylece gelişmekte olan çevre ülkeler ile gelişmiş Avrupa ülkeleri arasında ikili anlaşmalar yapılmış ve bölgeye işçi göçmenler alınmıştır.

İş gücü göçleri olarak kabul edilen dönem sonrası 1970'lerde Petrol Krizi yaşanmış, Avrupa ekonomik buhrana girmiştir. Böylece ekonomik olarak duraklama yaşayan gelişmiş Avrupa ülkeleri, işçi göçleri anlaşmalarına son vermek durumunda kalmıştır. Ancak anlaşmalara son verilse de göçler devam etmiş ve daha önce göç eden işçiler geri dönmeyerek göç ettikleri Avrupa ülkelerinde kalıcı olmak istemişlerdir. Yasal

yollar ile göçün yapılmasını sağlayan işçi göçleri anlaşmasının durdurulması ile düzensiz göçlerin yolu açılmış, bu göçler kontrol edilememiştir.

Böylece düzenli ve düzensiz göçleri kontrol etmek isteyen Avrupa ülkeleri, 1986 yılında Avrupa Tek Senedi ile ortak bir göç politikası oluşturmuştur. Üye ülkelerin katılımlarıyla oluşturulan bu Senedin yaşanan göç problemleri için ortak bir çözüm bulması beklenmiştir. Ancak ülkelerin ulusal çıkarları çerçevesinde farklı politikalar uygulamak ve kararlar almak istemesiyle ortak bir göç politikasının uygulanması mümkün olamamıştır.

1992 yılına gelindiğinde ise AT, Maastricht Anlaşması ile Birlik adını alarak Avrupa Birliği olmuştur. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile vize, sığınma ve göç konuları, ortak çıkar olarak ele alınmış ve ortak bir tutum sergilenmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylece göç konusu üçüncü sütun olan “adalet ve içişleri” konusuna bağlanmıştır. Ancak, altı yıl sonra 1997 Amsterdam Anlaşması ile göç ve sığınma konuları üçüncü sütundan alınarak, birinci sütuna çekilmiştir. Bu durum, göç ve sığınma konuları hakkında karar verilirken ulus ötesi bir yaklaşımla, ortak karar verileceği anlamına gelmektedir.

1999 yılındaki Tampere Zirvesi ve 2003 Lahey Zirvesi ile göç sorununda kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülke çerçevesinde incelemeler yapılmış ve ülkelerin birbirleriyle daha fazla ortak hareket etmesi gerekliliği kararlaştırılmıştır. Tampere Zirvesinde üye ülkeler ile Birlik sınırı içerisinde göç eden göçmenlerin hakları konusunda, göçmenlere üye ülke vatandaşları ile aynı haklar ve yükümlülüklerin verilmesi üzerine anlaşmaya gidilmiştir (Güleç, 2015).

2003 Lahey Zirvesi’nde ise özellikle Tampere Zirvesi’nde alınan kararlar vurgulanmış, AB’nin 2010 yılına kadar ki göç politikalarını belirleyen kararlar üzerinde durulmuştur. Kararlaştırılan önemli başlıklardan birkaçı şunlar olmuştur: Göç veren üçüncü dünya ülkeleriyle iletişimin daha da sıkılaştırılması, göç eden göçmenlerin uyumu, yasa dışı göçler ve bu göçmenlerin güvenli bir şekilde iadesi, yasal göçmenlerin ülkelere yerleştirilmesidir (Güleç, 2015).

İzleyen yıllarda 2004’te Brüksel’de göç konusu üzerinde ne derece bir ilerleme kaydedildiğini izlemek için rapor oluşturulması istenmiş ve oluşturulan raporlar takip edilerek incelenmiştir. Ardından gelen Hague Programı, Brüksel’de toplanan bu kongreyi ve Tampere Zirvesi’nde alınan kararları destekler nitelikte olmuştur.

2005 yılında göç üzerine global bir yaklaşım benimseyen AB, göç veren Birlik üyesi olmayan ülkelerle yapılan ortaklıkların, dengeli bir politika ile yapılması üzerinde durmuştur. AB, göç veren ülkelerin kalkınmışlığı ile göç alan ülkenin dış politika konusu arasında bir bağ olduğunu belirtmiştir. Böylece 2008 yılına gelindiğinde İltica ve Göç Paketi (AGIP) yayınlamıştır. AGIP'e göre beş önemli konu başlığı belirlenmiştir (ORSAM, 2012). Bunlardan ilki; her üye ülkenin ihtiyacına ve ülke kapasitesine göre kabul edebileceği göçmen sayısı vardır ve bu kapasite ülkeleri zor durumda bırakmamak için önemli bir kriterdir. İkincisi, üye ülkelerin egemenlik sınırları için yasa dışı göçlerin önlenmesi gerekmektedir. Üçüncüsü; göç veren ana ülkeler kadar transit ülkeler de konu dahilinde olmalıdır. Bu nedenle transit ülkelerle göç veren ülkelerin koordineli şekilde çalışması önerilmiştir. Dördüncü başlıkta ise, göçmenlere uygulanan prosedürlerin, göç alan ülkenin iç siyaseti içerisinde uyumunun da önemi üzerinde durulmuştur. Son olarak beşincisi maddede; AB'nin sınırları için düzensiz göç yollarının kontrollerinin sıkılaştırılması istenmiştir (ORSAM, 2012).

2009 yılında AB'nin iç ve dış sınırlarının korunması çerçevesinde bir ilk anlaşma olan Lizbon Anlaşması yapılmıştır (Güleç, 2015). İç sınırların korunması söz konusu olduğunda düzenli ve düzensiz göçlerin de önemli olduğu ve özellikle düzensiz göçleri önlemek adına mücadele edilmesi gerektiği görülmüştür. Düzensiz yollarla gelen göçmenler için sınır dışı edilme ve ülkesine geri gönderilme gibi konular değerlendirilmiştir. Böylece Lizbon Anlaşması ile AB'nin bir ortak göç politikası oluşturması üzerinde çalışma yapılmış (Güleç, 2015).

AB temelde ekonomik politikalar çerçevesinde kurulsun da zamanla siyasallaşan bir örgüt olmuş ve odak noktasına sadece ortak ekonomi politikalarını almamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında AB, ekonomik, sosyal ve siyasal bir birlik için ortak politikalar üretme yolunu tercih etmiştir. Uluslararası göç ise Avrupa ülkeleri için daha erken dönemlerde başlasa da tezin ikinci bölümü AB'nin göç politikalarına odaklanmıştır. Böylece düzenli ve düzensiz yollarla Avrupa dışındaki ülkelere Avrupa bölgesine gelen göçmenler Birliğin derinleşmesi üzerinde belirleyici bir etken olmuştur. AB'nin Türkiye ile ilişkisinin göç konusu ile şekillenip nasıl değiştiği üçüncü bölümde detaylı bir şekilde irdelenecektir. Bu bağlamda AB üyelerinin göç politikaları çerçevesinde üye olmayan ülkelere ihtiyacı 1960'lı yıllarda iş gücü eksikliği yaşamalarıyla başlamıştır.

2.2. İŞGÜCÜ GÖÇÜ VE PETROL KRİZİ ARASI DÖNEM

Yukarıda değinildiği gibi Avrupa, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Hem savaş sonrası azalan nüfus hem de yatırımın ve üretimin artmasıyla birlikte gelişmiş Avrupa ülkelerine, az gelişmiş ülkelere göçler gerçekleşmiştir. Bu dönemde üç ana göç şekliyle, gelişmiş endüstriye sahip olan ülkelere, Avrupa'dan etnik olarak farklı olan ülkelere göçler yapılmış ve göçmen nüfus yoğunluğu artmıştır (Castles & Miller, 2008). Bahsedilen göç şekilleri; misafir işçi diye tanımlanan işçi göçleridir. Avrupa ülkelerinin eski sömürge ülkelerinden bölgeye getirilen işçi göçleri, önce Avrupa'dan sonra Asya ve Latin Amerika'dan yapılan kalıcı göçler, şeklinde üç grupta sınıflandırılmıştır.

Bu bağlamda Batı Avrupa'nın gelişmiş yani endüstrileşmiş ülkelerinden hemen hemen hepsi için bu dönemde misafir işçi göçleri anlaşması kullanmış ve bu göçler "geçici göç" statüsü şeklinde olmuştur. İlk olarak az gelişmiş Avrupa ülkelerinden gelişmiş Avrupa ülkelerine doğru bir göç tercih edilmiştir. Örneğin; İngiliz hükümeti Avrupa Gönüllü İşçi (EVW) programı ile İtalya'dan çoğunluğu erkek olan 90 bin kişiyi ülkesine getirerek çalıştırmış, ancak bu işçilerin ailesini yanına getirme hakkını vermemiş ve herhangi bir olumsuz davranış durumunda sıfır tolerans göstermişlerdir (Castles & Miller, 2008). Projenin hem çok küçük ölçekte olması hem de ağır şartlar barındırması nedeniyle uzun süre kullanılamamış, 1951 yılına kadar sürdürülmüştür. Böylece İngiliz hükümeti ikinci yol olarak Avrupa ülkelerinden göç almak yerine kolonyal bağları olan eski sömürge ülkelere yönelmiştir. İngiltere dönemin emek göçü yapan ilk ülkelerinden biridir ve emek göçüne ihtiyacı sanayileşme dönemini hızlı yaşamasından dolayı olmuştur. İngiltere'ye İtalya'dan sonra eski İngiliz sömürgesi olan İrlanda'dan da emek göçü yapılmıştır (Kemal, 2018).

İngiltere gibi Belçika da öncelikle İtalya'dan iş gücü göçü alımı yapmış ve göçmenleri daha çok kömür madeni üzerinde çalıştırmış ve cinsiyet olarak genellikle erkekleri tercih etmiştir (Castles & Miller, 2008). Çalışmak için göç eden misafir işçiler ileriki yıllarda gelen aileleri ile Belçika'da yaşamaya devam etmiş, sonrasında ise kalıcı olmuşlardır.

İsviçre ise 1945'ten 1975 yılına kadar geniş kapsamda işçi göçleri alarak, ihtiyaç duyduğu iş gücünü göçmenlerle karşılamıştır. Hükümet yetkilileri tarafından sıkı bir denetimden geçen göçmenler 1960 yılına kadar katı bir politika ile aile birleşimleri yapamamış, göçmenler ülke nüfusunun bir parçası sayılmamışlardır (Castles & Miller,

2008). Ancak 1970'lere gelindiğinde göçmenler İsviçre için yüksek bir nüfus oranına ulaşmış, fabrikalarında çalışan işçilerin üçte biri göçmenlerden oluşmuştur (Kemal, 2018). Bu durumdan tedirgin olan İsviçre hükümeti, ülkenin iş gücü konusunda misafir işçi göçmenlerine bağımlı olmasını istememiştir (Kemal, 2018).

Fransa ise 1945'te Ulusal Göç Ofisi (INO) kurarak ülkeye giren uluslararası göçmenleri kontrol etmeyi amaçlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransız sömürge ülkelerinin vatandaşlarının Fransa'ya giriş ve çıkış prosedürlerinin daha kolay olması nedeniyle eski sömürge ülkeleri göçmen işçi kaynağı olarak tercih edilmiştir; ancak eski sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle bu tercih uzun bir süre kullanılamamıştır (Deniz, 2020). Savaş sonrası kayıplar ve azalan genç nüfus sorunu Fransa'yı da etkilemiş ve tekrar göçmen işçilere gereksinim oluşmuştur. Böylece Fransa, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerden çok sayıda işçi göçü almıştır. Göç edenlerin çoğunluğu kendi ülkesindeki diktatörlüklerden kaçan kişilerden oluşmuştur (Castles & Miller, 2008). Bu göçmenler Fransa'da çalışma imkanları bulmuş ancak bir süre sonra göçler kontrol edilememiş ve birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Özetle, bu dönemde Fransa, Almanya ve İngiltere gibi gelişmiş Avrupa ülkelerinin savaş sonrası toparlanma evrelerinde işçi ihtiyaçları, ilk önce Portekiz, İtalya ve İspanya gibi ülkelerden gelen göçmenlerle karşılanmıştır. Ancak bu az gelişmiş Avrupa ülkeleri zamanla gelişerek, gelişmiş Avrupa ülkelerine göçmen işçi gönderimini azaltmıştır. Böylece gelişmiş Avrupa ülkeleri ise işçi ihtiyacı için rotalarını eski sömürge ülkelerine doğru yöneltmiştir. Fransa Kuzey Afrika'ya, İngiltere Karayipler'e ve Hindistan'a yönelirken, sömürge rezervi olmayan Almanya ise özel sözleşmeler ile Türkiye ve eski Yugoslav ülkelerine yönelmiştir (Toksöz, 2006). 1950'li yıllarda diğer Avrupa ülkelerinden olan Hollanda göçleri Endonezya'dan, Portekiz ise eski kolonyal ülkesi olan Afrika'dan almıştır (Fassmann & Munz, 1992).

1970 yılına kadar AB'nin göç üzerine uyguladığını en önemli politika, AB üyesi ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan misafir işçi göçü politikası olmuştur. Avrupa dışındaki bölgelerden gelen işçi göçleri anlaşma ile yapılmış ve göçler bu anlaşmalar ile kontrol edilmiştir. Emek göçü diye de adlandırılan misafir işçi göçü ile Avrupa'ya göç eden göçmenler, zamanla göç ettikleri ülkeye yerleşmiş, ailelerini getirmek istemişlerdir (Unat N. A., 2017). Böylece ekonomik tabanlı yapılan misafir işçi göçleri zamanla sosyal ve siyasi bir politikaya da dönüşmüştür. Artık göç,

ekonomik boyutun üzerine çıkarak sosyal uyum ve iç politikanın da konusu olmuştur. Göçün ilk dönemi olarak adlandırılan bu dönem, misafir işçiler ve eski sömürge ülkelerinden getirilen işçiler için Avrupa'nın hoşgörü dönemi yani "açık kapı" politikasını uyguladığı dönem olarak tanımlanmıştır (Yazan, 2020). Göçler, savaş sonrası Marshall yardımlarıyla ekonomisini hızla düzeltmiş ve artan endüstrileşme ile işçi ihtiyacı duyulan gelişmiş Avrupa ülkelerine doğru yapılmıştır. Bu dönemde Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı sonrası azalan erkek nüfusunun yerine kadınlar geçmiş, kadınların iş gücüne katılmasıyla da çocuk bakımı ve ev işleri gibi işleri yapacak kişiler için de başka bir işgücüne ihtiyaç oluşmuştur (Toksöz, 2006). Böylece işverenlerin maliyeti artmış ve kadınların işgücünde kullanımı yerine dışarıdan göçmen işçi almanın daha karlı olacağının hesabı yapılmıştır (Toksöz, 2006).

Bu çerçevede Avrupa'da 1950'lerin sürekli büyüyen ekonomisine yetmeye çalışan işgücü ve yetemediği noktada işgücü ihtiyacı ile dışa yönelen işçi göçleri politikası daha sonra AB'nin uzun yıllar benimsediği ekonomi politikasının ana hattını oluşturmuştur (Unat N. A., 2017). İlk yıllarda dışardan merkeze akan Avrupa sermayesi, uluslararası işçi göçmenlerinin alınmasıyla sermayenin dışarı aktığı görülmüştür (Yazan, 2020). Bu dönemde Avrupa ülkelerinde görülen göç politikalarında ülkeler arası iş birliği yani ortak bir iş yapma çabasının görülmediği, Avrupa'nın göç konusunda daha çok ulusal kararlar aldığı ve henüz politikleşerek Birlik halinde harekete geçemediği görülmüştür (Yazan, 2020).

Bu bağlamda Avrupa içerisindeki gelişmiş ülkelere biri olan ve göçün en erken politikleştiği ülke olan İngiltere, ülkede yaşanan göçmenlere yönelik olumsuz tepkiler sonrası 1962'de uyguladığı açık kapı politikasını terk etmiş, kapılarını göçmenlere kapatarak katı bir tutum sergilemiştir. Böylece İngiltere artık göçü bireysel politika olarak değil, yüksek bir göç politikası şeklinde tanımlamıştır (Yazan, 2020).

Dönemin göç sayılarına bakıldığında, Batı Avrupa'ya yapılan göçlerin %50'sinin Almanya'ya yapıldığı görülmüştür (Fassmann & Munz, 1992). Bu göçler daha çok Almanya'da sistematik anlaşmalar ile yürürlüğe geçirilmiş ve hükümetler ile kontrollü göç akını sağlanmaya çalışılmıştır. AB ülkelerinin hepsinin kullandığı göçmen işçilere, Almanya tarafından "Misafir İşçi" denilmiştir. Almanya Hükümeti, işçi göndermeyi kabul eden ülkelerle ortak bir işçi göçü politikası oluşturmak istemiş ve bu amaç ile işçi anlaşmaları yapmıştır. Böylece Almanya, Federal İşçi Ofisi (BFA) denilen kurum ofislerini Akdeniz ülkelerine kurmuş ve burada Almanya'ya gelecek işçilerin

başvuruları alınmış, seçimleri yapılmıştır (Castles & Miller, 2008). Almanya’da işçiye ihtiyaç duyan şirketler bu ofise para ödeyerek işçilerin özelliklerini seçmiş, sağlık raporlarını almış, becerilerini tespit etmiş, sabıka kayıtlarını inceleyerek seçilen işçileri gruplar halinde ülkeye almışlardır (Castles & Miller, 2008). Böylece Almanya’nın ihtiyacı olan işgücü ihtiyacı, genç ve dinamik nüfus ile tamamlanması amaçlanmıştır. Seçilen işçilere cinsiyet ayrımı yapılmamış, hatta kadın işçilere tekstil ve konfeksiyon gibi alanlarda eli yatkınlığı nedeniyle ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Alman Hükümeti işçi göçleriyle hem ülkesindeki iş gücü açığını kapatmış hem de belirli süreli anlaşmalar ile gelen işçileri, işleri bitince ülkelerine tekrar göndermeyi amaçlamıştır (Bommes, Fellmer, & Zigmann, 2014). Ancak zamanla işçi göçleri ile gelen göçmenler ülkede kalıcı hale dönüşmüştür. Göçmenlerin de göç ettikleri ülkelere kalıcı olarak yerleşmek istemesi nedeniyle, AB artık göçü teşvik etmemiş, yalnızca aile birleşimlerine izin vermiştir (Bommes, Fellmer, & Zigmann, 2014).

Almanya’da Federal İşçi Ofisi aracılığıyla gelen göçmenlere, oturma izni ve çalışma izni verilmiştir. Ancak bu izinler belirli alanlar için sınırlandırılarak, kontrol edilmeye çalışılsa da evlilikler ve aile birleşmeleri engellenmemiştir (Bommes, Fellmer, & Zigmann, 2014). Aileler kalıcı olmak adına göç ettikleri ülkelere yerleşmiş ve çocuk yapmış, çocuklarını büyütüp okula göndermişlerdir. Böylece göç meselesi zamanla sosyal bir konuya dönüşmüştür. Bu durum eğitim, sosyal uyum gibi maliyet gerektiren birçok konuda Alman Hükümetinin sosyal politika konusunu oluşturmuştur. Kontrolsüz ve düzensiz göçler ülkelerin istemediği bir göç şekli olmuştur. Ardından 1973 yılındaki Petrol Krizi sonrası ise Avrupa işçi göçlerini tamamen durdurmuştur. Avrupa içerisinde en çok Almanya’nın işçi göçü aldığı ve 1960 ve 1970 yıllarında Türkiye, Yunanistan, Portekiz ve İspanya’dan işçi göçmenleri kabul ettiği ve işçi göçmenlerin ülkedeki işçilerin %12’si olacak şekilde toplam 2,6 milyon yabancı işçiye ev sahipliği yaptığı görülmüştür (Martin, 2002).

Sonuç olarak oranlara bakıldığında 1970’lîna kadar Avrupa’ya 30 milyon kişinin ailesi ile göç ettiği tahmin edilmekte iken işçi göçü yapılan hedef ülkelerin Almanya, Hollanda, Danimarka, İsviçre ve Avusturya olduğu; kaynak ülkelerin ise Yunanistan, Türkiye, İspanya, Portekiz, Polonya, doğu Almanya, Cezayir, Fas, Hindistan ve Pakistan ülkeleri olduğu görülmüştür (Özerim, 2014). Bu dönem için ise ortak bir düşünce olarak göçün henüz siyasallaşmadığı ve “misafir işçi” anlayışının hakim

olmasının bu düşüncede büyük payı olduğu, Avrupa ülkelerinin göçmenlerin kalıcı olacakları konusunda bir tahmin yürütmedikleri şeklinde olmuştur (Özerim, 2014).

2.3. PETROL KRİZİ VE 2000'Lİ YILLAR ARASI AB GÖÇ POLİTİKALARI

1950 ile 1960 yıllarının göç tanımlaması ile 1975-1990 yıllarındaki göç tanımlaması arasında ciddi anlamda farklılığı görülmüş ve göç akınlarının coğrafi olarak daha geniş alanlara yayıldığı ve artık sadece Batı Avrupa'ya değil, Güney Avrupa'ya yani kıyı ülkelerine doğru göçlerin aktığı görülmüştür (Fassmann & Munz, 1992).

1973 yılında Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği yani OAPEC'in Amerika'ya tepki olarak petrol ambargosu uygulaması ile başlayan Petrol Krizi, gelişmiş ülkeleri etkileyerek bir ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile fabrikalar kuran gelişmiş ülkeler, fabrikaların çalışması için petrole bağımlı olmaları sebebiyle petrol ambargosundan etkilenmişlerdir.

Avrupa'daki gelişmiş ülkeler de Petrol Krizi'nden etkilenmiş ve ekonomik kriz yaşamışlardır. Gelişmiş Avrupa ülkelerindeki fabrikalarda çok sayıda göçmen işçi çalışması nedeniyle Petrol Krizi sonrası işçi sayıları konusunda bir düzenleme yapılması gerekmiştir. Krizle birlikte Avrupa ülkeleri fabrikalar da üretimin kısılması yoluna gitmiş, fabrikalarda çalıştırılmak için getirilen misafir işçilerin alımı durdurulmuş ve anlaşmalar askıya alınmıştır (Bommes, Fellmer, & Zigmann, 2014). Böylece Avrupa işçi göçmenler için kısıtlayıcı göç politikaları uygulamaya başlamıştır (Bommes, Fellmer, & Zigmann, 2014). Avrupa ülkelerinin işçi göçlerini durdurarak yeni bir döneme geçmesi aynı zamanda Avrupa'nın göç konusunun önemini farkına varması ile değişen yaklaşımlarındaki dönüşümü de göstermiştir (Özerim, 2014). Durdurulan işçi göçü anlaşmaları sonucunda işçiler Avrupa ülkelerine ulaşmak için alternatif planlar düşünmeye başlamışlardır.

Göçmenler aile birleşimi yoluyla göç ettikleri ülkede oturma izni alabilmiş ve bu haklarını yasallaştırmışlardır. Ancak aile birleşiminin mutlak bir hak olarak güvenceye alınması devletlerin kararına bırakılmıştır (Cin, 2014). Aile birleşmesi konusunda Avrupa ülkeleri ise sıkı bir kısıtlamaya gitmemiştir.

Aile kavramına bakıldığında ise esasında uluslararası hukukta bir tanım yapılmamış; bunun sebebi olarak da her devletin kendi sosyal ve kültürel farklılıklara sahip olması

şeklinde açıklanmıştır (Cin, 2014). Bu nedenle farklı kültürlere ve geleneklere saygı duyularak uluslararası sözleşmelerde aile kavramı için bağlayıcı bir tanım yapılmaktan kaçınılmıştır (Cin, 2014). Ayrıca uluslararası yapının değişken olması, teknoloji ve sosyal yapıların sabit kalmaması, aile yapısının değişerek homoseksüel evlilikler ve donör aileler gibi yeni aile tiplerinin de var olması ile aile kavramı için tek bir tanım yapılmaktan kaçınılmış, aile yapısına saygı duyularak korunmak istenmiştir (Staver, 2008).

Dolayısıyla aile kavramı için uluslararası hukukun bile net bir tanım yapmaması, Avrupa Birliği gibi bir örgütün de bu konuda hassas olmasına neden olmuştur. Böylece AB, göçmenlerin evlenerek aile birleşimi yapmasına herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. İşçi göçmenlerin evlenerek ülkede birtakım haklar edinmesi ve oturma izini almaları konusunda esnek davranılmasının nedenlerinden birinin aile kavramına duyulan saygı olduğu görülmektedir. İş verenler, yerli vatandaşlara göre daha az ücrette çalışmaya gönüllü, düşük iş sınıfında bile istekle çalışan göçmen işçileri çalıştırmak konusunda daha olumlu olmuş ve bu durum iş verenler için avantaj oluşturmıştır. Ancak zamanla işçi göçmenler her ne kadar düşük ücretleri kabul etse de kısa sürede sendikalaşmış, haklarını savunmuşlardır (Unat N. A., 2017).

Sendikalar, işçi göçmenlerin de haklarının korunması konusunda önemli bir yer tutmuştur. 1970'lerin ilk yıllarında, işçilerin artık kalıcı olduğu gerçeği kabul edilip, yan haklar işçilere tanımlanmaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlileri sağlık sigortaları, doğum, çocuk yardımı, iş kazaları ve ölüm halindeki sosyal sigortalar gibi birçok haklar konusundaki düzenlemeler işçilere, göç alan ülke tarafından anlaşmalarla verilmiştir (Unat N. A., 2017).

Şartları iyileşen göçmenler için bütün bu aşamalar ile verilen haklar, 1973'te yaşanan Petrol Krizi sonrası durdurulmuştur. Yeni işçi alımına son veren AB, ülkelerdeki göçmen işçileri kendi ülkelerine dönmeleri konusunda teşvik etme yoluna girmiştir. AB üyesi ülkeler ile üye olmayan ülkeler arasındaki anlaşmalar ile sürdürülen göç politikalarının askıya alınması, düzensiz işçilerin artmasına neden olmuş ve aslında göçün durmadığı sadece şekil değiştirdiğini göstermiştir. Avrupa ülkeleri ise düzensiz yollarla gelen işçiler için bir teklif sunmuştur; öncelikle geldikleri ülkelere dönme yönünde teşvikler verilmiş, dönmek istemeyen göçmen işçilere ise kalıcı oturma izini verilmiştir (Unat N. A., 2017).

Bu bağlamda AB'nin göç politikasına bakıldığında; 1970'lere kadar devletlerin bireysel politikalar ile yürüttüğü göç konusu, Petrol Krizi ile şekil değiştirmiştir. Var olan göçmenlerin sosyal uyumu konusunda yaşadıkları problemlerin yanında artık düzensiz göçlerin getirdiği problemler de görülmeye başlanmıştır (Yazan, 2020).

Göçmenler için 1980'li yıllarda başta Federal Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde eğitim politikalarında düzenlemelere gidilmiş; çünkü Almanya, İsveç, Norveç ve İsviçre'de, işçi göçmen nüfusunun yüzde 40'ının 18 yaşından küçük olduğu tespit edilmiştir (Unat N. A., 2017). Örneğin, sosyal devlet politikasını benimseyen Almanya, göçmenlerin topluma uyum sorunu ve eğitim sorununu çözmek için eyaletleri görevlendirmiş, bu konuları eyalet hükümetlerinin takdirine bırakmıştır. Bu nedenle eyaletler birbirlerinden farklı olarak birçok eğitim modelini göçmenler üzerinde uygulayarak göçmenlerin topluma entegre olmasını istemişlerdir. Örneğin kimi eyaletlerde okul çağındaki göçmen gençlerin Almanca öğrenmesi için dil hazırlık kursları açılmış, göçmenler için özel okullar ayarlanarak, bu okullarda sadece göçmenlerin eğitim görmesi gibi projeler uygulanmıştır (Unat N. A., 2017). Ancak Almanya'nın eğitim sisteminin zor ve disiplinli oluşu göçmen çocuklar için durumu daha da zorlaştırmış ve göçmen çocukların okulu tamamlayamadıkları görülmüş; araştırmalara göre bu oran Türk çocuklar için %60 şeklinde raporlanmıştır (Unat N. A., 2017). Sayıları fazla olan Türk göçmenler için Türkçe eğitimin yanı sıra, yarı Almanca yarı Türkçe, ya da önce dil eğitimi gibi birçok model denenmiştir. Artık üçüncü nesil olan bu çocuklar Almanca öğrenip okula alıştıkça sosyal çevreleri değişerek uyum sağlamış, bir süre sonra öz kültürlerinden ve dilinden uzaklaşmış ve ailelerine yabancılaşmışlardır (Kırmızı, 2016). Böylece, birinci nesil olan anne-baba uyum sağlayamadan, ikinci ve üçüncü nesil kolay uyum sağlamaya başlamıştır. Sonraki nesillerin ilk nesil olan büyüklerine ve öz kültürlerine yabancılaşması nedeniyle çocukların aileleriyle iletişimi zayıfladığı ve ilişkilerinin bozulduğu görülmüştür (Gülmez & Öztürk, 2018). Kültürlerinden kopma noktasında olan Türk aileleri çocuklarını hafta sonu Kur'an kursu gibi kurslara göndermek istemiş, bu durum çocukların daha büyük bir karmaşa yaşamasına neden olmuştur (Kır, 2019). Gençlerin kültür farklılıkları gelecek yıllar için farklı sorunları da beraberinde getirebileceği değerlendirilmiştir.

Bu yıllarda Federal Almanya özellikle ikinci kuşak ile gelen bu sorunları aşmak için önlemler alma yoluna gitmiştir. Üniversitelerde Auslaender Paedagogik yani

yabancılar pedagojisi programı yürürlüğe girmiş; öğretmenlerden sınıflarda var olan etnik ve dinsel farklılığın bir fırsat olarak görülmesi istenmiş, eğitimde hoşgörü ön plana çıkarılmıştır (Unat N. A., 2017).

Ancak Almanya'da yukarıda bahsedilen değerleri benimseyen Sosyal Demokrat Parti'nin yerine iktidara gelen Hristiyan Demokrat Parti'nin politikalarının farklı olduğu görülmüştür. Bu parti, yabancıları ülkelerine gönderme, göçmenleri geldikleri ülkeye dönüşü özendirme çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Yani göç politikaları dahilinde olan göçmenler için uygulanan eğitim ve sağlık gibi temel politikaların bile ülkelerin iç politik dengelerine göre şekillendiği görülmüştür.

1983 yılında AB ülkelerinde yabancıları vatandaşı oldukları ülkeye dönüşe özendirme yasaları yürürlüğe girmiştir. İşçi göçleri politikasının başarısız bir proje olduğu görülmüş, göçmenler işçi anlaşmasının hedeflediği gibi Avrupa'nın bilgi ve tecrübesini edinerek uzmanlaştığı alanda çalışmak için ülkelere dönmemiş; ev, arsa alarak emekli hayatı yaşamış ya da küçük bir işletme kurup hayatlarına devam etmişlerdir (Demircioğlu, 2012). Bu da iki taraflı olarak ülkelerin göç politikasında başarılı olmadığını göstermiştir. Ülkesine dönen göçmenlerin yaşlarına, kültürlerine ve durumlarına bakıldığında ise; sağlık sorunu olan, kendisini bekleyen eşi ya da otoriter babası olan, ailevi sorunları olan kişilerden oluştuğunu görülmüştür (Demircioğlu, 2012) . Gelen işçileri yetiştirerek kalifiyeli hale getiren ev sahibi ülkeler ise çalışkan misafir işçilerini bırakmak istememişlerdir. Nesiller ilerledikçe göçmenlerin yeni kuşakları da Avrupa'da yaşamayı tercih etmiş, ülkelere sadece tatillerde dönmeyi seçmişlerdir.

Böylece Almanya örneğinde görüldüğü gibi Avrupa'da göçmenlerin yeni kuşaklarına çeşitli haklar tanınmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde Almanya'da 1 Ocak 1991 tarihi ile yürürlüğe giren Yabancılar Yasası ile 16 ile 23 yaş arası göçmen çocuklara çeşitli haklar tanınmıştır (Haksever, 2014) . Bu yaş aralığında olan gençler eğer 8 yıl Almanya'da yaşamış ve 6 yıl okula gitmiş ise Almanya vatandaşlığına geçebilmiş; eğer göçmen 23 yaşından büyükse vatandaşlık alabilmesi için Almanya'da 15 yıl ikamet etmesi gerekmiştir (Haksever, 2014). Bu yasa, aile birleşmesine yeni yükümlülükler getirerek gelen göçmen sayısını azaltmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda yasaya göre; göçmen üç yıldan fazladır ailesi ve kendi için devletten sosyal yardım alıyor ise bu göçmenin ülkesine gönderilmesi gerektiği kararı alınmıştır (Haksever, 2014). Böylece işçi göçmenlerin en yoğun olduğu AB ülkesi olan Almanya

örneğinden görüldüğü gibi yasalar, göçmen işçilerle artan göçmen nüfusunu korumaktan ziyade devlete külfet olacak göçmeni ayıklayarak göndermek istemiş, ülkeye yük olamayan ve uyum yeteneği yüksek olan göçmen için ise vatandaşlık seçimini yapmasını istemiştir (Unat N. A., 2017).

2.4. 2000 YILI VE ARAP BAHARI ARASI AB GÖÇ POLİTİKALARI

2000 ile 2010 yılı arası AB'nin göç politikalarına bakıldığında Türkiye önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye içinde ise bu dönem, Avrupa'ya yaklaşma dönemi olarak görülmektedir. Keza 2011 yılıyla birlikte yaklaşma dönemi yerini soğumaya bırakmıştır.

1999 yılında Türkiye'nin Avrupalılaşması adına önemli bir adım AB adaylığının kabulüyle başlamıştır. AB ise 1992 Maastricht Anlaşması ile artık birlik olmuş, derinleşme ve genişleme politikaları uygulayarak siyasal birleşmeye gitmiştir. Bütün bu süreçlerde Türkiye'nin AB'ye aday olmak istemesiyle yapılan üyelik başvurusu, zaman zaman askıya alınmış olsa da 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Türkiye aday ülke olarak kabul edilmiştir. Böylece AB ile Türkiye ilişkileri yakınlaşmıştır

Bu dönemde göç dalgasıyla mücadele eden Avrupa, Türkiye'yi göç sorunları için önemli bir noktada olarak görmüştür. Dışarıdan gelen göçleri durdurmak, azaltmak ve Avrupa bölgesinin göçmen yükünü hafifletmek için alternatif yollar arayışında olan Avrupa, Türkiye'nin adaylık sürecini lehine çevirmek istemiştir.

1992 yılında dağılan Sovyetler Birliği ve yıkılan Berlin Duvarı ile Avrupa bölgesine göç dalgası sadece dışardan değil, içerisinde de gelmiştir. Ancak Avrupa'yı zorlayan düzensiz göç akınları, göçün bir dış politika konusu olarak ele alınıp müdahale edilmesi gerektiğini göstermiştir. Böylece AB, rotasını AB üyesi olmayan ülkelere çevirerek çözüm atayışına girmiştir. Türkiye'nin stratejik konumu ve göç yolları üzerinde olması Avrupa nezdinde Türkiye'nin önemini de artırmıştır. Türkiye'nin AB'ye üye olmak istemesi, Birlik için bir fırsat olarak görülmüştür. Böylece hem AB hem de Türkiye için göç konusu aralarındaki ilişkiliyi değiştirmiştir.

2005 yılında başlayan müzakereler sonrası Türkiye, AB üyeliğine koşulsuz adanmışlıkla değil, şüphecilikle yaklaşmış ve Türkiye'nin göç politikası 2011 yılına

kadar “uyum sağlama” dönemi yaşarken, ilişkilerin soğuduğu dönemde ise ülke çıkarına göre davranma şekline evrilmiştir (Teke LLOYD, 2019).

Değişen dünya düzeni ile göçün de şekil değiştirdiği görülmüş ve Avrupa’ya dünyanın her yerinden göçler yapılabilmektedir. Küreselleşme ile çok uluslu şirketler ve uluslararası kuruluşların çalışanları, dünyayı her yerinden gelen nitelikli işçiler, beyin göçleri, Filipinler’den gelen hemşireler ve doktorlar, Afrika’dan gelen mülteciler ve Çin’den gelen öğrenciler gibi birçok mülteci artık AB’ye kolayca göç edebilmiştir (Penninx, Spencer, & Hear, 2008).

Küreselleşme ile devletlerin hareket alanları daralmış ve Avrupa Birliği’nin göçleri yönetmesi bir gereklilik haline gelmiştir. Böylece AB ülkeleri birlikte bir politika belirleyip uygulayarak daha güçlü bir AB oluşabileceği fikri hakim olmuştur. Bu durum 2011 yılında başlayan Suriye savaşı sonrası dünyada büyük bir mülteci akını oluşmasına olanak sağlamıştır.

Bu bağlamda uluslararası alanda birtakım düzenlemelere gidilmiştir. 1951 yılındaki Cenevre Sözleşmesi’nde mültecilerin korunması konusunda ülkelerin sorumlulukları üzerine görüşülmüş, 1999 yılının ortalarında Common European Asylum System (CEAS) yani Ortak Avrupa İltica Sistemi kurulmuş, 2020 yılında Avrupa Komisyonu sığınma ve göç konusunda üç temel başlıkta reform çalışmalarını önermiştir (European Commission). Bunlar; etkili bir sığınma politikası ve geri dönüş prosedürleri, sorumlulukların ülkeler arasında adil paylaşımı, üye olmayan ülkelerle güçlendirilmiş ilişkiler şeklinde sıralanabilmektedir (European Commission). Dublin Yönetmeliği, EURODAC (European Asylum Dactyloscopy Database) Yönetmeliği, Avrupa Sığınma Destek Ofisi ile desteklenen ortak politika araçları kullanılmıştır.

21. yüzyılın ilk on yılı AB, göç veren menşe ülkelerle ortaklık ilişkisine girerek düzensiz göçü önlemek istemiştir. Bu bağlamda AB, 1997’de yürürlüğe giren Dublin Anlaşması’nı Dublin II, Dublin III ve Dublin IV ile Tampere Zirvesi’ne taşımış ve AB prosedürlerini uyumlaştırmaya çalışarak, AB’ye üye olmayan ülkelerle anlaşma yoluna gitmiştir (Edwards, 2019).

Dublin Anlaşması temelinde; AB’ye üye olmayan ülkelerle yapılan sığınma başvurularının AB üyelerinden birine yapılması halinde sorumlu üye devletin sığınmacıya uygulayacağı kriterler ve mekanizmaları belirleyen tüzüktür (UNHCR Refugee Agency, 2009). Bu tüzüğün amacı ise sığınma başvurusundan hangi

devletin sorumlu olduğunu ve bu ülkelerin belirlenirken adil bir inceleme ve sorumluluk alınarak yapılması şeklinde hedeflenmiştir (UNHCR Refugee Agency, 2009).

Ardından Dublin II Tüzüğü, 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu tüzüğe göre; sığınma başvurusunda bulunan her bir sığınmacının dosyasının tek bir ülke tarafından takip edilmesi kararlaştırılarak, sığınmacıların bir ülkeden diğer ülkeye gönderilme sürecinde mağdur edilmemesi, bir kişinin birden fazla sığınma başvurusu yaparak sistemi kötüye kullanmasının önlenmesi amaçlanmıştır (Euro Law, 2011). Böylece Dublin II Tüzüğü, sığınma başvurusu yapan kişiden sorumlu olan ülke ile ilgili kriterleri ve mekanizmaları belirleyen Dublin Sözleşmesi'nin yerini almıştır (Euro Law, 2011).

2013 yılında ise Dublin III Tüzüğü yürürlüğe girmiştir. Dublin III Yönetmeliği'ne göre AB topraklarında yapılan her bir sığınma talebinin incelenmeli ve sorumlu ülkenin ne zaman sorumlu olduğu belirlenmelidir (European Commission, 2013). Tüzüğün temel amacı sistemin verimliliğini artırmak ve Dublin Tüzüklerini güncellemektedir. Öncelikle sığınan kişinin ilk hangi ülkeden giriş yaptığı ve sığınma talebini başvurusunu hangi ülkede başlattığı incelenmektedir. Bu inceleme sonrası ülkeler birbiri ile uyuşmuyorsa, örneğin parmak izi bir ülkede tanımlandıysa ve aynı kişi başka bir AB ülkesinde sığınma başvurusu yapıyor ise, başvuru yaptığı ülke, sığınmacıyı tekrar ilk ülkeye gönderebilme hakkı vermiştir (European Commission, 2013).

Böylece Dublin sözleşmeleri ve akabinde güncellenen tüzüklerdeki temel amaç, AB ülkelerine yapılan sığınma taleplerinin adil bir şekilde ülkelere paylaştırılmasıdır. Dublin prosedürün tamamı, sığınmacıdan sorumlu olan ülkenin tespiti ve orada değilse o ülkeye gönderimi üzerinedir. Sığınmacının gönderilmesi için 9 aydan fazla sürdürülmemesi kararlaştırılmış, ancak bu prosedürlerde çocuklar ayrı tutularak ilk giriş yapılan ülkeye gönderilme yasası uygulanmamaktadır (European Commission, 2013).

2.5. ARAP BAHARI SONRASI AB GÖÇ POLİTİKALARI

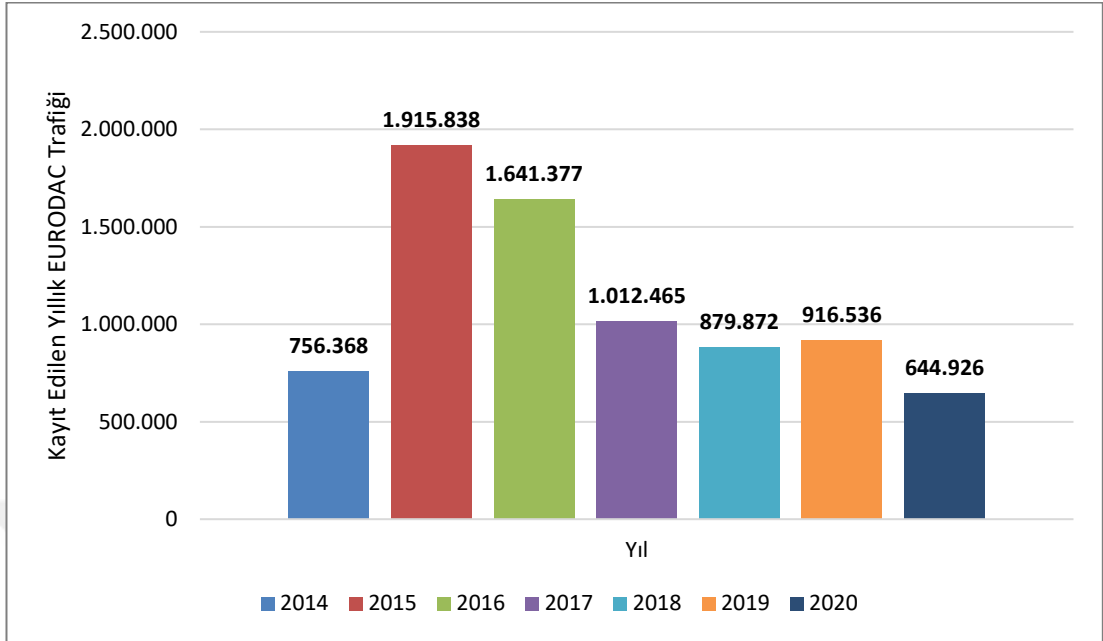
2010 yılında yaşanan Arap Baharı, bölge ülkelerinden biri olan Suriye'de yaşanmış, milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında başlayan Suriyeli göçmen dalgası 2015 yılında daha artmıştır. Böylece 2015 yılı sonrası sığınmacıların ve göçmenlerin kontrol edilemez bir şekilde AB üye ülkelerine gelmesi sonucu, Avrupa bölgesi üzerinde mülteci akınları yaşanmış ve çıkan problemler Dublin Tüzüklerinin zayıf noktalarını göstermiştir (European Commission, 2013). Dublin III

Tüzüğü'nün AB üye devletlerine sığınmacı sayılarını adil paylaşmadığı ve orantısız olması nedeniyle eksik olduğu görüşleri belirtilmiştir (Bozca, 2020). Böylece mevcut şartların gözden geçirilmesi ve yenilenmesi gerekmiştir.

2016 yılında Dublin III Tüzüğü'nün yerine yeni bir İltica ve Göç Yönetmeliği getirilmesi için bir teklifte bulunulmuş, iç ve dış bileşenler dahil edilmek üzere bütünleşmiş politika ile kapsamlı bir çerçeve çizilmesi konusunda görüşülmüştür (European Commission, 2013). Dublin IV Tüzüğü'nün temel amacı, Dublin III Tüzüğü'nün yetemediği durumları dile getirmektir. Ayrıca sorumlulukların adil dağıtımı ve aile birliğinin korunması gibi ilkelerin normal zamanlar ile zor durumlar ayrımının farkına varılarak düzenlemelerin yapılması istenmiştir (Bozca, 2020). Mültecilerin hukuki durumlarını netleştirmek ve mültecilerin statü tanımına yardımcı olmak adına yeni yönetmelikler de uygulanmıştır.

Bunlardan biri olan EURODAC yönetmeliği olmuştur. Bu yönetmelik; Avrupa ülkeleri içerisindeki mülteci ve sığınmacılar için düzenlenen bir parmak izi kayıt sistemi şeklindedir. Lüksemburg'da kurulan bir bilgi sistemi veri tabanı olan EURODAC, 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa ülkelerinden herhangi bir ülkede sığınma başvurusu yapan bir sığınmacının sadece parmak izi alınarak verileri kaydedilmiş, aynı sığınmacının birden çok Avrupa ülkesinde başvuru yapması önlenmiş ve sürecin şeffaf bir şekilde ilerlemesi amaçlanmıştır (European Commission, 2021). Böylece Avrupa'nın sığınmacılar için yaptığı yardımların kötüye kullanılması önlenmek istenmiştir. EURODAC Yönetmeliği'ne göre 3 kategori sunulmuştur; birinci kategori uluslararası koruma başvuruları sahipleri için, ikinci kategori düzensiz geçişler için, üçüncü kategori ise AB üyesi olmayan ülkelere Avrupa ülkelerine gelip yasadışı şekilde kalan kişiler için düzenleme yapılmıştır (European Commission, 2021). 2003 yılında yürürlüğe giren EURODAC tarafından, 2014 ile 2020 yılları arasındaki bütün kategorilerde kaydedilen parmak izlerine bakıldığında, 2014 yılında 756.368 parmak izi, 2015 yılında Suriyeli mültecilerin yoğunluğu nedeniyle 1.915.838 kişi ve bu sayının 2020 yıl sonuna kadar düşüş ile 644.926 kişinin kaydı alınmış; bu düşüşteki en önemli nedenin ise Covid-19 salgını sonrası sınırlardaki geçişlerin kapatılması olmuştur (EURODAC 2020 Statistics, March 2021).

Tablo 2.1. EURODAC Merkezi Sistemde Yıllık Toplam Trafik, 2014-2020

Kaynakça: Eurodac – 2020 Statistics

<https://www.eulisa.europa.eu/Publications/Reports/Eurodac%20-%202020%20Statistics%20-%20Report.pdf>

Göç yolları için yasal düzenlemelere gidilse de Avrupa'nın baş edemediği temel nokta düzensiz göçmenler olmuştur. Mültecilerin düzensiz yollarla Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışması ülkeler de sorunlara yol açmıştır. 2011 yılında çıkan Suriye iç savaşı sonrası yoğun göç akınları sürekli yaşanıyor olsa da AB için mülteci krizi haline dönüşen akınların önemi 2015 yılı bahar mevsimine kadar yeterince fark edilememiştir (Saatçioğlu, 2017). Böylece, 2015 yılının Nisan ayında Kuzey Afrika'dan AB ülkelerine geçmeye çalışan 800'den fazla kişinin öldüğü büyük bir göçmen faciası yaşanmıştır (Zorlu & Yetim, 2020). Ülke liderleri tarafından duygusal tepkiler verilmesine neden olan düzensiz göçmen sorununa çözüm bulunması ve bu sorunun sadece İtalya gibi kıyı ülkelerinin değil tüm Avrupa'nın sorunu olduğu İtalya başbakanı tarafından dile getirilmiştir (Saatçioğlu, 2017).

2015'te yaşanan olumsuz olay sonrası tepkiler artmış ve AB tarafından olumlu bir adım atılarak 20 Nisan 2015'te AB'nin içişleri ve dış işleri bakanları 10 maddelik bir Eylem Planı hazırlayarak kabul etmişlerdir (Saatçioğlu, 2017). Akdeniz'deki yaşanan durumlar ve düzensiz göçleri önlemeye yönelik hazırlanan Eylem Planı 10 maddeden oluşmuştur.

Yüksek Temsilci / Başkan yardımcısı Federica Mogherini ve Komisyon üyesi Dimitris Avramopoulos, Akdeniz’de yaşanan mülteci kayıplarının yeni bir durum olmadığı ve acil bir şekilde müdahale edilmesi gerektiği, bunun da ortak bir eylem planıyla yapılmasının doğru olduğu, tüm AB ülkelerinin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini söylemiş ve göç konusunu gündeme aldıklarını belirtmişlerdir (European Commission, 2015).

On maddelik Eylem Planı’nda ise şu konular üzerinde durulmuştur: Sınırların korumasının için mali yardımların ve FRONTEX’in etkinliğinin artırılması, kaçakçılık yapan gemiler için kontrollerin yapılması, İtalya ve Yunanistan’a destek için ekiplerin gönderilmesi, parmak izi alınma sisteminin devamlılığı ve öneminin fark edilmesi, yeniden yerleşim planları için pilot bölgelerin belirlenmesi, düzensiz göçlerin önlenmesi için AB üyesi olmayan ülkelerle çözüm yoluna gidilmesi şeklinde sıralanmıştır (European Commission, 2015). Böylece Avrupa düzensiz göçlerle mücadele edebilmek ve sınırlarının kontrolünü sağlayabilmek için AB üyesi olmayan ülkelere birisi olan Türkiye ile görüşmelere başlamıştır. Türkiye ise bulunduğu coğrafya gereği hem kara hem de denizden Avrupa ülkeleriyle bağlantıya sahiptir. Bu durum Türkiye’nin önemini artırmıştır.

Böylece, 2016 yılında Geri Kabul Anlaşması ile Türkiye ve AB arasında bir anlaşma yürürlüğe girmiştir. Avrupalılar bu anlaşmayı yaşanan krize karşı bir çözüm şeklinde görmüşken, bir yandan da anlaşmanın göçmenlerin lehine olduğunu belirtilmiştir. Böylece Geri Kabul Anlaşması ile zor durumdaki yüzlerce mülteci için bir güvenli bölge oluşturulacağı fikri savunulmuştur (Edwards, 2019). Nitekim Anlaşma mültecilerin güvenli bir şekilde üçüncü ülkeye teslim edilmesi ve korunması şeklinde ilerlemiştir. Böylece insan ticareti yapan örgütlerin faaliyetleri engellenmiş ve mültecilerin göç yolunda karşılaşılabilecekleri tehlikeler önlenmek istenmiştir.

Sonuç olarak, bu bölümde AB’nin göç ile ilgili politikalarına değinilmiş, öncelikle Birliğin ortak bir politika oluşturmak istemesi irdelenmiştir. Ancak bu politikaların Petrol Krizi gibi ekonomik nedenlerle değiştiği açıklanmış, AB’nin göç politikaları önemli geçişlerin yaşandığı olayların tarihlerine bölünmüştür. 2010 yılı sonrası hukuki süreçlere ve anlaşmalara değinilerek, Arap Baharı sonrası Suriye’de yaşanan göç akınlarına kadar ki süreç değerlendirilmiştir.

2.6. AB BÖLGESİNE YAPILAN DÜZENSİZ GÖÇLER

Avrupa bölgesindeki göç dalgaları; Yugoslavya'nın dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi tarihsel kırılmalarda yaşanmış olsa da Suriye'de yaşanan savaş sonrası yapılan göçler kontrol edilemez noktaya ulaşarak bir krize dönüşmüş, Avrupa'yı oldukça etkilemiştir. Mültecilerin bir kısmı yasal yollarla göç etmiş, edemeyenler ise düzensiz yollarla hedef ülke olarak Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmıştır. Türkiye ile yapılan Geri Kabul Anlaşması'na rağmen Avrupa bölgesine ulaşmak isteyen göçmenlerin düzensiz yollarla göç etmeye devam ettiği görülmüştür. Mültecilerin Avrupa'ya göç etme nedenlerinin başında gelen gelişmiş ülkelerdeki refah seviyesi AB ülkelerini çekici konuma getirmiştir.

Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index, HDI), bir ülkenin gelişmiş düzeyinin sadece ekonomik değerlerle değil, insanların ihtiyaçları ve yetenekleri doğrultusunda sağlıklı, uzun ve bilgili bir yaşam formülünün de eklenmesi gerektiğini savunmaktadır (United Nation Development Programme, 2021). BM tarafından yayınlanan verilere göre bir formül kullanılarak hesaplanan İnsani Gelişme Endeksi, beklenen eğitim oranı, ortalama eğitim süresi, kişi başı milli gelir düzeyi (dolara göre) ve doğumda yaşam beklentisi kriterlerini kullanılarak hesaplanmaktadır. Buna göre gelişme düzeyi en yüksek ülke Norveç iken İsviçre, Almanya, Hollanda, Danimarka gibi Avrupa ülkeleri ilk 10 ülke içerisinde bulunmaktadır (United Nation Development Programme, 2021). Bu nedenle göçmenlerin düzenli ya da düzensiz yollarla göç etmek için tercih ettikleri ülkelerin başında Avrupa ülkeleri gelmektedir. Böylece Suriyeli göçmenlerin ülkelerine dönmelerinin çok zor olduğu gerçeği yıllar içerisinde fark edilmiş ve Suriyeliler artık yaşamlarına devam etmek için standardı yüksek olan ülkeleri tercih etmek istemişlerdir. Bu tercihleri ise bahsedilen motivasyona bağlanmıştır.

Tablo 2.2. Ülkelerin 2019 Yılı İtibariyle İnsani Gelişme Endeksi Tablosu

Ülke	HDI Değeri (2019)
1-Norveç	0,957
2-İrlanda	0,955
3-İsviçre	0,955
4-Hong Kong	0,949
5-İzlanda	0,949
6-Almanya	0,947
7-İsveç	0,945
8-Avustralya	0,944
9-Hollanda	0,944
10-Danimarka	0,940
11-Finlandiya	0,938
12-Singapur	0,938
13-Birleşik Krallık	0,932
14-Belçika	0,931
15-Yeni Zelanda	0,931

Kaynak: United Nation Development Reports (<http://hdr.undp.org/en/data>)

Avrupa bölgesi Suriyeli göçmen krizi öncesi de göç için tercih edilen bir yer olmuştur. 1960 ve sonrası dönemde en çok kullanılan göç çeşidi olan işçi göçleri düzenli göçleri oluşturmuştur. Aile birleşimi yoluyla ya da akrabalarının aracılığıyla düzensiz yollarla göç edilmesi Avrupa'daki düzensiz göçmen sayısını artmıştır. Suriye savaşı sonrası çok sayıda düzensiz göçmenin oluşturduğu mülteci krizi hem Avrupa ülkelerinde hem de transit ülkelerde sorunlara neden olmuştur.

Böylece Almanya, mülteci akınlarına çözüm olarak 2015 yılında 800 mülteciyi ülkeye kabul edeceğini duyurarak Birlik ülkelerine örnek olmak ve liderlik etmek istemiştir (Müftüler, 2015). Düzensiz göçler önlenmeye çalışılsa da Akdeniz kıyısında olan İtalya ve Yunanistan deniz yolundan, Doğu Avrupa bölgesindeki Macaristan, Sırbistan gibi ülkeler ise kara yolundan mülteci akınlarına maruz kalmıştır. Birlik sınırlarının ucunda olan bu ülkeler mülteci akınlarına açık bir coğrafi konuma sahiptir. Bu durum onların yaşayacağı çok sayıdaki düzensiz mülteci geçişine neden olmuştur. UNHCR'nin 2021 verilerine göre AB ülkelerine göç yolu en çok denize kıyısı olan

Yunanistan, İtalya ve İspanya üzerinden yapılmakta ve sayısal olarak İspanya 8 bin, İtalya 6.270 ve Yunanistan 1.418 şeklinde raporlanmaktadır (UNHCR, 2021) .

Resim 2. Deniz Yolu ile Göç Alan AB Üyesi Ülkelerinin Mülteci Rakamları

Kaynak: UNHCR <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean?id=105>

Bu rakamlara bakıldığında düzensiz göçlerin temel yolu olan deniz yolunun AB üyesi ülkelerden en çok kıyı ülkelerin etkilenebileceği görülmektedir. Mültecilerin yiyecek, giyecek, sağlık, barınma gibi masrafları ise göç edilen ülke tarafından sağlandığı için bütçeleri zorlayabilmektedir (Akdoğan M. , 2018). Böylece sınır ülkeleri bulundukları coğrafi konum nedeniyle mülteci akınlarını tek başlarına üstlenmek istememişlerdir. Nitekim Geri Kabul Anlaşması ile “yeniden yerleştirme” yoluyla Yunanistan ve İtalya’daki 160 bin mültecinin diğer ülkelere de yerleştirilmesi kararının alınmasına karşılık, Macaristan yerleştirme kararına karşı çıkarak lider rolüne bürünen Almanya’yı “Ahlak Emperyalizmi” yapmakla suçlamıştır (Müftüler, 2015). Avrupa ülkeleri arasında yeniden yerleştirme fikrine yalnızca Macaristan değil, Slovakya, Çek Cumhuriyeti gibi ülkeler de karşı çıkmıştır.

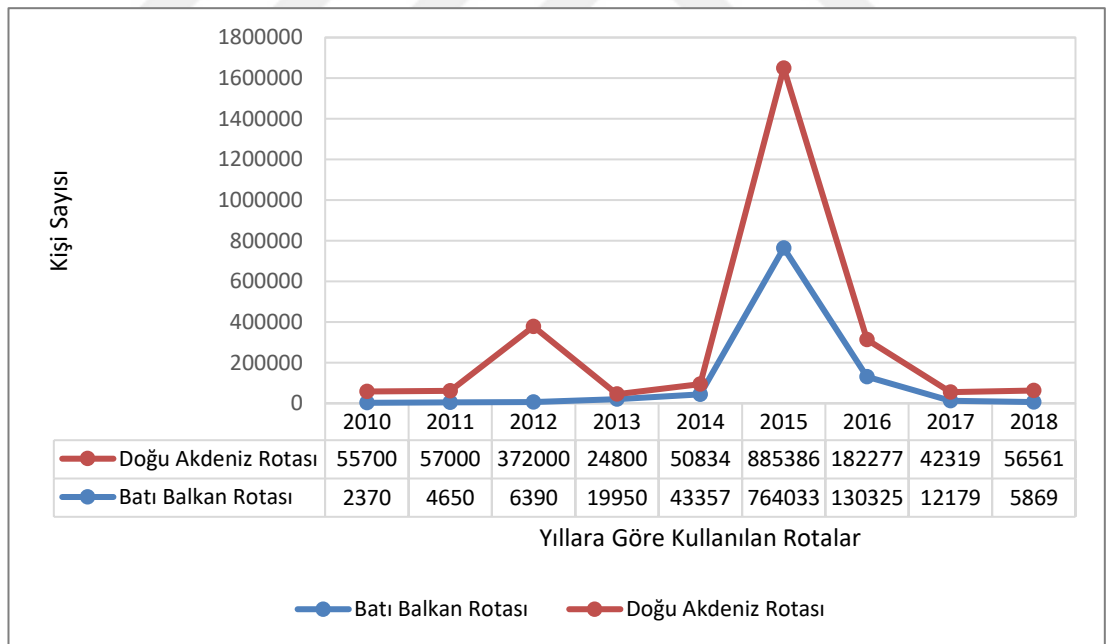
Bu bağlamda AB içerisinde ise düzensiz göç ile mücadele için kurulan önemli kurumların başında FRONTEX gelmektedir. FRONTEX, Avrupa’nın adalet, özgürlük, kara dış sınırlarını ve sahil sınırlarını düzensiz göçlerden korumak amaçlı kurulmuş bir ajanstır (FRONTEX). Birlik içerisindeki sınırları kaldırıp, dış sınırlarını kalınlaştıran AB, FRONTEX gibi bir ajans ile bunu kapsamlı ve stratejik hedefler doğrultusunda

yapmak istemiştir. FRONTEX kendine üç strateji belirlemiştir. Bunlar; Birliğin dış çeper sınırlarının kırılganlığını azaltmak, AB'nin bütünlüğünü korumak, Avrupa sahillerini koruyarak planlı ve sürdürülebilir projeler ile çalışmaktır (FRONTEX).

FRONTEX'in verilerine bakıldığında, Avrupa'ya düzensiz yollarla geçişin ana hattından biri olan Batı Balkan rotasından ulaşan düzensiz göçmenlerin sayısı 2010 yılında 2.370 kişi iken, 2015 yılında krizin tavan yaptığı ve sayının 764.033 kişi olduğu, 2017 yılında 12.179 kişi ve 2018 yılında ise sayı oldukça düşerek 5.869 kişi şeklinde olduğu raporlanmıştır (FRONTEX)

Avrupa'ya ulaşmak için düzensiz göçmenlerin kullanıldığı bir diğer önemli rota olan Doğu Akdeniz sınırı ise, 2010 yılında 55.700 kişi, 2015 yılında 885.386 kişi, 2017 yılında 42.319 kişi ve 2018 yılında 56.561 kişinin Avrupa'ya ulaşmaya çalıştığı görülmüştür (FRONTEX).

Tablo 2.3. Doğu Akdeniz ve Batı Balkan Rotalarındaki Yıllara Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: FRONTEX (<https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-balkan-route/> ve <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/>)

Bu bağlamda AB'nin düzensiz göç ile mücadelesi Birliğe sınır ülkelerin düzensiz göç ile mücadelesi anlamına da gelmektedir. Çünkü bu ülkeler daha çok transit ülke olarak kullanılarak nihai AB bölgesine geçiş yapılmak istenmektedir. Böylece düzensiz

göçler AB'nin üye olmayan ülkelerle olan ilişkisini de etkilemiş, Türkiye'nin Birliğe sınır transit ülke olması ise AB ve Türkiye ilişkilerini etkilemiştir. AB ve Türkiye ilişkisi ise göç konusu bağlamında ilk olarak 1960'lı yıllarda AB üye ülkeler ile Türkiye arasında yapılan ikili anlaşmalarla kurulduğu görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960'DAN İTİBAREN TÜRKİYE VE AB İLİŞKİLERİNİN BİR KONUSU OLARAK GÖÇ

Türkiye ve AB ilişkileri, Birliğin kurulduğu ilk tarihlerden beri zaman içerisinde seyir değiştiren şekilde ilerlemiştir. Türkiye'nin Birliğe üye olmak istemesi ile başlayan süreçler AB müktesebatına uyum çerçevesinde ilerlemiştir. Türkiye'nin iç siyasetinde yaşadığı sorunlar ile ilişkiler zaman zaman durmuş olsa da süreç tekrar başlatılmıştır. Bu bağlamda, AB ile Türkiye arası ilişkiler göç konusu ile değişim geçirmiş, tarafları birbirine iletişime iten bir konu olmuştur. 1960'lı yıllarda yaşanan işçi göçleri ile ilişkiler canlanmış, Birlik üyesi ülkeler ile Türkiye arasında ikili anlaşmalar yapılarak işçi göçleri yaşanmıştır. İşçi göçlerinin bir ekonomik durgunluk ile kesintiye uğraması sonrası 2015 yılında Suriyeli mültecilerin Avrupa bölgesine akın etmesi ile Türkiye ve AB ilişkileri tekrar canlanmıştır. Geri Kabul Anlaşması'nın maddelerinin oluşturulması ve tarafların pazarlık etmesi sonrası imzalanan anlaşma ile göç konusu AB ve Türkiye ilişkilerinin seyrini değiştiren bir konu olmuştur.

Bu bölümde AB ile Türkiye ilişkilerinin 1960 yılı sonrası göç konusu ile nasıl şekillenip değiştiği üzerine bir çalışma yapılacaktır. Taraflar arasındaki ilişkiyi anlamak adına öncelikle Türkiye ve AB ilişkilerinin tarihçesi incelenecek ardından 1960'lı yıllarda yapılan işçi göçleri ve 2015 yılındaki Suriyeli mültecileri akını sonrası yapılan Geri Kabul Anlaşması değerlendirilecektir. Böylece göç konusunun AB ve Türkiye ilişkilerini ne denli değiştirdiği sorusuna cevap verilecektir.

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ ÜYELİK İLİŞKİSİ

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişki göç konusuyla önem kazansa da tarihçe bakımından 1959 yılı AET'ye ortalık başvurusu zamanına kadar dayanmaktadır. Türkiye, Birliğin kurulduğu ilk yıllardan beri onun bir parçası olmak istemiştir. Avrupa Birliği ise ekonomik bir topluluktan siyasi bir birlik olma yolunda birçok aşamadan geçmiştir. Bu süreçte AB'ye üye olmak isteyen Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkisi zamanla değişen bir seyir izlemiştir.

Temel olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Batıya ilgisi "Batılaşıma" kavramı ile olmuştur (Kahraman, 2002). Türkiye'nin dış politikasının yönünü Batıya çevirme kararı Tanzimat Dönemi'ne dek dayanmakta, "Batılaşıma" kavramı ise modernleşme ile eşleştirilerek gelişmiş Batı ülkelerine yetişmek ve Batı ülkeleriyle yarışmak anlamında ülke siyasetinde önemli bir yere sahip olmuştur (Kahraman, 2002). Dolayısıyla modern Türkiye'nin siyasi tarihi, Batı medeniyetine yani Avrupa'ya entegre olmak ve Avrupa'yı yakalamak üzerinedir (Müftüler, 1995). Bu bağlamda, Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) gibi önemli uluslararası kuruluşlara üye olmak istemiştir. Böylece Türkiye, 1949 yılında kurulan NATO'ya 1952 yılında katılmıştır. Türkiye'nin NATO'ya üye olması hem Amerika hem de Avrupa siyasi çevrelerine yakın olmasını sağlayarak sadece askeri bir fayda değil, diplomatik bir kazanç da sağlamıştır (Müftüler, 2001).

Türkiye, 1958 yılında bir barış projesi olarak kurulmuş olan AET'ye 1959 yılındaki Menderes hükümeti döneminde ilk üyelik başvurusunu yapmıştır. Türkiye'nin AET'ye üye olmak istemesi hem Batı'ya yakınlaşmak hem de Türk ihracatını Avrupa pazarına girdirmek amacı taşımaktadır (Müftüler, 2001). Aynı zamanda Yunanistan'ın AET'ye üyelik başvurusu da Türkiye'nin Topluluğa başvurmasında etkili olmuştur (Müftüler, 2001).

Akabinde gelen 1960 darbesi Türkiye'nin AT ile olan ilişkisinin durmasına neden olmuştur ancak Türkiye'de 1963 yılındaki İnönü hükümeti döneminde, Roma Anlaşması referans verilerek AT ile müzakereler tekrar başlamıştır. Böylece 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması, AET ile Türkiye arasında üyelik gerçekleşene kadar kurulan bir ortaklık anlaşmasıdır (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

Bu dönemde İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Başbakanı olarak görev yapmaktaydı ve Avrupa'nın kurduğu Ekonomik Topluluğuna olan güvenini şu sözler yansıtmıştı: "Beşeriyet tarihi boyunca insan zekâsının vücuda getirdiği en cesur eser" (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020). Böylece İnönü, Türkiye'nin Avrupa'ya ilgisini açıkça belli etmiş, Avrupa'da kurulan bir ortaklık anlaşmasına Türkiye'nin de dahil olmasını istemiştir.

Ortaklık anlaşması ile Türkiye'de ihracatın artması ve ülkenin rekabet yeteneğinin gelişmesi hedeflenmiştir. Ayrıca yabancı sermaye yatırımlarının hız kazanarak artması istenmiştir. Örneğin Türkiye'nin önemli ürünleri olan tütün, kuru üzüm, fındık gibi ürünlerin ihracatının artırılması için Topluluğun kurucu üyeleri tarafından özel tarifeler ve kontenjanların açılması kararlaştırılmış; böylece Türkiye'nin bu ürünlerdeki rakibi Yunanistan'a rağmen (zeytin yağı ürünleri de dahil) Avrupa'ya yapılan ihracatında azalma olması önlenmiştir (Çam, 1992).

Ortaklık anlaşmasının yanı sıra Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna girebilmesi için tamamlaması gereken üç aşama kararlaştırılmıştır: Hazırlık Dönemi, Gümrük Birliğine Geçiş Dönemi ve Son Dönem.

Hazırlık döneminde Türkiye'nin ekonomisi, Avrupa Birliği'nin ekonomisi için yeterli gelişmişlikte değildi. Bu sebeple Türkiye için gerekli yardımlar yapılmış ve özel uygulamalar ile destek verilmiştir. Örneğin, Avrupa Topluluğu, Türkiye'ye ekonomik yardım amaçlı 175 milyon ECU (European Currency Unit) yardım yapılmasını kararlaştırmış ve Türkiye'nin ekonomisi için destek olmayı hedeflemiştir (Müftüler, 2001). Böylece Türk Hükümetinin müzakereleri sonucu Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçişi planlanmış ve 1969 yılına kadar 5 yıllık bir süre öngörülmüştür (Çam, 1992). Ancak süreç planlandığı gibi gitmemiş, hazırlık dönemi yedi yıl sürmüştür.

1970 yılında ise Türkiye ve AET arasında Katma Protokol imzalanmış ve 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye ikinci aşama olan geçiş aşamasına resmi olarak girmiştir. Katma Protokol, Gümrük Birliği'nin ilkelerini ve Gümrük Birliği'ne geçiş zamanını belirleyen bir anlaşma olmuştur. Bu anlaşma ile Türkiye'nin ithalatı için bazı tekstil ve petrol ürünleri hariç uygulanan kısıtlamaların aşamalı bir şekilde AET ülkeleri için kaldırılması ve tek taraflı olarak kısıtlamaların sıfırlanması ön görülerek, 22 yıl sonra Gümrük Birliği'nin fiilen uygulanması kararlaştırılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020). Ardından, Türkiye, Avrupa'dan gelen ithal mallar için

ilk indirimi 1973 yılında yüzde 10, ikinci indirimi 1976 yılında yüzde 10 şeklinde uygulamış, ancak üçüncü indirimi Avrupa Topluluğu'nun Protokol yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle reddetmiştir (Müftüler, 2001). Sonuç olarak, Türkiye Gümrük Birliği için Avrupa Topluluğu'nun üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesini istemiştir. Akabinde uzlaşa tekrar sağlanmış ve bazı ürünler hariç tutularak Türkiye'den gelen ürünlerin Avrupa pazarına girmesi sağlanmıştır. Böylece, yapılacak olan Gümrük Birliği Anlaşması ile üçüncü dönem öngörülmüştür.

Ancak 1970'li yıllarda yaşanan Petrol Krizi Avrupa ülkelerini etkilerken Türkiye'yi de ödemeler dengesinde zorlamıştır. Tarım ürünlerindeki avantajının azalması, sanayi sektöründeki sorumluluğunun da artması ve bazı ürünlerin gümrüksüz olarak Avrupa pazarına girmesi Türkiye'nin ekonomisini gün geçtikçe sarmıştır (Uysal, 2001). Böylece, Petrol Kriz sonrası Türkiye'nin ödemeler dengesinde yaşadığı zorluklarla birlikte enflasyon yükselmeye başlamış, ekonomik büyüme sıfıra yaklaşmış, döviz konusunda sorunlar yaşanmış; Türkiye artık dışarıdan kredi arayışına girmiştir (Uysal, 2001). Ayrıca 1975 yılında Yunanistan'ın AB'ne üye olması ile Türkiye için kritik bir durum oluşmuş ve 1978 yılında Ecevit Hükümeti tarafından Brüksel'de AET ile bir görüşme yapılmıştır (Çam, 1992). Ecevit Türkiye'nin yaşadığı sorunları gidermek adına AET'ye Türkiye'nin sorumluluklarının ağır olduğu belirtmiş ve bu nedenle 5 yıl boyunca bu sorumlulukları dondurmak istediğini belirtmiştir (Uysal, 2001). Özellikle Türkiye'den Avrupa pazarına gümrüksüz giden tarım ürünleri, tekstil sınırlamaları ve serbest dolaşım gibi maddeler üzerinde durmuştur. Görüşme sonrası ise Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin dondurulması kararlaştırılmıştır. Türkiye, Katma Protokol çerçevesinde Avrupa Topluluğu'nun üzerine düşen görevi yapmadığını gerekçe göstermiş, 60. maddeyi kullanarak tek taraflı olarak ilişkilerinin dondurulmasına karar vermiştir (Aslan, 2000).

Aynı zamanda siyasi bir konu olarak Avrupa, Türkiye'nin Akdeniz politikasının bir parçası mı yoksa Avrupa'nın bir parçası olduğu sorusuna da cevap aramıştır (Müftüler, 2001). Bu kararın verilememesindeki temel etkenin Türkiye'nin Avrupa ile kültürel olarak belirgin farklara sahip olma şeklinde incelenmiştir. Türkiye Orta Doğu kültürünün bir parçası değilken; Hristiyan Avrupa bölgesine de ait olmamış ve bu durum Avrupa Topluluğu'nun karar vermesini de zorlaştırmıştır (Müftüler, 2001).

1980 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de bir askeri darbe yaşanmış ve darbe sonrası Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri bozulmuş, süreç askıya alınmıştır. 1983 yılında ülke

yönetimini sivil yönetimin devralması ile 24 Ocak kararları ile Türkiye ekonomisi dışa açılmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye, AB'ye üyelik sürecini yeniden canlandırılmak istemiş ve gelişmeler gözlemlenmiştir.

Böylece Türkiye 1987 yılı Turgut Özal döneminde Avrupa Topluluğu'na ilk tam üyelik başvurusu yapılmıştır. Turgut Özal'ın 1989 yılında Cumhurbaşkanı olması ile ülkede liberal politikalar benimsenmiş ve dış politika bu yönde şekillendirilmiştir. Turgut Özal'ın liberal ekonomiyi uygulaması ve bunun dış politikaya da yansması ile Avrupa Topluluğu'yla daha çok ekonomik tabanlı bir ilişki kurulmak istenmiştir (Erkem, 2009). Bu dönemde Özal'ın Topluluğa vakit kaybetmeden başvurmak istemesindeki en temel neden ise 1992 yılında Avrupa'nın tek pazara geçmeyi planlaması ve tarihin yaklaşmakta oluşudur (Erkem, 2009). Özal, Tek Pazar oluşumunu kaçırmak istememiş ve Türkiye'nin de bir an önce Avrupa Topluluğu'na dahil olmasını istemiştir.

1987 yılında Türkiye için öngörülen süre tamamlanmış ancak başvuruya cevap gecikmiştir. Avrupa, içerisindeki bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğa başka bir üye kabul etmeyeceğini söyleyerek, Türkiye'nin eksik olan siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarındaki istikrarını sağlaması gerektiğini belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020). Bütün aşamalar tam olana kadar var olan ortalık anlaşmalarının devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Üyelik başvurusunun ekonomik nedenler ve demokrasi sorunları nedenleriyle olumlu sonuçlanmaması ve üyelik için Avrupa Topluluğu ile yeniden görüşülmesi kararı; Türkiye'nin prensipte üye olmasının önünde bir engel olmadığı ve üyelik süreçlerine, işaret edilen siyasi ve ekonomik sorunların çözülmesi halinde devam edilebileceğini göstermektedir (Erkem, 2009).

Türkiye, Birlik üyeliği için tamamlanması istenen hazırlıkları 22 yıllık geçiş süresinin sonuna kadar sağlamaya çalışmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin ekonomisi liberal politikalar ile Avrupa'ya uyumlaştırılmaya çalışılmış ve 1989 yılında gümrük tarifelerine uyum için yüzde 20'lik bir indirime gidilmiştir (Müftüler, 2001).

Nitekim 1995 yılında AB ile Türkiye arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış, 1996 yılında da Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki ortalık anlaşmasına geçilmiştir.

1999 yılında ise Helsinki'de yapılan zirvede Türkiye resmen aday ülke unvanını almıştır. Böylece 2001 yılında Türkiye ile AB arasında diğer aday devletlere de uygulanan Katılım Ortaklık Belgesi imzalanmıştır. Bu belge ile AB ve Türkiye arasında

müzakereler başlamış, temel hak ve özgürlüklerin sorunsuz bir şekilde uygulanması, hukukun üstünlüğü ilkesinin kesintisiz devamı, temel haklarının güvenceye alınması gibi konularda uyum yasası paketi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

2005 yılında gelindiğinde AB ile Türkiye arasında resmi olarak müzakereler başlamış, 16 adet fasıl müzakerelere açılarak bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır. Kıbrıs sorunu, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında çözülemeyen bir mesele olarak gündeme gelmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşanan sorunun Türkiye ile Yunanistan arasında olması, Yunanistan'ın AB'ye üye olması nedeniyle Türkiye'nin üyelik sürecini sıkıntıya düşmüştür. 2005 yılında Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerine başlaması Türkiye'nin sosyo-politik dönüşüm için önem arz etmiştir (Müftüler-Baç & Gürsoy, 2010). AB'ye katılım müzakereleri Türkiye'nin dış politikasında büyük bir yeri olmakta ve aday üye olarak kabul edildiği Helsinki Konferansı sonrasında ise Türk dış politikasının "Avrupalaşma" şekline evirildiği görüşmüştür (Carkoglu & Rubin, 2003). Böylece Avrupa Birliği'nin 2004'teki genişlemesinden sonra aday ülkelerin AB müktesebatına uyumu üzerinde bir dizin tanımlanmıştır (Müftüler-Baç & Gürsoy, 2010). Bu sebeptir ki Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde, AB müktesebatına uyum için fasıllar açılmış; açılan fasıllardaki konularda Türkiye'nin AB'ye uygunluğu istenmiştir. 2006 ile 2010 yılları arasında ise 13 fasıl daha değerlendirilmeye alınmıştır.

Türkiye'de, 2010 ile 2016 yılları arasında yaşanan siyasi gelişmeler AB ile ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir (Gamawa, 2019). Avrupa Komisyonu'nun her yıl Türkiye için hazırladığı ilerleme raporları Türkiye'nin AB üyeliği için gereken şartları yerine getirip getirmediği ile ilgilenirken kapsamlı bir değerlendirme yapmaktadır. Örneğin 2011 İlerleme Raporu'na bakıldığında; basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün kısıtlandığı, ülke içerisindeki partiler arası yeterli bir siyasi diyalogların kurulmadığı görülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2011). Rapora göre, 2010'da açılan Balyoz davası ile Türkiye'de darbe planı yapıldığı iddiası ve Ergenekon davası ile tutuklananlar arasında gazetecilerin de olması ve bu gazetecilerden birinin yayınlanmamış kitabının "terör örgütü belgesi" sayılması ile Türkiye'deki basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü konusunda Avrupa tarafında bir endişe oluşmuştur (Avrupa Komisyonu, 2011). Ergenekon ve iddia edilen darbe planının demokrasiye karşı bir suç olması nedeniyle bir an önce aydınlatılması, hukukun üstünlüğü ve adalete duyulan güvenin

güçlendirilmesinin yanında soruşturma yürütülürken kullanılan yöntem, davanın ele alınışı gibi konularda insan hakları, ifade özgürlüğü gibi temel haklar çerçevesinde yapılması, davanın doğru ve adil yürütülmesine önemle dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011). 2013 Türkiye İlerleme Raporu'nda ise Türkiye'de yaşanan Gezi Parkı olaylarına yer verilmiş, kentsel dönüşüm projesine karşı yapılan eylemlerin çok sayıda şehirlere yayılması ile protestocularla polislerin karşı karşıya gelmesi konusu değerlendirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013) . 2014 Türkiye İlerleme Raporu'nda Avrupa Komisyonu hukukun üstünlüğü, demorasi, temel haklar konularında beklentilerini yinelemişler, durumları değerlendirmişlerdir. Türkiye, AB ile daha sıkı diyaloglar kurmak istemiş ve 2014 yılında "Avrupa Birliği Yılı" ilan etmiş, AB ile diyaloglara yineden başlayarak ilerletmek istediğini göstermiştir (Avrupa Komisyonu, 2014). Vize serbestliği diyalogların başlatılması ve Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanması sürecinin yaşanması ilerleme raporunda işlenmiştir. Türkiye'de 17 ve 25 Aralık yolsuzluk iddiaları üzerine savcı ve polislerin görevden alınması, darbe girişimi iddiaları çerçevesinde olaylar sonrası yargı ve hukuğun işlemesindeki şeffaflık, adil ve adaletli bir değerlendirilme yapılması istenmiş, durum değerlendirilmesi yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014). Ordunun, polis teşkilatının, sivil denetimlerin iyileştirilmeye ihtiyacı olduğu belirtilmiş, yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi istenmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014). Mülteciler ve sığınmacılar hakkında yasal düzenlemelerin yapılması ve kayda değer bir ilerle sağlanması konusunda başarılı bulunmuş, yerinden edilen kişiler için kapsamlı bir ulusal stratejiye ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014).

Bu yıllarda Avrupa' da radikal sağ partiler yükselmiş, milliyetçilik ve popülizm artmış, kitlesel göç ile Birliğin politik dokusu değişmiştir (Gamawa, 2019). 2008'de yaşanan ekonomik kriz ise Birlik için durumu daha da zor hale getirmiştir. Böylece AB ile Türkiye'nin ilişkisi duraklama dönemine girmiştir.

Türkiye ile AB'nin arasındaki ilişki Türkiye'nin üyelik sürecindeki yaşanan olayların yanı sıra göç konusu ile de değişim gösterdiği, özellikle İşçi Göçleri Anlaşması'nın ve Suriyeli mülteciler akını sonrası imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın önemli olduğu görülmüştür. Bu anlaşmalar ile Türkiye, göç konusunda AB ile pozitif ilişkiler kurmuş, anlaşma maddeleri için pazarlık masasına oturmuş, AB'nin stratejik ortağı olmak istemiştir. Suriye savaşı sonrası mültecilerin Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmesi ile Türkiye, AB ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Ancak bu dönemde Türkiye, ülke

içerisinde de birçok sorunla karşılaşmıştır. AB'nin Genel İşler Konseyi Türkiye'nin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, basın özgürlüğü, temel haklar ve özgürlükler gibi konularda sorunlar yaşaması ile Türkiye ile yapılan müzakereler konusunu gündeme taşımış, 2018 yılında ilişkileri dondurma karar almıştır (European Commission, 2021). Gamawa (2019), 2013 yılında Türkiye'de yaşanan Gezi olayları ile 2015 yılındaki 15 Temmuz askeri darbe girişimi sonrası yaşanan siyasi krizlerin Avrupa Birliği'nin Türkiye ile müzakereleri dondurma kararı almasında etkili olduğunu belirtmektedir (Gamawa, 2019).

Türkiye'nin üyelik başvurusunun dondurulması aşaması, geçilen süreçler AB ile Türkiye arasında var olan ilişkinin aslında dış politikadan daha çok Türkiye'nin iç politikasıyla ilgili olduğunu göstermiştir. Avrupa ise 1993 yılında Kopenhag'da toplanarak Birliğe üyelik için gerekli olan ekonomik ve siyasi şartları belirlemiştir. Bu şartlar aday üyelerin demokratikleşmesi, insan haklarının korunması, azınlık hakların garanti altına alınması ve kurumsal yapıların bu temel şartlar üzerine düzenlenip oluşturulması üzerine biz dizi şartlardan oluşmaktadır (Morgil, 2006). İç politikada yaşanan sorunların üyelik süreçlerine etkisi görülmüş, dönemin siyasi olayları, Türkiye'deki iş insanlarının isyanı, yaşanan askeri darbeler sonrası kilitlenen demokrasi gibi birçok sorununun, Türkiye'nin dış politikasındaki hareket alanını sınırladığı görülmüştür (Balcı, 2014). Ancak 1996 yılında Türkiye'de Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile Kopenhag Kriterleri'nin ekonomik şartlarında önemli bir gelişme sağlanmış olsa da ekonominin istikrarlı ilerlemesi ve Türk ekonomisinin rekabet gücünü artırması şartların devamlılığı için önemli olmuştur (Morgil, 2006). Kopenhag Kriterleri ile Türkiye'den beklenen siyasi ve ekonomik şartlar, Türkiye açısından da Birliğin uzlaşmalı olarak Türkiye'ye verdiği sözleri tutması beklenmiştir.

Türkiye'nin dış politikasında benimsediği Batılılaşmanın değişerek bir eksen kayması olduğu yönünde iki önemli görüş vardır; ilk görüş, Türkiye'nin artık Batılılaşmadan uzaklaşıp İslam Medeniyetlerine katılma tarafına yönelmesi şeklindedir (Arıkan, 2012). İkinci görüş ise, Soğuk Savaş sonrası değişen dengelerin etkisiyle Türkiye'nin artık ekonomik çıkarları doğrultusunda karar vererek AB ile ilişkilerini devam ettireceği ve bu kararlarında ihracatını büyütürken yabancı yatırımlarını artırmayı hedeflediği öngörmüştür (Arıkan, 2012). Türkiye'nin halihazırda bir Avrupa Birliği üyelik durumu gerçekleşmediği ve çoğunluğun üyelik başvurusunun gelecekte de olumlu olmayacağı görüşü, Türkiye'yi uluslararası alanda alternatif bir konum aramak

durumuna itmiştir. Türkiye’de 2002 yılından sonra değişen hükümet ile Türk dış politikasında da yön değiştirmiştir. Arıkan (2012), Türkiye’nin AKP hükümeti ile Doğuya yakınlaşma hamlesi temelinde Osmanlı zamanından kalan bir heves olan İslam ülkeleri birliği düşüncesine dayandığı şeklinde yorumlamaktadır (Arıkan, 2012). Böylece Türkiye’nin Batı’ya yakınlaşma ilgisinin ülke içindeki siyasi dengelerle değiştiği görülmektedir. Özellikle temel haklar konusunda eksiklerin olması Türkiye’nin AB üyeliğini zora koşmakta ve bu durum Türkiye’nin dış politikasının da Doğuya yönelmesine neden olmaktadır.

Türkiye, AB’ye üyeliğini zora sokan sorunlar yaşasa da Birliğin göç ve ekonomi konularında önemli bir stratejik ortağı olmuştur (European Commission, 2021). Ancak Türkiye, stratejik ortaklığa devam etse de üyelik konusunda bir ilerleme kaydedememiştir.

Öte yandan mülteci akınlarının oluşturduğu sorunlar, AB ile Türkiye’nin ortaklığının daha da geliştirilmesi için bir yol olmuştur. Esasında göç, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinde her zaman güncel olan konulardan biri olmuştur. Avrupa Birliği ile Türkiye gerek işçi göçleri olsun, gerekse 2011 Suriye savaşı sonrası yaşanan mülteci akını olsun sürekli iletişim halinde kalmıştır. Özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğun bir şekilde Avrupa’ya göç etmesi ve bu sürecin kontrol edilememesi sonrası sorun büyümüş, Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkileri farklı bir perspektifte yol almaya devam etmiştir. Misafir işçi anlaşmaları zamanından sonra aday üye başvuruları sürecinde Avrupa Birliği’nin bu denli Türkiye’ye ihtiyacı 2015’te uluslararası göç krizine dönüşen Suriyeli mülteciler zamanında görülmüştür. Böylece Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkisi göçle birlikte önemli değişimler geçirmiştir.

Sonuç olarak bu başlıkta AB ve Türkiye ilişkisinin göç konusu ile nasıl şekillendiğinin daha iyi anlaşılması için Türkiye ve AB arasındaki ilişkinin başlangıç dönemlerinden 2000’li yıllara kadar yaşanan süreçler irdelenmiştir. AB’nin Türkiye’ye ilgisi işçi göçleri ve Suriyeli göçmen akını sonrası artsa da Türkiye’nin AB’ye ilgisinin Birliğin kurulduğu ilk anlardan beri var olduğu görülmüştür. Özellikle Tanzimat döneminden beri benimsenen Türkiye’nin Batılaşma hedefinin Avrupa ile nasıl örtüştürüldüğü ve bu kavramının değişen iç politika ile Doğuya doğru nasıl kaydığı sebepleri ile açıklanmıştır.

3.2. 1960 YILI MİSAFİR İŞÇİ ANLAŞMASI VE TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ

Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri 1960'lı yıllarda bir anlaşma çerçevesinde ilerlemiştir. Bu anlaşma, göçmenlerin devletler aracılığıyla güvenli ve yasal yollarla gönderilmesi üzerine yapılmıştır. İşçi olarak göç eden insanlar Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde çalışmak üzere belirli süreler içerisinde Avrupa'ya gönderilmiştir. Bu bölümde misafir işçi anlaşması özelinde 1960 yıllarındaki AB ile Türkiye arasındaki ilişki, göç konusu bağlamında incelenmiştir.

Avrupa Birliği 1950 ile 1970 arası dönemde ekonomik varlığını devam ettirmiş, bir yandan da siyasal örgüt olma yolunda ilerlemiştir. Avrupa ülkelerinin var olan işgücü ihtiyacı için ise kapsamlı bir politika ile çözülmesi gerekmiştir. Bu durumda Birliğe üye her ülke önce Avrupa bölgesindeki az gelişmiş ülkelere yönelmiş, ancak bunun yetersiz kalmasıyla Birliğe üye olmayan az gelişmiş ülkelere özel anlaşmalar ile işçi göçleri alınmıştır.

Bu bağlamda misafir işçi göçü kavramı ortaya çıkmış ve özellikle Türkiye'yi de yakından ilgilendirmiştir. Nermin Abadan-Unat (2017) verilerine göre Türkiye'den misafir işçi anlaşması ile Avrupa ülkelerine toplam 1968-1969 yılları arasında 204.633 kişi, 1970-1971 yılları arası 433.581 kişi, 1973-1974 yılları arasında ise 758.220 kadar kişinin işçi göçleri yaptığı görülmüştür (Unat N. A., 2017). Özellikle Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerden biri olan Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası işçi göçmenlere oldukça ihtiyaç duyduğu görülmüştür (İçduygu, 2014). Bu süreçte Türkiye ile Avrupa Birliği arasında göç anlaşmalarıyla bir politika uygulanması ile siyasi ilişkiler tekrar başlamıştır.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerinin üyelik ilişkisi dışında önemli bir siyasi alanı olarak işçi göçleri sayılabilmektedir. Türkiye'de Batılılaşma kavramı ile gelen Modernleşme Batı Avrupa ülkeleri ile yapılan işçi göçleri anlaşmaları sayesinde bir fırsat olarak görülmüştür (Akgündüz, 2013). Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir eksiklik olan nitelikli çalışan işçilerinin sayısının az olması, endüstriyel olarak gelişmiş Avrupa ülkelerine giden yarı nitelikli, gelişmeye açık işçilerin yetişip, modern bilgileri öğrenip Türkiye'ye dönmesi ve öğrendikleri bilgileri kullanması şeklinde sonuçlanması planlanmıştır (Akgündüz, 2013). Ancak bu noktada modernleşme olarak sadece endüstriyel alan değil, kültürel yakınlık, gelişmişlik gibi sosyal yapılarında birbirine benzemesi beklenmektedir (Ahibaba, 1965). Örneğin, Türkiye'den giden her bir işçi Türkiye ile AB ülkelerini iletişime geçirmekte ve bu durum tarafların yakınlaşmasını

sağlamaktadır. Böylece üyelik sürecinden ayrı olarak yapılan işçi göçleri anlaşması aynı zamanda Türkiye'nin AET'ye üyelik akışını da olumlu etkilemesi planlanmıştır (Akgündüz, 2013). Nitekim dönemin İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) İstanbul Şube Müdürü Necati Ahibaba yaptığı bir açıklamada; işçi göçlerinin Türkiye ile AET'nin ilişkisini de etkileyeceği ve önemli bir fırsat olduğu, anlaşma yapılan ülke halkı ile Türk halkının yakınlaşmasının yanında hükümetleri de yakınlaştırmasını sağlayacağını belirtmiştir (Ahibaba, 1965).

Bu bağlamda, Türkiye ve Almanya arasında imzalanan 30 Ekim 1961 tarihli işgücü göçü anlaşması, Türkiye ve AB üye ülkeleri arasındaki işçi anlaşmalarının başlangıcı olmuştur (İçduygu, 2014). Almanya'dan sonra ise farklı Avrupa ülkeleri de Türkiye ile işçi göçü anlaşması yapma yoluna gitmiştir. Türkiye Almanya (Batı Almanya) ile 1961 yılında, Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964'te, Fransa ile 1965'te, İsveç ile de 1967 yılında devletler arası işçi anlaşmaları yapmıştır (Elmas, 2013).

Türkiye'de 1950'li yıllarda vatandaşların yurtdışına çıkması ve çalışma izni almasının kolay olmadığı, pasaport talebinin sadece geçerli bir nedenle mümkün olduğu bilinmektedir. Pasaporta sahip kişiler, diledikleri ülkeye giriş- çıkışlarını gitmek istedikleri ülkeden alacakları bir davet mektubu ile gerçekleştirebilmekte idiler (Abadan-Unat, 2015). Ancak 1961 Anayasası ile gelen temel haklar çerçevesinde sadece bazı vatandaşların değil, her vatandaşın başka ülkelere gidebilme hakkı doğmuştur (Abadan-Unat, 2015). Böylece ülke dışında çalışmak isteyen kişiler artık pasaportları ile yasal olarak Avrupa ülkelerine gidebilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası iş gücü eksikliği çeken Avrupa ile iş gücü arz fazlasına sahip Türkiye arasında işçi göçleri başlamıştır. Avrupa ülkelerine çalışmak için düzensiz olarak göç eden Türkiye vatandaşları, Avrupa'da ucuz iş gücü oluşturacağı için Avrupa ülkelerinin ekonomisini de etkileyeceği fark edilmiştir. Böylece 1961 yılında hükümetler aracılığıyla anlaşma yoluna gidilerek ülkeye giriş ve çıkışlarında kontrolü sağlanmış ve yasal olarak denetlemeler yapılmıştır. Bu anlaşma sınırlı bir süre içermiş ve genellikle süre bir yıl ile sınırlandırılmıştır. İşçilerin cinsiyeti olarak ise çoğunlukla erkekler tercih edilmiştir (İçduygu, 2014). Belirli süre içerisinde Avrupa ülkesine giden Türk işçiler, anlaşma sonunda ülkelere dönmeleri ve yerine başka işçiler seçilerek bir sirkülasyon sağlanması amaçlanmıştır. Gelen işçilerin toplum dinamiklerini ve ekonomik planı bozmadan ülkelere geri dönmesi hedeflenmiştir (İçduygu, 2014). Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa ülkelerine işçi göndermekteki hedefi, Almanya gibi

Avrupa'nın gelişmiş ülkesine giden işçilerin teknik olarak yetişmiş olması ve döndüklerinde ülkeye katkı sağlayarak öğrendiklerini aktarmaları, ülkeye katkı sağlamaları olmuştur. Ancak bu düşüncelerle planlanan işçi göçü anlaşması beklenen sonucu vermemiştir. Kısa süreli ve dönüşümlü göç eden işçilerin geri döndüklerinde Türkiye'nin endüstriyel gelişimine katkı sağlaması planlansa da bu hedefin ütöpik bir hedef olduğu görölmüştür (Abadan-Unat, 2015).

Yapılan işçi göçleri taraf ölkelerin isteğı ve kontrolü doğrultusunda yapılmış, göç motivasyonu çeşitli nedenlere bağlanmıştır. Avrupa ölkelerinin ucuz iş gücü fikri ile yaptıkları bu anlaşma, Türkiye özelinde geçerli nedenlere sahiptir. Özellikle Türkiye'nin 1950'lerin son dönemlerine doğru yaşadığı ekonomik sıkıntılar bu nedenlerin başında gelmektedir. Türkiye'de 1950'li ve 1960'lı yıllarda köyden kente göç ile artan bir gizli işsizlik ve açık işsizlik sayıları görölmüştür (Murat, 1995). Türkiye yaşanan işsizlik sorununa çözüm bulmak adına iş gücü göçüne olumlu bakmıştır. Türkiye yaşanan işsizlik sorununa çözüm bulmak adına iş gücü göçüne olumlu bakmıştır. Bu çözümlerden ilki, yeni istihdam alanları yaratmak iken, ikinci çözüm ise işgücüne ihtiyaç duyulan ölkelere işçi ihracı yaparak, iş gücü fazlasını değerlendirmek olmuştur (İçduygu, 2014). Askeri darbeler sonrası Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılar ölkedeki iş olanaklarını sınırlayarak, işçi göçlerinin tercih edilmesine neden olmuştur. Örneğın, Almanya'ya giden işçiler için döviz ile çalışmak avantajlı hale gelmiştir. Böylece işçiler için durumun avantajı; kazandıkları para meşru yollarla, hak edilmiş ve devletler aracılığıyla sağlanmış olmasıydı. Ekonomik sıkıntılarının olduğu bu dönemde para kazanmak için insanlar göç etmek istemiş ve başvurular kısa bir süre de milyonları aşmıştır (Unat N. A., 2017).

Diğer yandan gelişmiş Avrupa ölkelerinde işçi göçlerinin artması demek aynı işi daha düşük ücrete yapmaya razı işçilerin artması anlamına gelmiştir. Avrupa ölkeleri işçi sayıları artsa da geçici bir süre ile gelen işçi göçmenler için özel bir uyum politikası uygulamaya gerek duymamış çünkü uyum politikalarının göç alan ölkeler için mali külfet oluşturacağı hesaplanarak işçi göçlerini rotasyon ile yapılması uygun bulunmuştur (Unat N. A., 2017). Ancak asıl tahmin edilmeyen ise Türkiye'den işgücü göçü anlaşması ile giden göçmenlerin kalıcı olmak istemeleri olmuştur. Avrupa ölkelerine gelen misafir işçilerin göç ettikleri ölkede kendilerine yeni bir yaşam ve aile kurmak isteyebilecekleri öngörölmemiştir. Böylece göç konusu ekonomik çerçeveden çıkıp sosyal ve siyasal bir konu çerçevesinde değerlendirilmiştir (Güllüpinar, 2012).

Anlaşma ile işçi gönderen Türkiye, 1961 Anayasasında yürürlüğe koyduğu beş yıllık kalkınma planı ile işçi ihraç edilmesi üzerine karar almıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1963). Böylece Birinci Kalkınma Planı'nda geçtiği gibi işgücü arzı Türkiye'deki var olan işsizlik sorununa bir çözüm olabileceği planlanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1963) Bu dönemde savaş sonrası Avrupa ülkelerinde de iş gücü eksikliği yaşanmakta ve Türkiye'nin işçi ihracı hem Türkiye hem de Avrupa açısından iyi bir fırsat olarak görülmüştür (İçduygu, 2014).

Türkiye'de kalkınma planlarını hazırlayanlar için yapılan ikili işçi göçü anlaşmaları hem işsiz vatandaşlara umut olmuş hem de rotasyon sistemi ile giden işçilerin geri dönme şartı Avrupa'ya da fayda sağlamıştır (Akgündüz, 2013). Bu fayda, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine giden işçiler için de avantaj olmuş; mesleki kazanımlara sahip olan işçilerin Türkiye'ye geri dönmesi ile ülkenin refahının artması beklenmiştir (Akgündüz, 2013). Yasal yollarla giden işçilerin kayıt altında olması iki taraf içinde olumlu sonuçlar vermiştir.

Türkiye sadece Almanya ile değil, 1964'te Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965 yılında Fransa ve 1967 yılında İsveç ile işçi göçleri çerçevesinde ikili anlaşmalar yapmıştır. Ülkelerin temel işçi ihtiyaçları ise aynı nedenlere sahip olmuştur.

1960'lı yıllarda Avusturya da diğer Avrupa ülkeleri gibi iş gücü eksikliği yaşamış, bu eksikliği Türkiye ve Eski Yugoslavya'dan işçi göçleri yoluyla gidermeye çalışmış, 1964 yılından başlayarak 1970 yılına kadar Türkiye ile ikili anlaşmalarını sürdürmüştür (Gelekçi, 2014). 1964 ile 1974 yılları arasında Avusturya'ya göç eden Türklerin bir kısmı ya hükümet kararı ile ya da kendi istekleri doğrultusunda ülkesine dönmüştür. Bunun yanında, kalmak isteyen göçmenler aile birleşmesi yaparak kalıcı oturma izni almışlardır. Cahit Gelekçi'ye göre 1964-1974 yıllar arasında 32.403 erkek, 4.557 de kadın işçi Türkiye'den Avusturya'ya göç etmiştir (Gelekçi, 2014).

Aşağıdaki tablo Ahmet İçduygu (2014)' nun raporunda yer verdiği İş ve İşçi Bulma Kurumundan (İİBK) aldığı veriler ile oluşturulmuştur. Tabloda görüldüğü gibi Avrupa ülkeleri Türkiye ile ikili anlaşmalar çerçevesinde ortak göç politikası uygulamışlardır. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, iş gücünde sıkıntı çeken Avrupa ülkelerine işçi ihracı yaparak hem ekonomik ilişkiler kurmuş hem de işçiler aracılığıyla AB üyeleriyle sosyal bağlar kurmuştur.

Tablo 3.1. 1961 ile 1976 Yılları Arasında Yabancı Ülkelere Gönderilen İşçilerin Ülkelere Göre Durumu

Ülkeler	Stok	Yüzde (%)
F. Almanya	651.998	78,99
Fransa	55.974	6,78
Avusturya	37.858	4,59
Hollanda	24.992	3,03
Belçika	15.995	1,94
İsviçre	7.640	0,93
Avustralya	6.546	0,79
Danimarka	3.679	0,43
İngiltere	2.175	0,26
Diğer	18.626	2,26
Toplam	825.383	100,00

Kaynak: (İçduygu, 2014)

Tabloya göre 1961 ile 1976 yılları arasında Türkiye’den göç eden işçilerin yüzde 78,99’u Almanya’ya gitmiştir. Ancak zamanla bu oran düşmüş ve ikili anlaşmalar Avrupa’nın diğer ülkeleriyle de yapılmıştır. Zamanla Almanya’ya giden işçi oranlarının azalmasının nedeni ise Almanya’nın ekonomik durumu ve işçilerin süresinin dolmasından kaynaklanmıştır (Unat N. A., 2017). Ancak Avrupa ülkeleri ile yapılan İkili İşçi Göçleri Anlaşmaları, 1973’te yaşanan Petrol Krizi ile seyir değiştirmiştir. İşçi ihtiyacı duyan Avrupa yerini artık ekonomik buhran yaşayan bir Avrupa’ya bırakmıştır.

Böylece bu başlıkta Türkiye ve AB arasındaki ilişki, misafir işçi anlaşmaları bağlamında irdelenmiştir. Gelişmiş Avrupa ülkelerine göç veren Türkiye’nin, göçleri devletler arası anlaşmalar ile yaparak yasal bir yol ile uyguladığı görülmüştür. Bu durum hem göç alan Almanya, Avusturya gibi Avrupa ülkelerini hem de göç veren Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri güvence altına almıştır. Kontrollü ve kayıtlı bir şekilde yapılan göçler, durumu kullanmak isteyen izinsiz dernek ve kuruluşları saf dışı bırakarak durumun kötüye kullanılması engellenmiştir. İş gücü ihracı yapan Türkiye için bu anlaşmalar, hem iç siyasette kalkınma politikasının bir parçası olmuş hem de dış politikada iş gücü ithalatı yapan Avrupa ile ilişkilerin iyileştirilmesine katkı yapmıştır. İşçi göçleri anlaşması Petrol Krizi ile son bulmuş ve anlaşma durdurulmuştur. Akabinde Avrupa ülkeleri bir ekonomik kriz yaşamıştır. Yasal

anlaşmalar ile yapılan işçi göçmen alımı durdurulmuş, Geri Kabul Anlaşmasının yürürlüğe girmesine kadar da yeni bir göç anlaşması yapılmamıştır.

3.2.1. TÜRKİYE'DEN KUZAY VE BATI AVRUPA'YA İŞÇİ GÖÇLERİ

Yukarıda detayları verilen iş gücü eksikliği çeken Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri başta Almanya (1961) olmak üzere Avusturya (1964), Belçika (1964), Hollanda (1964), Fransa (1965) ve İsveç (1967) ülkeleri işçi ihtiyaçları için işçi göçü almış, bu ihtiyaçlarını daha çok kültürel bağları olan ülkelere karşılamak istemişlerdir. Diğer Avrupa ülkeleri gibi eski sömürge ülkelere sahip olmayan Almanya, yönünü önce Avrupa içerisindeki az gelişmiş ülkelere sonra da kültürel bağları olan Türkiye'ye çevirmiştir. Böylece Almanya 1950'li yılların ortalarında misafir işçi olarak göçmen kabul etmiş, işçi aldıkları ülkeler ile anlaşmalar imzalamıştır. İtalya, İspanya ve Türkiye ise imzalanan anlaşmalar ile Almanya'ya işçi göçü veren ülkelere olmuştur. Castles ve Miller 1956 yılında Almanya'daki yabancı işçi sayısının 95.000 olduğu ve on yıl sonra 1966 yılında rakamın yükselerek 1,3 milyon işçiye çıktığını, 1973 Petrol Krizi öncesi ise bu sayının 2,6 milyon olduğunu belirtmişlerdir (Castles & Miller, 2008). Böylece çok sayıda göçmenin, misafir işçi olarak geldiği Almanya'da işçilerin sonraki yıllarda da kalıcı olmak istemesi ile Almanya sorunlar yaşamış ve Petrol Krizi'nin getirdiği ekonomik problemlerinde eklenmesiyle misafir işçi anlaşmalarını durdurmuştur. Avrupa'da ekonomik sıkıntılar devam etmiş ve Almanya da 1980'li yıllara geldiğinde yaşanan kalıcı göçmen işçilerin sorunu oluşmuş ve işçi alımlarını sınırlayan bir kanunun yürürlüğe girmesiyle, işçi sayısında yüksek bir düşüş yaşanmıştır (Koçak & Gündüz, 2018).

Almanya için dışarıdan işgücü alımının yeni olmadığı ve zaman zaman başka anlaşmalar da yaptığı görülmüştür. Almanya, Türkiye ile yaptığı anlaşma öncesi, Avrupa içerisindeki diğer ülkelere de işçi göçmenler almıştır. Ancak Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılacak işçi göçleri için yeni bir ad bulmuş ve onlara geçiciliğini hatırlatacak "konuk işçi" (Gastarbeiter) adını vererek, göç literatürüne konuk işçilik kavramını katmıştır (Ünver, 2012).

Böylece misafir işçi anlaşması, Avrupa Birliği'nin kurucu üyesi olan Almanya ile Avrupa Birliği'ne girmek isteyen Türkiye arasındaki ilişkileri de etkilemiş ve şekillendirmiştir. Nitekim misafir işçi göçlerinin anlaşmalı ülkeleri birbirine

yakınlaştırdığı da görülmüştür. Oluşan sorunlar ya da gelecekte kurulacak anlaşmalar ile ülkelerin iletişim halinde olmaları kaçınılmaz olmuş, hatta ortak politika uygulanması gerekliliği oluşmuştur.

Ünver (2012), İki ülke arasındaki konuk işçi göçlerinin hangi ülke tarafından başlatıldığının tam olarak net olmadığını ancak o yıllarda ekonomik sıkıntılar çeken ve artan işsizliğe çözüm arayan Türkiye'nin başlattığı ve işçi göçü anlaşması teklifini Almanya'ya sunduğu konusunda bir değerlendirme yapmıştır. Yani işçi göndermek isteyen kaynak ülkenin anlaşma için Avrupa ülkelerine ilk talebi sunması daha olası bir gerekçe olmuştur (Ünver, 2012). Yasal olmayan birçok kurum ve araçlar saf dışı bırakılmış, devlet denetiminde işçi göçü anlaşmaları yapılmış ve yapılan göçler kayıt altında alınmıştır. Bu durum düzensiz göçlerin ve yasadışı örgütlerin önlenmesine de katkı sağlamış, İkili İşgücü Sözleşmesinin oluşturularak göçlerin yasallaştırılması ile sonuçlandırılmıştır (Ünver, 2012) .

Almanya ile yapılan ilk işçi göçü anlaşması ile bu ülkeye gönderilen göçmenler Türkiye'deki büyük şehirlerden olan İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara'dan seçilmiş ve ilk gidenlerin eğitim düzeyleri sonrakilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Abadan-Unat, 2015). Seçimler ise Türkiye' de İşçi Bulma Kurumu ile Almanya'daki Federal İşçi Kurumu (Bundesanstalt für Arbeit) tarafından gerçekleştirilmiştir (Abadan-Unat, 2015).

Ancak 1961 yılında Almanya ile yapılan ikili anlaşma öncesi bireysel girişimlerle Almanya'ya giden göçmenlerin sayısı da fazladır. İşçiler Avrupa'ya ilk önce mesleki beceri ve birikimlerini arttırmak için tanıdıklar aracılığıyla gitmek istemiş, bahsedilen tanıdıklar ise İstanbul'da yaşayan Alman eşleri olan iş insanları sayesinde bulunmuştur (Unat N. A., 2017). Örneğin, 1957 yılında Almanya hükümetinin girişimleri ile başarılı Türk stajyerleri gruplar halinde belirli bir sürede eğitim verilmesi için Almanya'ya davet edilmişlerdir. Davet edilen stajyerlerin kalacak yerleri ve dil kursları Alman hükümeti tarafından karşılanarak, dönen stajyerlerin ülkesindeki ekonomiyi geliştirmesi ve gelişen Türk ekonomisinin de küresel ölçekte dış ticarete faydalı olması planlanmıştır (Unat N. A., 2017).

Aynı amaçla, 1959 yılında Hamburg ve Bremen'de elektrik ve kaynakçılık alanında Türk ve Alman iş birliği ile vasıflı eleman yetiştirilmek üzerine bir enstitü kurulmuştur (İçduygu, 2014). Bu bir iş birliği çerçevesinde gerçekleştirilerek Hamburg'da Esnaf

Odalarının yardımıyla Forschungsinstitut für Deutsch-Türkische Wirtschaftsbeziehungen (Türk Alman Ekonomik İlişkiler Araştırma Enstitüsü) kurulmuş ve vasıflı elemanlar bireysel olarak Türkiye'den ismen davet ederek masrafları karşılanmıştır (Unat N. A., 2017). Ancak durum çok sürmemiş çünkü bu girişim Almanya'nın resmi iş bulma kurumu tarafından yapılmadığı için yasal olarak faaliyete geçememiştir. Hem Almanya Hükümeti hem de Türk Hükümeti arasında göçleri yasal bir çerçevede takip etme, kontrol etme ve gerektiğinde müdahale etme ihtiyacı oluşmuştur. Böylece Türkiye işçi göçleri müzakerelerine başlayarak, taraflar arasında işçi anlaşmaları yapılmıştır.

1990'lı yıllarda ise Almanya, işçi göçlerinden sonra ikinci büyük göç dalgasını Berlin Duvarı'nın yıkılarak Almanya'nın birleşmesi sonrası yaşamıştır. Almanya'nın birleşmesi sonrasında ülkede ekonomik ve sosyal zorluklar yaşanmış, dışarıdan ülkeye gelen göçmenlerin de oluşan sorunları eklenince Almanya bir dizi uygulamalara ve kanunlara başvurmak durumunda kalmıştır (Koçak & Gündüz, 2018). Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesi ile bir aidiyet sorunu da oluşmuş; Batı Doğu'yu geri kalmışlıkla, Doğu Batı'yı fazla kozmopolit olmakla yargılamıştır (Abadan-Unat, 2015). Böylece Almanya'nın göç politikası, bireysel bir noktaya değil, uzun soluklu çalışmalara yönelmiş; bunlar göçmen haklarını güçlendirmek, mülteci durumunu iyileştirmek gibi konular olmuştur (Kösemen, 2015). 1991 yılında Yabancılar Yasası, 2000 yılında Alman Vatandaşlığı Kanunu, 2005 yılında Göç Yasası ile Almanya'daki yabancının hakları üzerinde politik çalışmalar yapılmıştır (Abadan-Unat, 2015). Almanya artık ülkeye yük olamayacak nitelikli göçmenleri almak istemiş olsa da Arap Baharı ile karışan Orta Doğu bölgesinden yapılan göçler Almanya'nın planladığı şekilde nitelikli göçmenlerin ülkeye kabul edilmesine olanak vermemiştir.

Fransa da 1965 yılında Türkiye ile İşçi Anlaşması yapmış, Türkiye'den Fransa'ya fabrikalarda çalıştırılmak üzere çok sayıda işçi göç etmiştir. Türkiye'den Fransa'ya yaklaşık 60 bin işçi gücü göçü yapılmış ve işçiler en çok inşaat sektöründe çalışarak sadece çalıştığı süre boyunca Fransa'da oturma iznine sahip olmuşlardır (Aldoğan, 1978). Fransa'da işçi göçü ile giden işçilere çok düşük ücretler verilmiş, yerli Fransız işçiye verilen ücret ile arada önemli bir fark oluşmuştur (Aldoğan, 1978). Böylece birçok Türk işçi ücretleri beğenmedikleri için iş değiştirme eğiliminde olmuşlardır. Yeni bir ülkeye giden işçilerin zor şartlar altında çalışması ve dil bilmemesi sonucunda depresyon gibi sağlık sorunları oluşmuştur (Aldoğan, 1978). Fransa'ya 1965 de

başlayan işçi göçleri Petrol Krizi ile 1970'te işçi anlaşmaları durdurulunca Türkiye'den Fransa'ya göç sadece aile birleşmesi yolu ile devam etmiştir.

Hollanda 1964 yılında Türkiye ile işçi göçü anlaşması yapmış, 1968-1969 yılı arasında 13 bin 143 Türk işçi almıştır (Unat N. A., 2017). Petrol Krizi ile anlaşmaların durdurulması sonrası ise Türkiye'den Hollanda'ya göçler aile birleşimi yolu ile yapılmıştır (Bingöl & Özdemir, 2014). Hollanda kriz sonrası ülkedeki Türk işçilerin geri döneceğini düşünmüş bunun için bir politika uygulamamış, 1985 yılında geri dönüşlerin olmayacağını fark edip uyum politikaları uygulamaya başlamıştır (Bingöl & Özdemir, 2014).

Avusturalya ile 1968'te imzalanan İşçi Göçü Anlaşması daha kalıcı bir hareket olarak algılanarak küçük gruplar şeklinde ülkeye kabul edilmiş; kabul edilen işçiler seçilmiş vasıflı işçiler ve ailesini kapsamış, 1982 yılına kadar da küçük ölekte devam etmiştir (Akgündüz, 1993). İsviçre ile 1969 yılında imzalanan anlaşma, Türkiye'den giden işçilerin sayısı 1970-1971 arası 6 bin 502 kişi, 1973-1974 arası 23 bin 158 işçiye çıkmıştır (Unat N. A., 2017). Firmalar daha fazla işgücü istediğinde ilk işçiler akraba, aile ve arkadaşlarını aday olarak sunmuş, referans olmuşlardır (Akgündüz, Labour Migration from Turkey to Western Europe (1960–1974): An Analytical Review, 1993).

Bu başlıkta 1960 yılı işçi göçleri ile yakınlaşan Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki ilişki daha çok Almanya özelinde değerlendirilmiştir. Çünkü dönemin en çok işçi göçleri yapılan AB ülkesi Almanya olmuş, ihtiyacı olan işçileri ise en çok Türkiye'den almıştır. Almanya dışında AB üyesi olan Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri de bu dönemde işçi göçmenler almıştır. Böylece Türkiye ve AB üye ülkeleri karşılıklı çıkarlar ile ikili olarak işçi anlaşması yaparak ilişkilerini göçmen işçiler aracılığıyla güçlendirmişlerdir. Türkiye gelişmiş Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri için işgücü akışını sağlayan bir kaynak olarak görev yapmıştır (Akgündüz, 1993). Avrupa ülkelerine göç eden işçilerin düşük sınıflı olması gibi genel bir kanı olsa da Türkiye'den Avrupa'ya giden işçiler şehir kökenli, eğitim almış, mesleki becerisi olan kişilerden oluştuğu görülmüş ve bu işçilerin büyük bir çoğunluğunun Batı Almanya'ya gittiği raporlanmıştır (Akgündüz, 1993).

3.3. 1980-2010 ARASI DÖNEME TÜRKİYE VE AB ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türkiye ve AB arasındaki ilişki, işçi göçlerinin durdurulması sonrası yapılan düzensiz göçlerin neden olduğu sorunlar ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle 1970lerden 1980lerin ortasına kadar dengesiz bir ilişki şeklinde sürdürülmüştür. Türkiye'nin iç

siyasetinde önemli bir değişim olan 12 Eylül 1980 yılındaki askeri darbe sonrası ise Türkiye ve AB üyelik ilişkileri askıya alınmıştır.

Türkiye’de 1983 yılında sivil yönetimin ele alınması sonrasında 1984 yılında Türkiye ithal ikameci politikalarını terk etmiş, ülke ekonomisi yönünü dışa çevirmiştir. Böylece dondurulan Türkiye ile AB ilişkisi yeniden başlamıştır. 1987 yılında ise Türkiye AB’ye üyelik başvurusunu tekrar yapmış ancak Topluluk kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir üye kabul etmeyeceğini belirtmiştir (Süleyman Demirel Üniversitesi Avrupa Birliği Dökümantasyon, Araştırma ve Uygulama Merkezi (ABADOM)). Birlik, üyelik yerine Türkiye ile Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin sürdürülmesi ve bu süreçte Türkiye’nin ülke içerisindeki ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlarını çözmesi istenmiştir. Türkiye ise Ortaklık Anlaşması’nı olumlu değerlendirerek 1995 yılına Katma Protokol’de öngörülen Gümrük Birliği’ne hazırlıkların tamamlanması üzerine çalışmış ve 1 Ocak 1996 yılında Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir (Süleyman Demirel Üniversitesi Avrupa Birliği Dökümantasyon, Araştırma ve Uygulama Merkezi (ABADOM)).

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi ile Türkiye’nin resmi olarak aday ülke olduğu kabul edilmiştir (AB Konseyi, 2001). Türkiye için bir Katılım Ortaklık Belgesi imzalanarak bu belge AB tarafından 2003, 2005, 2006 2008 yıllarında yeniden değerlendirilmiştir. Türkiye’nin dışa açılım politikaları bu dönemdeki Türkiye’nin göç politikaları ve AB ile Türkiye ilişkisindeki göç konusu ile ilgisinin anlaşılması için önemli olmuştur.

1980 sonrası Türkiye’de göç yavaş bir hızla yapılmış, daha çok ulus inşasının bir parçası olarak değerlendirilip, sınır ülkelerde yaşayan Türklerin ülkeye gelişi şeklinde gerçekleşmiştir (İçduygu & Aksel, Türkiye’de Düzensiz Göç, 2012). Bu dönemde göçü Türkiye’ye gelenler ve Türkiye’den gidenler olarak da ikiye ayrılarak iki yön içinde önemli bir artış olduğu görülmüş, 2001 yılında Avrupa’dan Türkiye’ye gelen toplam Avrupa OECD ülkelerine 6.854.554 kişi ve diğer Avrupa ülkelerine gelen kişi sayısı da 1.373.124 kişi olmuş; Türkiye’den Avrupa’ya giden ise Avrupa OECD ülkelerine 6.694.736 kişi ve diğer Avrupa ülkelerine giden ise 1.313.271 kişi şeklinde raporlanmıştır (İçduygu & Aksel, Türkiye’de Düzensiz Göç, 2012). Bu veri Türk ve yabancı yolculara dair Türkiye’ye giriş ve çıkış verilerini kapsamıştır.

1979 yılında İran'da yaşanan devrim sonrası İranlı göçmenler Avrupa ve Kuzey Amerika göç etmek için Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmış, 2001 yılında düzensiz göç sorunu hem AB hem de Türkiye için önemli bir konu olmuş, insan ticareti ve düzensiz göç sorunları ülkenin gündeminde olması nedeniyle Türkiye'nin AB müktesebatına uyum için aktif bir çaba sarf edildiği görülmüştür (İçduygu & Aksel, Türkiye'de Düzensiz Göç, 2012). AB ise düzensiz göç akınlarını ekonomik, siyasal ve sosyal konular çerçevesinde değerlendirmiş, AB sınırlarının kontrolleri konusunda çalışmalar yapmıştır. Özellikle düzensiz göçler için transit bir ülke konumunda Türkiye ise hem AB üyeliği için kriterleri sağlamaya çalışırken hem de ülke içerisinde düzenlemelere de gitmek istemiştir. 2000 yılında 2010 yılına kadar Türkiye'nin AB üyeliğine uyum sürecinde göç alanında şu konular için hedef belirlenmiştir: geri kabul anlaşmasının nihayete erdirilmesi, vize prosedürlerine uyulması, 1951 Mültecilere Yönelik Sözleşme' deki coğrafi sınırlamanın kaldırılması şeklinde belirlenmiştir (İçduygu & Aksel, Türkiye'de Düzensiz Göç, 2012). Böylece bu dönemde Türkiye ve AB ilişkisi göç konusu perspektifinde daha çok üyelik için uyum çalışmaları düzeyinde önem kazanmıştır.

3.4. 2011 SURİYELİ MÜLTECİ AKINI VE TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ

1960'lı yıllarda başlayan işçi göçleri anlaşması Petrol Krizi ile durdurulmuş ve Türkiye ile AB ilişkisi 2011 yılı Suriye savaşı sonrası göç bağlamında yeniden canlanmıştır. Bu bölümde Suriyeli göçü sonrası Türkiye ile AB ilişkileri değerlendirilecektir.

2010 yılında Orta Doğu bölgesinde Arap Baharı olarak adlandırılan süreç ile bölge ülkelerinde iç karışıklıklar görülmüş, devrimler yaşanmış ve savaşlar başlamıştır. Bunun sonucunda uluslararası göç dalgası oluşmuş ve bölgedeki ülkelere gelişmiş ülkelere yoğun göçler yaşanmıştır (Aykaç & Yertüm, 2016).

Orta Doğu ülkelerinden biri olan Suriye'de de iç çalkantılar görülmüş ve yaşanan şiddetli olaylar ülkeyi iç savaşa götürmüştür. Dış aktörlerin de etkisiyle ülkedeki iç savaşta yoğun sivil ölümler yaşanmış, milyonlarca insan ülkesini terk ederek göç etmek zorunda kalmıştır. Bu insanlar önce yakın çevre ülkelere gitmişlerdir. Lübnan, Mısır ve Irak'a sığınan göçmenler, zamanla daha iyi şartlara sahip diğer ülkelere gitmek istemişlerdir.

AB ise gelişmiş standartları nedeniyle birçok göçmen için göç edilebilecek hedef bölge olarak çekici bir konuma sahip olmuştur.

AB, yasal olarak kabul ettiği Suriyeli mültecilerin yanında düzensiz yollardan bölgeye göç eden çok sayıda mülteci tespit etmiş, düzensiz göçler Avrupa için birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Düzensiz göçlerle birlikte kontrol edilemeyen bir akış oluşmuş, bu durum Suriye'deki karışıklıktan faydalanarak güçlenen Irak Şam İslam Devleti (İŞİD / DAESH)'nin Avrupa'da ve Suriye'de terör eylemleri düzenlemesine olanak vermiştir (Aşkar-Karakır, 2017). Nitekim 2015 Paris ve 2016 Brüksel'de yaşanan terör saldırıları da AB'ye yapılan düzensiz göçün başka bir boyutunun da irdelenmesine neden olmuştur (Aşkar-Karakır, 2017). Artan mülteci nüfusu, AB ülkeleri için önemli bir konu olmuş, Avrupa ülkeleri artık Schengen Anlaşması'ndan çıkıp, ulusal sınırlara dönme fikrini düşünmeye başlamışlardır. Artık Suriye'de yaşanan savaş, ulusal bir problem değil; küresel bir problem haline gelmiş ve etki alanını genişletmiştir. AB içerisinde ülke sınırlarını kaldıran Schengen Anlaşması'na rağmen bazı ülkeler sınırlarını Suriyelilere kapatmış ve Suriyeli mülteci akınları artık Avrupa için mülteci krizi anlamına gelmiştir (Bozkurt, 2018). Nitekim Avrupa ülkelerine ulaşmayı amaçlayarak yapılan düzensiz göçler AB içerisinde hem sosyal politika hem de ekonomi politikası içerisinde değerlendirilmiştir.

Suriyeliler savaş sonrası sadece fiziksel kayıp değil ekonomik olarak da zor zamanlar geçirmiş; savaş sonrası yıkılan iş yerleri, kesilen gelirler, gıda sıkıntısı, sağlık sorunları ve eğitim gibi birçok hayati alan da zorlanmışlardır. Böylece çevre ülkelere sığınan Suriyeliler zamanla savaşın bitmeyeceğini ve yakın bir tarihte ülkelerine geri dönemeyeceklerini düşünerek, yaşamlarını daha iyi ekonomik şartlara sahip olan AB ülkelerinde idame ettirmek istemişlerdir (Erdoğan M. , 2015). AB Komisyonu ise Avrupa bölgesinde yardıma muhtaç çok sayıda mülteci için yardım fonları oluşturmuş ve mültecilere gönüllü yardım etmek isteyen Avrupa bölgesi dışındaki ülkelere karşılıksız hibeler vermiş, mülteciler için eğitim ve sağlık kurumları kurulmasına yardım etmiş, barınma yardımları yaparak mültecileri tekrar hayata kazandırmak için projelerde öncülük etmiştir (Aşkar-Karakır, 2017).

Ancak, Avrupa yardım politikalarını Avrupa bölgesinden daha çok bölge dışında çözmek isteyen bir görüntü vermiştir. Esasında AB üyesi ülkelerin Suriyeli göçmenler için yaptığı yardımlar incelendiğinde, ülkeler yapabilecekleri yardım kapasitelerinin çok daha altında destek oldukları görülmüştür. Örneğin, 2011 Mart ayı ve 2013 Aralık ayı arasında 28 üye ülkesi bulunan AB, 69.740 Suriyeli göçmenin iltica talebinden sadece 41.695 kişiye pozitif cevap vermiştir (Fargues, 2014). Üstelik 28 üyeden sadece Almanya ve İsveç sığınma taleplerine olumlu cevap vermiş; olumlu cevapların

üçte ikisi gibi büyük oranı karşılayan ise 16.610 kişiye Almanya olurken 11.495 kişi ile de ikinci sırada İsveç olmuştur (Fargues, 2014). Avrupa ülkeleri mülteci kabulünde her ülke eşit oranda kabul sayısına sahip olmamış, tam tersi üyeler arası bir adaletsizlik oluşmuştur. Bu durum bazı ülkeler için sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Daha önceki dönemlerde de Avrupa'ya göç eden mültecilerin sayısı, Suriye iç savaşı döneminde daha da artmış ve Avrupa yeni yollar arayarak mülteci sorunuyla baş etmek istemiştir. Böylece Avrupa, artan göçmen sayıları için süre kazanmak amacıyla gelen göçmenlere kapılarını hemen açamamış ve sığınma başvurusunun karar süreçlerini uzatmıştır (Aşkar-Karakır, 2017).

Ardından, 2015 yılının yaz aylarında mülteci hareketliliği yoğunlaşmıştır. Suriyeli mülteci akını sonrası, AB sınırında kontrol edilemeyen yoğun göç akını yaşanmış ve AB bu durumun bir krize neden olacağını düşünerek Birliğe üye olmayan ülkelerle müzakere etmek istemiştir. Bu noktada AB'ye sınır ülke olan ve düzensiz göçlerin önemli transit ülkesi olarak Türkiye öne plana çıkmıştır. AB ülkeleri ortak bir göç politikası uygulamış ve Türkiye ile görüşmelere başlamıştır.

Avrupa ülkelerindeki sağ partilerin siyasi söylemleri, mültecilere karşı istenmeyen kişiler algısı oluşturmuştur ve sağ partiler hemen hemen her AB ülkesinde taraftar sayılarını artırtmışlardır (Unat N. A., 2017) Sağ partiler göçmenler üzerine olumsuz politikalar ve söylemler uygulamış, göçün durdurulmasını istemiş, AB bütünleşmesine yönelik politikaları da eleştirerek siyasette kendilerine yer açmaya çalışmışlardır (Aşkar-Karakır, 2017). Özellikle göçmenlerin ülkede var olan ekonomik problemlerin bir nedeni olarak görülmesi radikal sağ partiler için güçlü ve sık kullanılan bir söylem olmuştur (Özerim & Mandacı, 2013). Böylece ekonomik nedenler kullanılarak yapılan politikaya "refah şovenizmi" denilmiştir (Özerim & Mandacı, 2013). Radikal sağ partiler tüm Avrupa için taraftar bulmuş, ülkenin yerli vatandaşlarını göçmen karışıklığına yönlendirmiştir. Örneğin, Brexit olarak adlandırılan İngiltere'nin AB'den ayrılması süreci, sağ partilerin istediği gibi sonuçlanmıştır. Mülteci bir aileden gelen Merkel, mültecilere karşı misafirperver, cömert ve yardımsever yaklaşarak, Almanya'nın kapılarını mültecilere açmıştır (Özcan C. , 2018). Ancak Avrupa genelinde olduğu gibi Almanya'da da sağ partiler ayrımcı sözlerle halkı etkileyerek, Merkel hükümetini sıkıştırmıştır (Unat N. A., 2017). Aynı yıllarda Köln'de yaşanan yılbaşı gecesi tacizcilerinden tutuklanan 58 kişinin Fas, Tunus, Cezayirli göçmenlerden oluşması ve bunların bazılarının ülkeye yeni kabul edilen resmi mültecilerden olması Merkel'i zor bir duruma düşürmüştür (Wells, 2016).

Mültecilere karşı olumsuz tepkiler artarken AB, Suriyeli mülteci akınına karşı pragmatik bir yaklaşım sergileyerek, savunduğu normatif değerlerinin dışına çıkmıştır (Nas, 2019). AB, Suriye ülkesinde güven ortamı ve insani değerleri koruyarak destek vermek yerine, AB bölgesinin çıkarlarını ön plana almıştır. Artan mülteci akınları sonrası Avrupa ülkelerinin genel itibari ile Suriye'deki savaş sonrası, bölgeyi sorunlu bir bölge olarak görmüştür. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde Suriye'nin Rusya'ya destek vermesi, Avrupa ülkelerinin Suriye'ye kuşkulu yaklaşmasına da neden olmuştur (Özcan M. , 2017). Önceleri AB, Suriye'deki savaşın durdurulması için Esad rejimine çağrılarda bulunurken çözüm yolu için uluslararası alandaki ülkelere ve örgütlerden destek beklemiştir. Ancak Suriye bölgesinden Avrupa'ya gittikçe artan göç sayısı kontrol edilemez duruma gelmiştir. Böylece çözüm olarak, Avrupa ile Türkiye'ye arasında mültecilerin Avrupa'ya geçişini önlemek için bir Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Uluslararası krizlerde başarılı bir performans gösteremeyen AB, Suriye'de yaşanan olaylarda da aynı performans düşüklüğünü göstermiş ve diğer ülkelerle birlikte özellikle Almanya, Fransa gibi ülkelerin görüş ayrılıkları sonrası ortak bir politika oluşturamamıştır (Çalışkan, 2016). Bunun temel nedeni; ülkelerin birbirinden farklı mülteci politikası uygulamak istemesidir.

Fransa, başından beri Esad rejimi ile bu sorunun çözölemeyeceğini savunmuş ve gerekirse askeri müdahale edilmesini istemiştir. Ancak kamuoyunun tepkisiyle karşılaşan Fransa, asker gönderme söyleminden vazgeçmiş olsa da Esad'ın 2013 yılında kimyasal silahla sivillere saldırmasına tepki göstermiştir. Fransa, 13 Kasım 2015 yılında Paris'te yaşanan ve IŞİD (DEAŞ) 'in üstlendiği intihar eylemi sonrası güçlü bir mücadele başlatmak istemiştir (Çalışkan, 2016).

İngiltere David Cameron Hükümeti döneminde Fransa gibi bölgede Esad ile bir çözüm sağlanamayacağını savunmuştur. Esad'ın kimyasal silahları sivillere kullanması sonrası İngiltere Başkanı David Cameron askeri müdahale etmek istemiş ancak parlamentodan olumlu karar çıkmamış, bölgedeki muhaliflere silah yardımı yapan Amerika'dan sonraki ikinci ülke olan İngiltere, IŞİD (DEAŞ) 'in güçlenmesi sonrası Esad Rejimine olumlu bakmaya başlamıştır (Çalışkan, 2016).

Almanya ise ilk zamanlarda mülteciler için açık kapı politikası uygulamış ancak ülke deki Suriyeli mülteci sayısı 2015 yılında daha da artmıştır; sayı 938.500'e çıkmış ve Almanya AB üyesi ülkeler arasında en fazla Suriyeli mülteci kabul eden ülke olmuştur (Bayraklı & Keskin, 2015). Ülkede artan mülteci sayısı maddi sorumluluğunun

yanında manevi sorumluluk da getirmiştir. Merkel ülkedeki yerli vatandaşların tepkisinin artması sonrasında mülteci politikasını değiştirmek durumunda kalmıştır. Mülteci akınına çözüm bulmak isteyen Almanya böylece Türkiye ile yapılan Geri Kabul Anlaşması'na öncülük etmiştir.

2010 yılı sonrası mülteci sayılarındaki artışın temel nedeni Suriye'de yaşanan savaş olmuştur. Savaş sonrası çok sayıda kişi yerinden edilmiş ve küresel ölçekte bir göç dalgası başlamıştır. Her ülke çıkarları doğrultusunda bir göç politikası uygulama eğiliminde olmuştur. Bu nedenle mülteci sorunlarını çözmek için ortak bir politika uygulamak oldukça zor olmuş ve artan sayı ile çözülemeyen durumun krize dönüşmesine neden olmuştur. Suriyeli mültecilerin coğrafi yakınlık nedeniyle Avrupa kıtasına ulaşımı daha kolay olmuş, Avrupa bölgesi ekonominin ve temel haklarının gelişmişliği konusunda da çekici bir bölge olmuştur. Böylece Avrupa bölgesi yıllar içerisinde artan mültecilere ev sahipliği yapmıştır.

Oranlara bakıldığında, 2019 yılı UNHCR verilerine göre dünyada 26 milyon kayıtlı mülteci varken, kayıtlı mültecilerin 20,4 milyon kişisi UNHCR'in koruması altında iken; 2018 verilerine göre bölge dışından AB'ye toplam 2,2 milyon insan göç etmiş, 0,9 milyon kişi de AB'den dışarıya göç etmiş yani toplamda 1,3 milyon kişinin AB'ye göç ettiği görülmüştür (European Commission, 2019).

Yıllara göre bakıldığında Avrupa bölgesine gelen mülteci sayısındaki değişimin temel nedeninin AB'nin uyguladığı göç politikası olduğu görülmektedir. Bu politika ise AB ile üye olmayan ülkeler arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması şeklinde yapılmıştır. Böylece 2010 yılında Avrupa bölgesinde sığınmacılar dahil olmak üzere yasal mülteci sayısı ortalama 1 milyon 750 bin kişi iken; bu sayı 2015 yılında 2 milyon 820 bin kişi ve 2019 yılında 3 milyon 595 bin kişi şeklinde raporlanmıştır (United Nations, 2019). Rakamlardan da görüldüğü üzere AB, Birliğe üye olmayan ülkelerle anlaşmaya yolunu girerek kontrolsüz bir şekilde artan göç dalgalarına çözüm bulmak istemiştir. Özellikle Almanya bölgedeki en fazla göç alan ülke olmuştur. Almanya'da tahmini sığınmacılar dahil mülteci sayısı, 2010 yılında 594 bin iken; bu sayı 2015 yılında 736 bin kişiye, 2019 yılında ise 1 milyon 399 bin kişiye çıkmıştır (United Nations, 2019).

Rakamların yanında, 2015 yılı sonrası Avrupa'da artan düzensiz göç sayılarıyla birlikte ülkelerin ortak bir tutum gösterememesi Avrupa ülkelerinde sağ partilerin zamanla oy oranlarını artırarak bir mülteci krizi algısı oluşmasına neden olmuş ve halkın tepkisinin olumsuz yöne doğru yönelmesinde algı yönetiminin de payı olduğu

görülmüştür (Özdemir, 2017). Bu kriz, bölge krizi olarak tüm Avrupa'yı aynı oranda etkilememiş, daha çok Almanya ve İsveç gibi mülteci kabulünde sorumluluğu diğer ülkelere göre daha fazla alan ve geçiş ülkesi olarak kullanılan Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi kıyı ülkelerini etkileyen bir kriz olmuştur (Özerim, 2017). Avrupalı ülkeler bir taraftan Suriye mülteci krizinin bölge ülkelerine İslami terör tehdidi şeklinde yansımalarından yakınırken, bir taraftan da yapabileceği kapasitesinin çok altında bir oranla yardım etmiş, tehlikeli bölgede yaşayan insanlara kısıtlı efor göstermiştir (Aşkar-Karakır, 2017). Bunun yanında, Suriye'de savaş devam ederken bir yandan da Cenevre'de muhalifler ve rejimler arasında barış görüşmeleri devam ettirilmiş ancak bu görüşmeler olumlu sonuçlanmamıştır.

AB'nin sınırları içerisine kabul ettiği sınırlı sayıda göçmene ulaştırdığı yardım fonlarının maddi sorumluluğunun Almanya ve İsveç gibi çok sayıda mülteci kabul eden ülkelere bırakılması, yükün paylaşılmaması bu ülkeleri zor duruma düşürmüştür. Bu nedenle AB'nin mülteci politikasında önemli bir yer tutan Geri Kabul Anlaşması, AB ile Türkiye arasında yapılırken, mültecilerin sorumluluğu en çok alan ülkelere olan Almanya'nın bu anlaşmaya liderlik ettiği görülmüştür.

Bu başlıkta, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilişkisinin Suriye'de yaşanan savaş sonrası göç eden mülteciler ile nasıl değiştiği konusu incelenmiştir. Almanya ve İsveç gibi bazı ülkelerin diğer üye ülkelere oranla daha fazla sorumluluk aldığı görülmüş, Almanya'nın liderliğinde Türkiye ile Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanması irdelenmiştir. Mülteci akını ile gelen sosyal ve ekonomik sorunların ise Avrupa ülkelerini etkilediği ve üye ülkenin eşit düzeyde mülteci kabul etme konusunda istekli olmadıkları görülmüştür. Böylece Avrupa ülkeleri yaşadıkları sorunların çözümünü Türkiye gibi Birlik üyesi olmayan ülkelere bulduğu ve yaşadıkları sorunları Birlik dışında taşımak istedikleri açıklanmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkileri göçmen ve mülteci sorunları ile derinleşmiş, tarafları yakınlaştırmıştır. Türkiye'nin çözüm olarak görüldüğü mülteci akınlarında yasal çerçeve ile Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır.

3.4.1. TÜRKİYE VE ALMANYA'NIN AÇIK KAPI POLİTİKASI

Avrupa Birliği'nin kurucu ülkesinden biri olan Almanya, aynı zamanda Birlik içerisinde ekonomik gelişmişlik ve siyasi güçlülük bakımından da önde gelen ülkelere biridir. Almanya hem İkinci Dünya Savaşı sonrası Misafir İşçi Programı ile uyguladığı ikili devlet politikası, hem de 2010 yılı sonrası Açık Kapı Politikası ile göçmen sorunları

karşısında Birlik içerisinde diğer üye ülkelerin mülteci krizini çözme konusunda istekli olmamasından dolayı liderlik rolünü üstlenmek durumunda kalmıştır (Büyükbay, 2017). Açık kapı politikası, sığınmacı ve mültecilerin ülkedeki savaş ve zulümden kaçarak en hızlı ulaşabileceği ülkelere sığınması ve kabul eden ülkenin mültecilere sınır kapılarını açması “açık kapı” politikası şeklinde tanımlanmaktadır (Erdoğan M. , 2020).

Almanya, göç politikaları ile Avrupa Birliği’ne ortak bir politika uygulamaları gerekliliği imajı verse de Birlik içerisindeki her ülkenin fikri aynı olmamıştır. Bu sebeple Almanya, kabul ettiği mülteciler ve bölgeye gelen düzensiz göçmen akınlarının ülkede aşırı artması nedeniyle birçok sorun yaşamıştır. Suriyeli mülteciler, 2015 yılında mülteci akını ile yolunu Avrupa’ya çevirerek genel alanda AB’nin, özel alanda AB’nin öncüsü Almanya’nın konusuna dönüşmüştür (Bayraklı & Keskin, 2015). Ardından Almanya, Avrupa Birliği adına ortak bir göç politikası şeklinde düzensiz göçün yönünü Türkiye gibi Birlik üyesi olmayan ülkelere doğru çevrilmesine katkı sağlamıştır.

2011 yılında Almanya’nın Suriyelilere uyguladığı açık kapı politikası ile başlayan süreçte Almanya’ya gelen her bir sığınmacı ülkenin herhangi bir yerinde sığınma başvurusu yapabilmış ve EASY kayıt sistemi yardımıyla kayıt altına alınarak, sağlık kontrolünden geçebilmiştir (Bulkan, 2018). 2012 yılında önce kadın ve çocuklar ile Almanya’ da akrabası olan mültecilerin gelmesi şeklinde ilk planları yapmıştır (Dalaman, 2012). Açık kapı politikası ile sığınan mülteciler Almanya’da eyaletlere kota aracılığıyla yerleştirilmiş ve eyaletlerin nüfus sayısı ile ödedikleri vergiye göre paylaştırılmışlardır (IOM, 2016).

2019 yılının sonunda dünyada toplamda 6,6 milyon Suriyeli mülteci ülke içerisinde ve 6 milyondan fazla Suriyeli de ülke dışına göç ederek yerinden edilmesiyle toplamda yaklaşık 13,2 milyon Suriyeli dünya listesinde birinci sırada bulunmakta; ülke dışına göç eden mültecilerin 3,9 milyon kişisi Türkiye’de, 1,5 milyona yakın kişi de Almanya’da bulunmaktadır (UNHCR, 2019).

Açık kapı politikası uygulanan yıllarda AB üyesi gelişmiş ülkeler daha çok nitelikli göçmenleri kabul etme yanlısı olup, Suriye’den gelecek sığınmacılar arasında kalifiyeli olan mültecileri kabul etmek için birbirleriyle rekabet halinde oldukları görülmüştür (Erdoğan M. , 2020). Çünkü nitelikli göçmenlerin ülkelere uyumu, katkısı daha fazladır ve mültecilerin nitelikli olması gelişmiş ülkeler için de avantaj oluşturmaktadır. Nitelikli mülteci kabul etme şartı göç çeşidine göre şekillenmektedir;

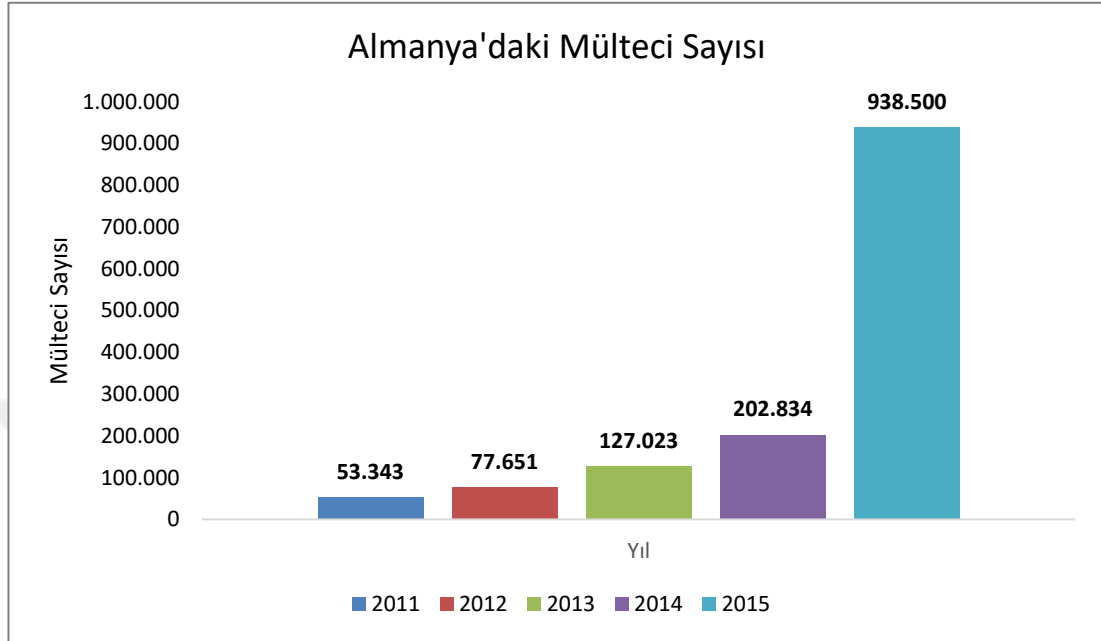
istemli ve istemsiz olarak yapılan göç şekillerinde nitelik arama önceliği değişmektedir.

İsteğe bağlı yapılan göçlerde, göçmenler daha iyi bir yaşam standardı gibi isteklerle yola çıkmakta iken hedef ülke göçmenin ülkeye sağladığı katkısını değerlendirerek kabul etmektedir (Erdoğan M. , 2020). Özellikle Avrupa'da gelişmiş ülkelerdeki genç nüfusun azalması ve sanayinin gelişmesiyle artan işçi ihtiyaçları nitelikli göçmen alımının da yolunu açmıştır. Bu nedenle işçi göçleri bir dönem Avrupa için oldukça uygulanan bir göç çeşidi olmuştur. Ancak savaş ve zulümden kaçan, yerlerinden edilen mültecilerde belirli kriterlerin aranmasına uygun olmamıştır. AB zorunlu nedenlerle yola çıkan Suriyeli mülteci akınını çözmek için alternatif çözüm aramışlardır. Avrupa göçlerin oluşturduğu sorunları AB sınırlarının dışına iterek Türkiye gibi Birlik üyesi olmayan ülkelerde çözmek istemiştir.

Almanya ise bu sorunun henüz büyümediği ilk zamanlarda insani yardım programı olarak Suriyeli mültecilere yardım etmek istemiştir. Mevcut göçmenlerin üzerine yeni göçmenlerin gelmesi ile durumu yönetmekte zorlansa da göç politikaları ve göçmenlerin entegrasyonu konusunda Avrupa Birliği ülkeleri arasında kapsamlı politikaları üreten lider bir ülke konumunda olmuştur (Büyükbay, 2017). Zamanla Almanya'da mülteci akını ile artan Suriyeli mülteci sayısı diğer Avrupa ülkelerine göre daha yüksek rakamlara ulaşmıştır. Böylece Almanya, UNHCR verilerine göre, 2010 ve 2019 yılı arası 2,1 milyon yeni sığınmacı başvurusunu kabul ederken, bunlardan 619 bin kişi Suriyeli, 232 bin kişi Afganistanlı ve 204 bin kişi de Iraklı mültecilerin başvurusu olmuştur (UNHCR, 2019).

Suriyeli mülteciler için uygulanan açık kapı politikasının başlangıç zamanından 2015 yılında yapılan Geri Kabul Anlaşması zamanına kadarki süreçte Tablo 3.8.'deki gibi mülteci sayısında bir artış yaşandığı görülmüştür. Buna göre 2011 yılında Almanya'daki mülteci sayısı 53.343 kişi, 2012 yılında 77.651 kişi, 2013 yılında 127.023 kişi, 2014 yılında 202.834 kişi iken, 2015 yılında kriz tavan yaparak 938.500 mülteci sayısı ile büyük artış yaşanmıştır (Bayraklı & Keskin, 2015)

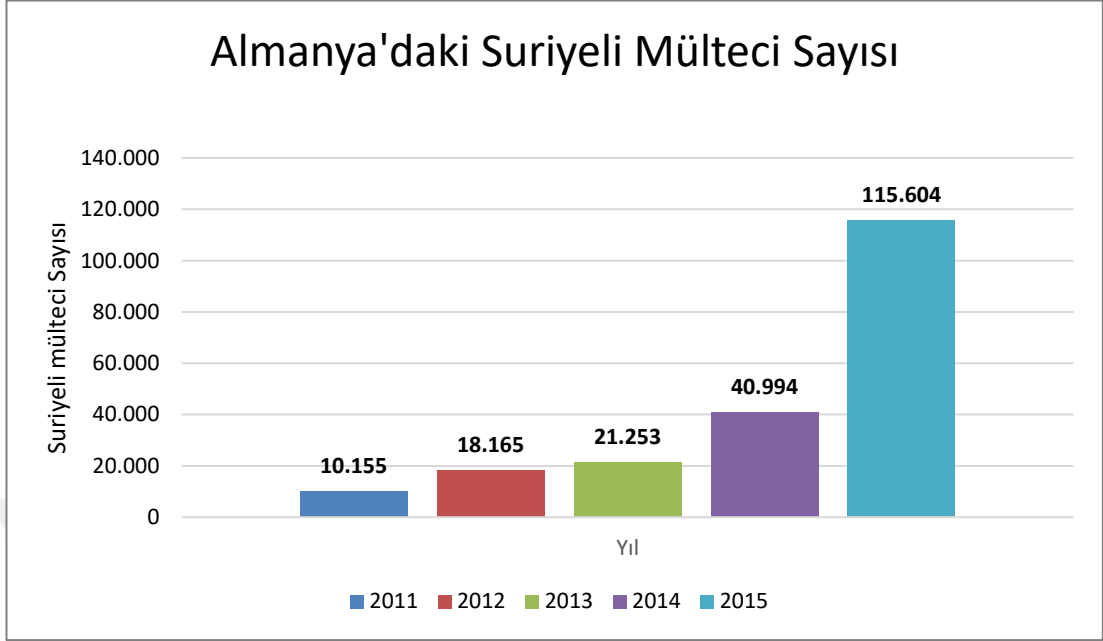
Tablo 3.2. Almanya'daki Mülteci Sayısının 2011- 2015 Yılları Arası Değişimi
Tablosu

Kaynak: (http://file.setav.org/Files/Pdf/20151221191329_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeciler-krizi-pdf.pdf)

Mültecilerin genelde Avrupa bölgesine, özelde ise Almanya ülkesine ulaşma isteği yeni bir istek olmamış, 2015 yılının ağustos ayında mülteci akını tavan yaparak Almanya'nın mülteciler konusunda bir politika geliştirmesi gerekmiştir. Almanya ise 2015 yılının sonuna kadar yaklaşık 800 bin mültecinin ülkeye ulaşmasını beklemiş ve bunun bir açık kapı çağrısı olduğunu düşünen binlerce mültecinin Macaristan sınırına akın ettiği görülmüştür (Bayraklı & Keskin, 2015). Almanya'da yıllara göre verilen toplam mülteci sayılarından 2011 yılında sadece Suriyeli mülteci sayısı 10.155 kişi, 2012 yılında 18.165 kişi, 2013'te 21.253 kişi, 2014'te ise 40.994 kişi ve 2015 yılındaki Suriyeli mülteci sayısı 115.604 kişi şeklinde raporlanmıştır (UNHCR The UN Refugee Agency, 2021) .

Tablo 3.3. Almanya'daki Suriyeli Mülteci Sayısının 2011- 2015 Yılları Arası Değişimi Tablosu

Kaynak: (<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=xy8G36>)

Almanya 2015 yılına kadar açık kapı politikası ile kapılarını mültecilere açması için üç temel neden üzerinde durulmuştur. Bunlar; ilk yıllarda aşırı sağ partilere rağmen halk arasındaki savaştan kaçan mültecilere yönelik olumlu tutum, Almanya Başbakanı Angela Merkel'in mültecilere yönelik yardımsever politikası, yaşlı nüfusun genç nüfustan fazla olması nedeniyle işgücü ihtiyacı şeklinde sayılmıştır (Aras & Sağıroğlu, 2018).

Almanya ülkede artan mültecilerin ekonomik ve sosyal sorumluluklarını bütün AB ülkelerinin de karşılaması gerektiğini istemiştir. Ancak Avrupa ülkeleri mülteci akınlarına çözüm olarak teker teker sınırlarını kapatmış hatta sınırlarına duvarlar ve teller örmüşlerdir. Diğer Avrupa ülkelerine göre fazla sayıda mülteci alan İsveç'in bile kabul edilen mülteci sayılarına sınırlamalar getirerek ülke sınırlarını kapatmasına rağmen, Almanya ülke sınırlarını açık tutmaya devam eden tek Avrupa ülkesi olmuştur (Mayer, 2017). Böylece 2015 yılında, Avrupalı ülkelerin ördüğü duvarlara rağmen sınırlarını açık tutan Almanya, Arapların gözünde bir kurtarıcı olarak görülmüş, Suriyeliler Angela Merkel için "Wir lieben dich" yani "seni seviyoruz" anlamına gelen pankartlar açmış, Merkel'i "şefkatli anne" diye tanımlamışlardır (Aras & Sağıroğlu, 2018). Aynı dönemde The Economist dergisi Merkel'den "cesur yürek" diye bahsederek hem iç hem dış politikadaki tavrından vazgeçmeyen, Euro krizi yaşandığı halde mültecilere kapıları kapatmayan Almanya'yı övmüş, yabancı

karşıtlığını kınayarak Almanya'nın Avrupa'ya örnek olması gerektiğini yazmıştır (The Economist, 2015). Merkel ise bunu yapabiliriz anlamına gelen "Wir schaffen das!" sloganını kullanarak ülkesinden kaçan Suriyeliler için umut olmuş, Almanya'nın dünyaya Almanya'nın iyiliği göstermek istemiştir (Karnitschnig, 2020).

Bu bağlamda, Almanya, mülteciler için uyum programları hazırlamış, onları istihdam etmek istemiş ancak birçok sorunla karşılaşmıştır. İlk yıllarda halkında desteğini alan Merkel hükümeti zamanla radikal sağ partilerin hedefi haline gelmiştir (Unat N. A., 21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Göçünün Yeni Sorunları, 2017). Nitekim sağ partilerden olan AFD (Almanya için Alternatif Parti) mülteci karşıtlığı söylemler kullanarak, halkı tarafına çekmeye çalışmış ve 2018 yılında yapılan anketlerde oylarını yüzde 4'ten 18'e çıkarmıştır (Karnitschnig, 2020).

Merkel hükümetinin mülteci akınları karşısında zorlanması ve yaşanan mülteci krizinin iç politikaya yön vermesi nedeniyle ekonomik ve siyasi yükü artmıştır. Bu noktada Avrupa Birliği'ne sınır ülke olan Türkiye öne çıkmıştır. Almanya, Suriye'den gelecek ortalama 2 milyonu aşkın mültecinin önlenmesi için Türkiye ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek istemiş, Türkiye'ye AB üyeliğini kolaylaştırmak için tavizler vereceğini belirtmiştir (İnat, 2016). Bu durum Almanya'nın mülteci krizi ile baş etme konusunda gerekirse AB üyeliği için tavizler verebileceğini göstermiştir.

Almanya'nın açık kapı politikasıyla kabul ettiği sığınma sayılarına bakıldığında oranın arttığı görülmüş ve 2006 yılında sığınma başvurusu yapanlardan yüzde 6,4'üne olumlu cevap veren Almanya, 2010 yılına gelindiğinde bu sayı 20,5'e çıkmış ve 2014 yılında yüzde 31,4 oranda olumlu yanıt ile sonuçlandırmıştır (İnat, 2016). Bu durum Almanya'nın Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde mülteciler konusunda en fazla sorunluluk alan ülke olduğunu da göstermiştir. Ayrıca bu dönemde Almanya'nın mülteciler için yaptığı harcamalara bakıldığında, 2015 yılında 21,1 milyar Euro'yu mülteciler için kullandığı görülmüştür (Aras & Sağiroğlu, 2018). Almanya'da mülteciler için yapılan maddi yardımlar ileri yıllarda da devam etmiş ve 2017 yılının aralık ayında ülkesine dönecek mültecilere yerleşim ve kira yardımı için 3.000 euro destek verilmesi kararlaştırılmıştır (Seales, 2017). Ancak Almanya'nın geri dönüş yardım paketinin bir çeşit rüşvet olduğu konusunda eleştiriler gelse de diğer ülkelerin zaman içerisinde aynı teşvik politikasını kullandığı görülmüş ve göçmenlerin geri dönüş yardımının ülke içerisindeki mültecileri desteklemekten daha karlı olduğu tespit edilmiştir (Seales, 2017).

Dolayısıyla Almanya hem ekonomik olarak zorlanmış hem de ülke içerisinde sağ partilerin halkın bir kısmını yanına çekmesi nedeniyle açık kapı politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Merkel'in ılımlı mülteci politikası, iç politikaya takılarak, dış politika konusuna dönüşmüş ve Türkiye gibi Birliğe üye olmayan ülkelerle anlaşma yoluna gitmesine neden olmuştur.

2011 yılında Almanya gibi Türkiye de sınırlarına gelen Suriyeliler için açık kapı politikası uygulayarak çok sayıdaki yerinden edilen Suriyeliye kapılarını açmış ve geçici koruma statüsü vermiştir (Kirişçi & Karaca, 2015). Türkiye ilk zamanlar geçici koruma statüsü verdiği Suriyelilerin sayısının milyonları bulması ile bu krizi kendi başına yönetemeyeceğini fark ederek Avrupa'dan maddi yardım istemiş ve sorun karşısında yalnız bırakıldığını belirterek durumdan şikayetini bildirmiştir (Kirişçi & Karaca, 2015). Türkiye'nin kapılarını açmadaki temel sebepleri ise insani bir politikanın yanında, karışan Orta Doğu bölgesi için oyun kurucu bir aktör olmak istemesi ve çözüm yolu sunan lider ülke olma hedefi olduğu görülmüştür (Kaya A. , 2021) Türkiye Suriye ülkesine sınır ülke olması nedeniyle de bu politika için uygun bir ülke olmuştur.

Yerinden edilen Suriyeli mültecilerin ise Türkiye'yi tercih etme nedenlerine bakıldığında; sadece komşu ülke olması değil, bunun yanında Osmanlı Devleti döneminden beri var olan kültürel, tarihi ve dini olarak ortak değerlere sahip olmaları önemli etken oluşturmıştır (Kaya A. , 2017). Suriyeli mülteciler savaşın olumsuz etkilerini atlatabilmek için çoğunlukla manevi değerlere tutunmuş, Türkiye'de hayata yeniden başlayıp, ortak değerlerine sığınmışlar ve travmaları atlatabilmek için kültürel geçmişlerini kalkan olarak kullanmışlardır (Kaya A. , 2017). Ancak zamanla Suriyeli mülteciler hayat şartları daha iyi olan gelişmiş AB ülkelerine göç etme arzusu ile tekrar yola çıkmışlardır.

Suriyeler için açık kapı politikası her ne kadar insani bir politika gibi başlasa da göçmen sayılarının oldukça artması ve vatandaşı oldukları ülkede krizin dinmemesi nedeniyle geri dönememişler ve kabul eden ülkelerde bazı sorunlara neden olmuşlardır (Erdoğan M. , 2020). Böylece dünya çapınca bir küresel mülteci krizine dönüşen Suriyelilerinin göçü çok kısa bir sürede Avrupa bölgesine sıçramıştır. Avrupa'da ise çok sayıdaki Suriyeli mülteciler karşısında üye ülkeler birbirinden farklı politikalar uygulayarak ortak tutum sergileyememiş ve çözümü bölge dışındaki bir ülke olarak Türkiye'de bulmuştur (Erdoğan M. , 2020). Türkiye "uzak ve ucuz göçmen"

deposu olarak görülmüş, sığınmacıları ise en iyi sığınmacı Avrupa'ya gelmeyen sığınmacı şeklinde tanımlamışlardır (Erdoğan M. , 2020).

Suriye'de savaşın bitmemesi ile ülkeden kaçan insan sayısının artmış ve uygulanan açık kapı politikası ile gelen Suriyeliler için Türkiye ve AB tekrar yakınlaşmaya başlamıştır. AB ve Türkiye ilişkisinin Suriyeli mülteci sorunu ile yeniden gündeme gelmesi, yapılan Geri Kabul Anlaşması ile resmileşmiştir. Bu bölümde Avrupa ve Türkiye'nin Suriye savaşı sonrası uyguladığı açık kapı politikası üzerine bir çalışma yapılmıştır. Benzer politikalar uygulayan Türkiye ve Almanya zaman içerisinde ekonomik ve sosyal yükün artması sonrası sınırlarını kapatarak çözüm arayışına girdikleri görülmüştür.

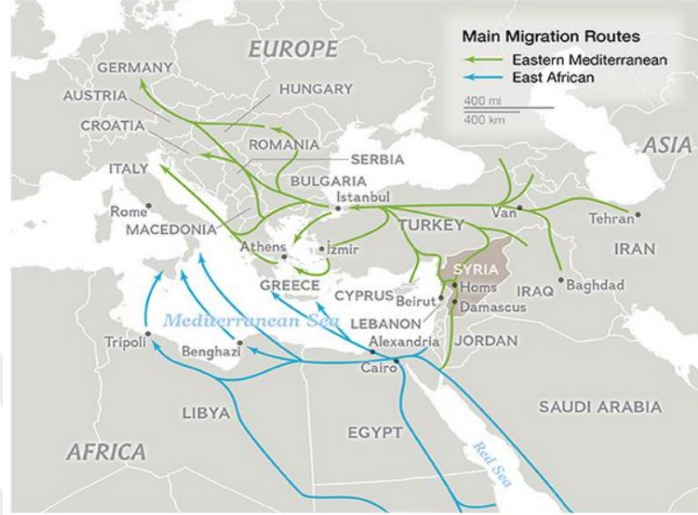
3.4.2. GERİ KABUL ANLAŞMASI VE TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ

AB ile Türkiye arasında ilişkiler göç bağlamında incelendiğinde iş gücü anlaşmasından sonra bir diğer önemli anlaşma Geri Kabul Anlaşması'dır. Anlaşma Suriyeli mülteci akını sonrası yürürlüğe girmiştir. Bu başlıkta, 2010 yılında yaşanan Arap Baharı sonrası bölge ülkelerinden biri olan Suriye'de iç savaşın çıkması ve milyonlarca Suriyelinin Avrupa'ya ve Türkiye'ye göç etmesi sonrası AB ile Türkiye arasındaki ilişki incelenecektir. Türkiye'nin göç yolunda transit ülke olarak öneminin artması ile Geri Kabul Anlaşması sürecine girilmesi irdelenecek, AB ile Türkiye ilişkileri değerlendirilecektir.

Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanmasında temel neden olan artan Suriyeli mülteci sayıları, Suriye'de yaşanan iç savaşın büyümesi ile oluşmuştur. Muhalifler ile hükümetin anlaşmazlığı kısa sürede iç savaşa ve krize dönüşmüştür. Meydana gelen savaş sonucu insanlar evlerini, işlerini, ailelerini ve ülkelerini bırakarak göç etmek durumunda kalmıştır. Çözümün çıkmadığı bölgede Suriyeliler ülkesini terk ederek gelişmiş ülkelere doğru göç yoluna başvurmuştur.

Başlayan göç hareketinde ilk önce çevre ülkeler tercih edilmiş, sonrasında Avrupa ülkelerine doğru bir güzergah kullanılmıştır. Göçmenlerin öncelik olarak çevre ülkeleri tercih etmeleri coğrafi yakınlıkla ilgili olmuş, kedilerine sınır olan ülkelere göç etmişlerdir (Nurdoğan, Dur, & Öztürk, 2017). Örneğin, Arap Baharı sonrası göç veren ülkelere olan Suriye'de göç, önce komşu ülkelere olan Ürdün, Irak ve Türkiye'ye yapılmış, daha sonra Avrupa bölgesine sığramıştır.

Türkiye coğrafi olarak Orta Doğu ve Afrika bölgesinden gelen göç akınları için bir geçiş bölgesi olarak uygun bir konumda bulunduğundan 2011 yılı Suriyeli göçmen akınları sonrası içinde geçiş ülkesi olarak kullanılmıştır (IOM UN Migration, 2015).

Resim 3. Doğu Akdeniz Göç Rotası (Eastern Mediterranean Route)

Kaynak: (IOM UN Migration, 2015)

Avrupa ise bu süreçte uzun bir süre boyunca göçmen hareketliliği ve sorununa karşı yapıcı bir çözüm yoluna gitmemiş ancak 2015 yılında Suriyeli mülteciler konusu ile yüzleşmek zorunda kalmıştır (Erdoğan S. , 2016).

AB sınırının herhangi bir tarafından düzensiz yollarla giren mülteciler Schengen Anlaşması sayesinde diğer Avrupa ülkelerine kolayca ulaşabilmektedir. Bu durum karşısında AB üyeleri egemenlik sınırını koruma ihtiyacı duymuş ve Schengen Anlaşması'nı sorgulamaya başlamıştır (Özerim, 2017). Süreç ile ilişkili olarak, AB ve Türkiye ilişkilerinin önem kazanması ise Suriyelilerin Avrupa'ya ulaşmak için transit ülke olarak Türkiye'yi kullanması ile başlamıştır. Suriyeliler Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmiş, AB üyesi Yunanistan'dan da diğer Avrupa ülkelerine ulaşabilmişlerdir. Ayrıca Türkiye'nin deniz yolu dışında Avrupa ülkelerine karadan da sınıra sahip olması, transit ülke olarak kullanılmasını güçlendirmiş; bu yolla, Suriyeliler kara ya da denizden Avrupa ülkelerine geçebilmektedir. Sadece Suriyeliler için değil gelişmemiş Asya, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenler Türkiye'yi bir köprü gibi görerek, ülkeyi doğunun batıya uzanan bir bağlantısı şeklinde tanımlamışlardır (Köse, 2016). Düzensiz göç sorunu, AB'nin Türkiye ile yakınlaşmasını sağlayarak AB'nin uzun süredir ilgilenmediği Türkiye ile ilişkilerine

tekrar başlaması ve iş birliği yoluna gitmesinin de yolu açılmıştır. Türkiye ise göç konusunda iş birliği yapmak isteyen Avrupa Birliği'yle dengeli bir ilişki kurmaya çalışarak yıllardır istediği ancak karşılık alamadığı konular için durumu bir fırsat olarak görmüştür (Erdoğan S. , 2016). Böylece 2015 Eylül ayından beri AB ile Türkiye arasında mültecilerle alakalı diyaloglar hızla başlamıştır. Bu kriz dolayısıyla iyice sıklaşan AB ile Türkiye diyalogların bir ürünü olarak ise mülteci uzlaşısı, yeni bir anlaşma şeklinde değil; 2013'te imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın bir an önce uygulamaya geçirilmesi şeklinde ilerlemiş ve krizin atlatılması için alınmış bir inisiyatif olmuştur (Özer, 2017).

Bu bağlamda, 2011 sonrası yaşanan Suriyeli mülteci akınları Türkiye'nin AB'ye üyelik perspektifinde önemli bir etken olmuştur. Nitekim Türkiye'nin AB Katılım Müzakereleri artık durma noktasındayken AB sınırlarına gelen düzensiz göçler, bu bağlamda ilişkileri olumlu olarak etkilemiştir. Ancak Türkiye, Geri Kabul Anlaşması'nın sunduğu vize serbestliği gibi ayrıcalıkların esasında AB'ye üyelik çerçevesinde de edineceği bir kazanım olduğunun bilince olarak 2003'te başlayan Geri Kabul Anlaşması oluşturma sürecinde odağını, daha çok üyeliğe çevirmiş ve anlaşmanın getirdiği avantajları çok önemsememiştir (Özer, 2017). Ancak üyelik için istenen koşullarda yaşanan sorunlar ve nihayetinde müzakerelerin durması sonrası Geri Kabul Anlaşması Türkiye'nin gündemine tekrar girmiş, AB Komisyonu Pozitif Gündem çerçevesinde ilişkiler yeniden hız kazanmıştır (Özer, 2017).

Uluslararası literatürde ortak bir dil oluşturmayı amaçlayan Uluslararası Göç Örgütü'nün hazırladığı Göç Sözlüğü 'ne göre Geri Kabul Anlaşması'nın tanımı şu şekildedir: Düzensiz göçmenlerin vardıkları ülkeye gelirken geçiş için kullandıkları ülkelere ya da vatandaşı oldukları ülkeye yasal bir şekilde gönderilmek üzere devletlerin usulleri ve esasları belirleyerek yaptığı çok taraflı ya da iki taraflı anlaşmalardır (International Organization for Migration (IOM), 2019).

Avrupa tarihine bakıldığında Geri Kabul Anlaşması'nın ilk yapıldığı tarih 19.yy'a kadar uzanmakta ve tarafların sadece kendi vatandaşlarına uygulanarak üçüncü bir ülke vatandaşına ya da vatansız kişilere uygulanmamaktadır (Coleman, 2009).

Bu doğrultuda Geri Kabul Anlaşması temel olarak bir ülkenin kendi sınırlarına yasa dışı yollarla göç eden göçmenlerin transit ülkelere ya da kaynak ülkelere geri gönderilmesi şeklinde tanımlanabilir. Avrupa Birliği'nin resmi web sitesinde yer alan "geri kabul" tanımı ise; Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ile üye olmayan üçüncü ülkeler

arasında karşılıklı esaslı, yasal olmayan yollarla AB sınırına giren mültecilerin, yasal yollarla üçüncü ülkeye teslim edilmesi şeklinde yapılmıştır (European Commission).

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki Geri Kabul Anlaşması ise, Türkiye ve AB ülkelerinden birinde yasadışı şekilde ikametgâh eden, ülkeye giriş izni ve kaydı olmayan veya giriş için yeterli şartları taşıyamayan kişilerin anlaşma çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesi demektir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2013). Bu Anlaşma, yasa dışı yollarla AB ülkeleri üzerinden Türkiye'ye göç eden göçmenlerin de AB'ye iade edilmesini kapsamaktadır. AB üyeleri ile Türkiye arasında yapılan anlaşmaya Birleşik Krallık'ın (İngiltere) ve İrlanda'nın doğrudan bağlayıcılığı olmamakla birlikte; Danimarka, Schengen bölgesinde olmasına rağmen anlaşmaya koyduğu çekince ile anlaşma dahiline girmemiştir. Geri Kabul Anlaşması ile AB'nin Türkiye'ye belirli konularda vereceği imtiyazlar hakkında da uzlaşya varılmıştır.

Anlaşma sürecinde, vize muafiyeti üzerinde konuşulan imtiyazlardan biri olmuştur. AB'nin üyelik başvurusu yapan diğer ülkeler için kullandığı vize muafiyeti şartları Türkiye içinde değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği vize muafiyeti için yol haritası belirleyerek bu muafiyeti vereceği ülkeye yol gösterici olması için bir de rehber belirlemiştir. Bu harita kamu düzeni, seyahat belgelerinin güvenilirliği, göç yönetimi gibi konularda AB müktesebatına uyum şartlarını içeren bir rehberdir. Ülkelerin de bu şartlara ne kadar uyduğu AB tarafından kontrol edilmiştir. Türkiye için yol haritasında bulunan şartlar ise şunlardır: Pasaportlar AB standartlarına uygun düzenlenmeli ve içerisindeki bilgiler doğru olmalı, göçlerin kontrolü için sınırlarda sağlanacak kontroller ve uluslararası göç politikası AB'nin müktesebatına uygun olmalı, yolsuzluk, casusluk, insan ticareti gibi suçlar AB ile uyumlu adli işbirliği ile yapılmalı, vatandaşlara ayırım yapılmamalı, seyahat özgürlüğü ve mültecilerin kimlik bilgileri gibi bilgilerin kontrolü sağlanmalı şeklindedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2013).

Suriye savaşı sonrası yürürlüğe giren AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması fikrinin tarihine bakıldığında ise AB Komisyonu'nun Türkiye ile 2000'li yılların başından itibaren bir geri kabul anlaşması yapmayı düşündüğü ve ilk kez 2003 yılında Türkiye'ye, Geri Kabul Anlaşması'nı teklif ettiği görülmektedir (Batır, 2017). 2006 yılına gelindiğinde ise taraflar arasında dört tur düzenlenerek Geri Kabul Anlaşması değerlendirilmiş, 2009 ve 2010 yılında ise anlaşma üzerindeki detaylar incelenerek görüşmeler devam etmiştir (Batır, 2017). 2012 yılında paraflanan, 2013 yılına

imzalanan Geri Kabul Anlaşması, tarafları olan Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleşen ve ortak göç politikaları barındıran bir anlaşma olmuş, 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın yapılma nedenleri taraflar arasında müzakere edilmiş ve anlaşmanın yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Batır, 2017).

AB açısından bakıldığında, anlaşmayı Türkiye ile yapıyor olmanın makul nedenleri vardır. Türkiye hem coğrafi konum nedeniyle göç alan bir ülke hem de AB sınırlarına geçmek isteyen mülteciler için bir geçiş ülkesidir. Türkiye'nin AB ile sınır paylaşıyor olması da AB göç politikalarında Türkiye'nin önemini artırmıştır. Böylece AB'nin üzerinde önemle durduğu "göç kontrolü" konusunda Türkiye ile iş birliği yapılmasının gerekliliği fark edilmiştir (Güleç, 2015).

Türkiye ise AB'ye üyelik için katılım müzakerelerine devam etmiş ve AB müktesebatına uyum sürecinde göç politikaları da önem kazanmıştır. Türkiye'nin vize muafiyeti kazanımı için anlaşma koltuğuna oturması ve Geri Kabul Anlaşması yapması üyelik içinde bir motivasyon oluşturmuş ve anlaşmasının yapılmasındaki en temel gerekçe vize muafiyeti olmuştur (Ekinci, 2016).

AB, temelde vize ile ilgili olarak iki ana yol seçmiştir; birincisi vize kolaylığı, ikincisi vize muafiyetidir. Vize kolaylığı, vize muafiyetinin önünü açan devamlı bir süreçtir. Nitekim AB, Batı Balkan ülkelerine önce vize kolaylığı sağlamış ardından vize muafiyetine geçmiştir (Batır, 2017). Vize kolaylığı ise iş insanlarına sporcular ve akademisyen gibi mesleklere sahip olanlar için vize ücretinde indirim, vize sırasında öncelik gibi birçok kolaylıktan oluşmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı). Daha sonra AB, bu ülkelere bir yol haritası hazırlayarak, vize kolaylığını vize muafiyetine çevirmek üzerine bir sistem uygulamaktadır.

Ancak Türkiye ve AB, göç politikaları sebebiyle geri kabul ve vize kolaylığı anlaşması yerine; geri kabul ve vize muafiyeti anlaşması yoluna gitmiştir. Yani Batı Balkan ülkeleri önce geri kabul anlaşması yaparak vize muafiyetine giderken, Türkiye AB ile önce vize muafiyetine giderek geri kabul anlaşmasını kabul etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2013). Bu anlaşmanın yürürlüğü giriş tarihi de anlaşma yapıldıktan 3 yıl sonra olacak şeklinde belirlenmiştir. Bu duruma göre anlaşma yapıldıktan 3 yıl sonra Türkiye, düzensiz göç ile Avrupa Birliği ülkesine kaçan göçmenleri Türkiye'ye geri getirecek ve AB (İngiltere ve İrlanda hariç) ile Türkiye arasında vize muafiyeti başlayacaktır.

Böylece Türkiye, AB ile göçmen akınları için iş birliği yapması karşılığında AB'ye üyelik için müzakerenin devamını ve yeni fasılların açılmasını istemiş, sürecin daha yapıcı bir hareket kazanmasını talep etmiştir (Ekinci, 2016). Bu anlaşma maddeleri şu şekilde sıralanabilir: Türkiye, düzensiz yollarla Yunanistan'a ulaşan mültecileri ülkeye geri kabul edecek; Yunanistan'dan Türkiye'ye geri kabul edilen her bir mülteci karşılığında ise Türkiye'den bir mülteci yasal yollarla AB'ye teslim edilecektir (Erdoğan S. , 2016). Türkiye'nin kara sınırından düzensiz yollarla AB'ye ulaşmaya çalışan mülteciler için Türkiye'nin sınır kontrollerinin artırması, düzensiz göçler önemli ölçüde durduğunda ise İnsani Kabul Kurumu'nun kurulması istenmiştir (Erdoğan S. , 2016). Sonucunda ise Türkiye ile AB arasındaki vize engelinin kaldırılarak Türkiye vatandaşları için vize serbestliğinin yürürlüğe girmesi, Türkiye'ye geri kabul edilen mülteciler için AB tarafından 3 milyon Euro yardımın hibe olarak verilmesi, mart ayının sonuna kadar da ek 3 milyon Euro daha hibe verilmesi planlanmış, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin yeniden canlandırılarak AB'ye Katılım Müzakerelerinin başlanması şeklinde anlaşma maddeleri sıralanmıştır (Erdoğan S. , 2016).

Ancak Geri Kabul Anlaşması sonrası Türkiye'deki artan geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı, ülke içinde zamanla olumsuz tepkilere neden olmuş; iş verenler ucuz iş gücü gözüyle baktığı Suriyelileri ucuza çalıştırmış, işlerini kaybeden işçiler ise bu işverenlere tepki göstermiştir (Orhan, 2015). Bu tepkilerin kaynağının iyi yönetilemeyen bir göç politikası mı olduğu konusu irdelenmiştir. Prof. Dr. Melek Göregenli'nin bir yayın organındaki açıklamasına göre, toplumun olumsuz tepkilerinin nedeni, insanların bir suçlu arayışı, yani toplumdaki eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin sonucu bir sorumlu kişi bulma isteğidir ve suçu ilk önce en yakınındaki kişilere özellikle yabancılara yükleme eğilimi görülmektedir (Göregenli, 2020).

AB ise uyguladığı göç politikalar çerçevesinde, AB üyesi olmayan ülkelerle özellikle bölgeye sınır ülke olan Türkiye ile olan ilişkilerini düzeltmek istemiştir. Türkiye ise göç konusunu AB'ye üyelik ilişkisine yönelik çıkarları doğrultusunda ilerletmiştir. Nitekim Türkiye'nin, AB ile yaşanan siyasi anlaşmazlıklarda mültecilerin Avrupa'ya geçişini engelleme konusunda zaman zaman AB'yi sınadığı görülmüştür (Çoban, 2020). Örneğin; 27 Şubat 2020 yılı İdlib'deki saldırıda 33 Türk askerinin hayatını kaybetmesi sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasında uzun zamandır yaşanmayan bir göç krizi yaşanmıştır (Çoban, 2020). Bu saldırı sonrası Türkiye'nin sınırlarından Avrupa'ya geçmek isteyen geçici koruma statüsündeki Suriyelilere karşı herhangi bir müdahalede bulunmayacağı haberi yayılmış; bunun sonucunda binlerce geçici

koruma statüsündeki mülteci yola çıkarak sınırlara ulaşmış ve Avrupa ülkelerine geçmek istemiştir (Çoban, 2020). Göç Araştırmaları Derneği'nin raporuna göre ise yukarıda bahsedilen olayın yaşandığı ayda Türkiye'den AB'ye doğru sayısı binleri bulan düzensiz göç yaşanmıştır (Çoban, 2020). Ancak bu olayda Yunanistan'ın Suriyelilere karşı uyguladığı orantısız güç müdahalesi ile uluslararası göç tekrar siyasi bir meseleye dönüşmüştür (Sarıkaya, 2020). Mesele düzensiz göç ve sığınma taleplerinden çok, AB ile Türkiye arasındaki siyasi bir restleşmeye dönmüştür. Dolayısıyla göçmen ve mülteci politikaları AB'nin Türkiye ile ilişkilerini şekillendirdiği ve ilişkilerin insani değerler içeren bir çerçevede değil; siyasi politikalar çerçevesinde kurulduğu görülmüştür (Sarıkaya, 2020).

Öte yandan bu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ise birtakım sorunlar yaşanmakta idi. Bu sorunların en önemlilerinden biri Türkiye'nin demokrasi konusunda yaşadığı sorunlar olmuş ve AB'ye üyelik için gereken şartları sağlayamaması AB'nin Türkiye üzerinde baskısını artırmıştır (Özer, 2017). Ancak 2015 yılındaki mülteci akını ile AB'nin Türkiye ile işbirliğine gitme ihtiyacı doğmuş ve Geri Kabul Anlaşması imzalanarak ilişkiler yeniden başlamıştır (Özer, 2017). Türkiye ise bu anlaşmayı AB ile gerileyen ilişkileri için yeni bir fırsat olarak görmüştür. Bu bağlamda, Türkiye ile ilişkilerin tekrar başlamasında öncülük eden AB ülkesi Almanya olmuş ve 2015 yılında Almanya Şansölyesi Angela Merkel, Türkiye ziyaretini gerçekleştirmiştir.

Almanya'nın Suriyeli mültecilerin yoğun olarak geldiği ülke olması ve Birliğin öncüsü olma sorumluluğu hissederek görüşmelere başlaması AB içerisinde Türkiye'ye verilen bir taviz olarak algılanmış, Almanya'ya tepkiler gelmiştir (Bayraklı & Keskin, 2015). Mülteci akınlarının oluşturduğu sorunları Birlik dışında çözmek için Türkiye'nin tercih edilmesi, Türkiye'yi önemli bir ülke konumuna getirmişken AB'yi ise bölge çıkarları için komşuluk politikalarından taviz veren bir Birlik konumuna getirmiştir (Saatçioğlu, 2016).

Özetle; Türkiye ve AB ilişkileri Almanya Şansölyesi Angela Merkel aracılığıyla resmi olarak Suriyeli mülteci akını sonrası değişmeye başlamış, mülteci akını temelinde 2015 yılının sonunda diyaloglar halinde devam etmiştir (Özer, 2017). Avrupa'da yaşanan göç akını sonrası Türkiye durumu lehine kullanmak istemiş, AB ile altı aylık bir görüşme ve pazarlık süreci yaşamıştır. Görüşmeler sonrası ise 18 Mart 2016 yılında Türkiye ile AB arasında anlaşma tamamlanmıştır.

Bu bölümde Türkiye ve AB ilişkilerinin 1960 yılı iş gücü göçü sonrası ikinci önemli yaklaşması olan Geri Kabul Anlaşması incelenmiştir. Anlaşmanın yapılma nedeni ve şartları değerlendirilerek Suriyeli göçmen ve mültecilerin Türkiye ile AB arasındaki ilişkisine etkisi irdelenmiştir. Türkiye için anlaşmanın önemi ve Avrupa için anlaşmanın değeri incelenerek özünde Türkiye ve AB'nin ortak bir karara vardığı ve ilişkilerini yeniden canlandırdığı görülmüştür.

3.4.3. GERİ KABUL ANLAŞMASI SONRASI TÜRKİYE İLE AB İLİŞKİSİ

Bu bölümde Geri Kabul Anlaşması sonrası Türkiye ve AB ilişkisi göç bağlamında incelenecek, tarafların göç politikalarına değinilecektir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin 2020 yıl sonu resmi raporlarına göre, dünyada savaştan, şiddetten, zulümden kaçan ve yerinden edilen 82,4 milyon mülteci bulunmaktadır (UNHCR, 2021). Uluslararası Göç Örgütü tahmini verilerine göre, Avrupa'da bu rakam 2015 yılında yaklaşık 1 milyon iken, 2017 yılında ise deniz yolu ile 186.000 göçmen Akdeniz'den Avrupa'ya geçmiştir. Sayıların bu denli hızlı artışına Suriye'de yaşanan savaşın etkisinin olduğu görülmüştür (IOM, 2017).

2020'de yayınlanan EASO Sığınma Raporu'na göre, 2019 yılı verileri dahilinde dünyada 6,6 milyon Suriyeli mülteci bulunmakta; bu sayı küresel mülteci sayılarının 1/3'ünü oluşturmaktadır (EASO Sığınma Raporu 2020, 2020). Aynı rapora göre, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan 3,6 milyon kayıt altında Suriyeli bulunmaktadır (EASO Sığınma Raporu 2020, 2020).

Suriyeli mülteci akını ile AB ve Türkiye arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması sonrası, 2015 yılında Avrupa Konseyi tarafından alınan karar ile 160.000 mültecinin sığınma talebi kabul edilmiş ve üye ülkelere paylaştırılmıştır (Official Journal of the European Union, 2015). Ancak hangi ülkelere ne kadar sığınmacı paylaştırılacağı konusunda anlaşmaya varılamadığı için paylaşımın gönüllük esasına göre uygulanmasına karar verilmiştir. Özellikle AB içerisindeki Polonya ve Macaristan ülkeleri Konseyin kararına karşı olmuş ve ülkelere mülteci kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir (Kutlay & Akcalı, 2015). Bu tutum Konsey tarafından olumlu karşılanmamış ve Birlik içerisindeki tutum farkı nedeniyle ortak bir politika uygulanması konusunda zorlanılmıştır.

Polonya yerleştirme politikasına karşı olduğunu; ek Cumhuriyeti de mültecileri kabul etmek istemediğini belirtmiş ve ardından mültecilere karşı bu olumsuz tavırlara Macaristan da katılmıştır (Kutlay & Akcalı, 2015). Macaristan mültecilerin düzensiz yollarla ülkesine girmesini önlemek adına sınırlarına dikenli çitler çekmiştir. UNHCR'den Macaristan'ın olumsuz tutumuna karşı eleştireler gelmiş, UNHCR Orta Avrupa sözcüsü Baloch, Macaristan'ın tavrının doğru olmadığını, Avrupa'nın içinde bulunduğu mülteci akınına karşı gerekli sorumluluğu almaktan özellikle kaçındığını ve bu kriz için tüm Avrupa devletlerinin birlikte hareket etmesi gerektiğini söyleyerek Macaristan'ı eleştirmiştir (San Diego Union Tribune, 2006).

IOM 2021 verilerine göre yerinden edilen 5,6 milyondan fazla Suriyeli mülteci bulunmakta ve bunların hepsi ülke dışına çıkan mültecilerden oluşmaktadır (IOM, 2021). 2011 yılında başlayan Suriyeli mülteci akını sonrası AB, mülteci akınları için “Suriyeli mültecilerin yayılması” şeklinde bir sorun tanımlamış ve bu sorunla mücadele etmenin yolu olarak Geri Kabul Anlaşmalarını bulmuştur (şimşek, 2019). Esasında, Suriyeli mültecilerin hangi ülkede ne sayıda olduklarına bakıldığında, mülteci sayılarının Avrupa'dan daha çok Türkiye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Mısır'da yüksek olduğu; rneğin, Aralık ayı 2020 yılı itibariyle Türkiye'de 3,6 milyondan fazla Suriyelinin geçici koruma statüsünde bulunduğu görülmektedir (IOM, 2021). Avrupa'nın yaşadığı mülteci akınına çözüm olarak sunduğu Geri Kabul Politikasının en önemli noktası Türkiye ile yapılan anlaşma olmuştur. Avrupa'ya düzensiz yollarla ulaşan mültecileri Türkiye'ye gönderme üzerine yapılan bu Geri Kabul Anlaşması ile AB çok sayıda mültecinin olası sorunlarından Birliği korumak istemiştir. Böylece Avrupa, mülteci akınını bir yayılma sorunu olarak özellikle Suriyeli mülteciler sonrası yaşandığını belirtse de uzun yıllardır Suriyelilerin yanında Irak, Afgan ve İranlı mültecilerin de Avrupa'da fazla sayılara ulaştığı görülmüştür (şimşek, 2019). Bunun yanında AB mülteci akınları karşısında yaşadığı sorunları bir yayılma problemi gibi göstererek çok da başarılı olamadığı bir “AB G Politikası” düşüncesini örtmek istemiştir. Avrupa'nın mülteci krizinden en çok etkilenen ülkelerinden olan Almanya ve İsveç gibi ülkeler, mülteci akını sonrası yaşanan krizin yükünü diğer AB yesi ülkelerle paylaşmak istemiş ancak başarılı olamamışlardır. Schengen Anlaşması ve ortak sınırların mülteci krizinin getirdiği sorunlar neticesinde sorgulanır hale gelmesiyle, Birliğin ortak politikaları hakkında da şüpheler başlamıştır (zerim, 2017).

Geri Kabul Anlaşması sayesinde AB'ye düzensiz geçiş azalmış, özellikle Yunan adalarına geçen mülteciler için sıkı kontrol çemberleri kurulmuştur. Anlaşmaya göre AB bölgesine gönderilen mültecilerin üye ülkeler arasında nasıl dağıtılacağı, hangi ülkenin ne kadar mülteci kabul edeceği, mültecilere ayrılan bütçenin ne kadar olacağı gibi birçok konu çözümsüz kalmış ve ortak bir karar çıkmamıştır. Bu yüzden Türkiye ile yapılan bu anlaşma AB'ye göre bir zaman kazanma yolu olmuş, geri kabul edilen göçmenlerin hangi AB ülkelerine yerleştirileceği konusunda ülkeler aralarında bir mutabıka varana kadar süre kazandırmıştır. Ayrıca Türkiye ile yapılan Geri Kabul Anlaşması neticesinde her geri kabul edilen mülteci sayısına karşılık, AB'ye bir yasal göçmenin verilmesi kararı ile gönderilen mültecinin hangi ülkeye verileceği belirsizliğini barındırmaya devam etmiştir. Bu durum, üye devletler içerisinde düşünce farklılıklarına ve ortak bir politika oluşturmalarına engel oluşturarak aralarında dayanışma krizinin çıkmasına neden olmuştur (Özer, 2017).

Türkiye ise bulunduğu coğrafya ve tarihsel mirası bakımından göç almak için oldukça elverişli konuma sahip olmuş, farklı kıtalar arasında olması ile de hem geçmiş imparatorluk mirası hem de ulus inşası döneminde göçe açık bir coğrafya olmuştur (Erdoğan & Kaya, 2015). Osmanlı Devleti döneminden beri göç politikaları önemli bir konu olmuş ve ülkenin bulunduğu stratejik konumu gereği fazla göç alması, devlet insanların göç politikalarını uygulanmasını kaçınılmaz kılmıştır (Kale, 2015). Türkiye, göç politikalarına, ilk önce misafir işçi politikaları ile başlamış; daha sonra 2015'teki mülteci akını ile Geri Kabul Anlaşması şeklinde devam ettirmiştir. Böylece Türkiye, göç politikalarını bir dış politika aracı kullanmak istemiştir. Türkiye'nin AB'ye ilgisi 1950'li yıllardan beri var olsa da hem işçi göçleri hem de Suriyeli mülteciler konusu ile AB ve Türkiye ilişkisi derinleşmiştir. AB'nin Türkiye ile yaptığı İşçi Anlaşması ve Geri Kabul Anlaşması Türkiye için pazarlık edebileceği bir alan oluşturarak avantaja dönüşmüştür.

Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması'nın maddelerini yerine getirip Suriyeli mültecileri kabul etmesi Avrupa için kurtarıcı olmuşken Türkiye için ülke içerisinde yaşayacağı sorunlara neden olmuştur. Anlaşması sonrası, 2016 yılında, 2,7 milyon Suriyeli Türkiye'ye geçici koruma statüsü ile kabul edilmiş; Türkiye'deki Kilis gibi bazı sınır şehirlerinin demografik yapısının tamamen değiştiği fark edilmiştir (Özerim, 2016).

Türkiye'nin çok sayıda Suriyeliyi ülkesine alması ve onlara geçici koruma statüsü vermesi ile oluşan ek maliyetlere rağmen, kamuoyunda geçici koruma statüsünde

bulunan Suriyelilere karşı Macaristan ve Slovakya ülkelerdeki gibi olumsuz tepkiler oluşmamıştır (Özerim, 2016). Ancak ilk yıllarda olumsuz olmayan bu tepkiler değişmiştir. Ayrıca Suriyelilerin Türkiye’de geçici koruma statüsünde misafir sığınmacı olarak kabul edilmesi, hukuki olarak mülteci statüsünde olmaması nedeniyle Suriyeliler için tedirgin edici olmuştur. Türkiye açık kapı politikası ile ülkeye aldığı Suriyelilerin yanında Geri Kabul Anlaşması ile Avrupa’dan gelenleri de almak zorunda kalmıştır. Sayının giderek artması ile tek bir ülkenin ekonomik olarak altından kalması zor bir durum oluşmuştur. Keza konu sadece ekonomi ile alakalı olmamış sosyal ve siyasal bir mevzuya da dönüşmüştür.

Böylece Suriyeli mülteciler Türkiye içerisinde geçici koruma statüsünde misafir olarak kabul edilip, yasal olarak mülteci statüsünde bulunmamaktadır. Türkiye 1951’de kabul edilen ilk anlaşmada geçen coğrafi şartı kabul etmiş, 1967 Protokolü’nde kaldıran coğrafi şarta çekince koyarak katılmamış, ilk hali olan “Avrupa’dan gelen mülteciler” şartını kabul etmeye devam etmiştir. Ardından yıllar içerisinde geçici kabul statüsünde olan Suriyeliler için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmesi hakkı gündeme gelmiş ve bu durum yerli halkı etkilemiş, birkaç Suriyeli misafir sığınmacının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmesi sonrası ev yapımı patlayıcı bir cihaz yaparken kazayla ölmesi sonucu yerli tepkiler artmış, Suriyelilerin istenmediklerine dair eylemler yapılmıştır (Özerim, 2016). Tepkiler büyümüş, daha sonrasında da suça karışan Suriyeliler gerilimi daha da artırmıştır. Suriyelilerin Türkiye’ye alındığı ilk zamanlardaki beklentileri, temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasıyla, zamanla çalışma hakkı, mülkiyet edinme hakkı gibi haklar talep etmişler ve gelecek yıllar için Türk vatandaşlığını almaya istekli olduklarını belirtmişlerdir (Türk, 2020).

Bu bağlamda, 2019 yılında İçişleri Bakanlığı’nın verdiği rakamlara göre 110 bin Suriyeliye Türk vatandaşlığı verilmiştir (Mülteciler Derneği, 2021). Yapılan bir saha araştırmasına göre geçici koruma statüsü altında bulunan Türkiye’deki misafir Suriyeli mültecilerin, bu statüden rahatsız olmadıkları ancak vatandaşlık istemelerinin esas nedeninin güvence ve hak olarak nitelendirilebilecek temel iki olgudan kaynaklandığı belirtilmiştir (Türk, 2020). Suriye’de devam eden istikrarsız ortam nedeniyle mültecilerin eve dönüşü için daha uzun bir süreye ihtiyaç duyulduğu ve ülke savaştan kurtulsa bile ülkede tekrar bir düzen kurulmasının zor olduğu fark edilmiştir. Nitekim Türkiye’de yaşayan Suriyeli geçici koruma statüsündeki mültecilerin halen Avrupa’ya ulaşma gibi hayalleri de devam etmektedir. Bu durum göstermektedir ki artık sığınmacılar için Suriye’de bir gelecek görülmemektedir. Mülteciler için çözüm ancak

göç ettikleri ülkelerde ya yasal haklar kazanmak ya da daha iyi şartlardaki ülkelere göç etmekten geçmektedir. Türkiye'deki kampların yetersizliği sonucu kampları terk edip, il vilayetlerine kayıtsız şekilde yerleşen geçici koruma statüsündeki kişiler eğitim, sağlık gibi haklardan yararlanmakta zorlanmış, emek piyasasında ucuz işçi olarak çalıştırılmış ve yabancı düşmanlığına maruz kalmaları ile işleri daha da zorlaşmıştır (Kaya A. , 2017).

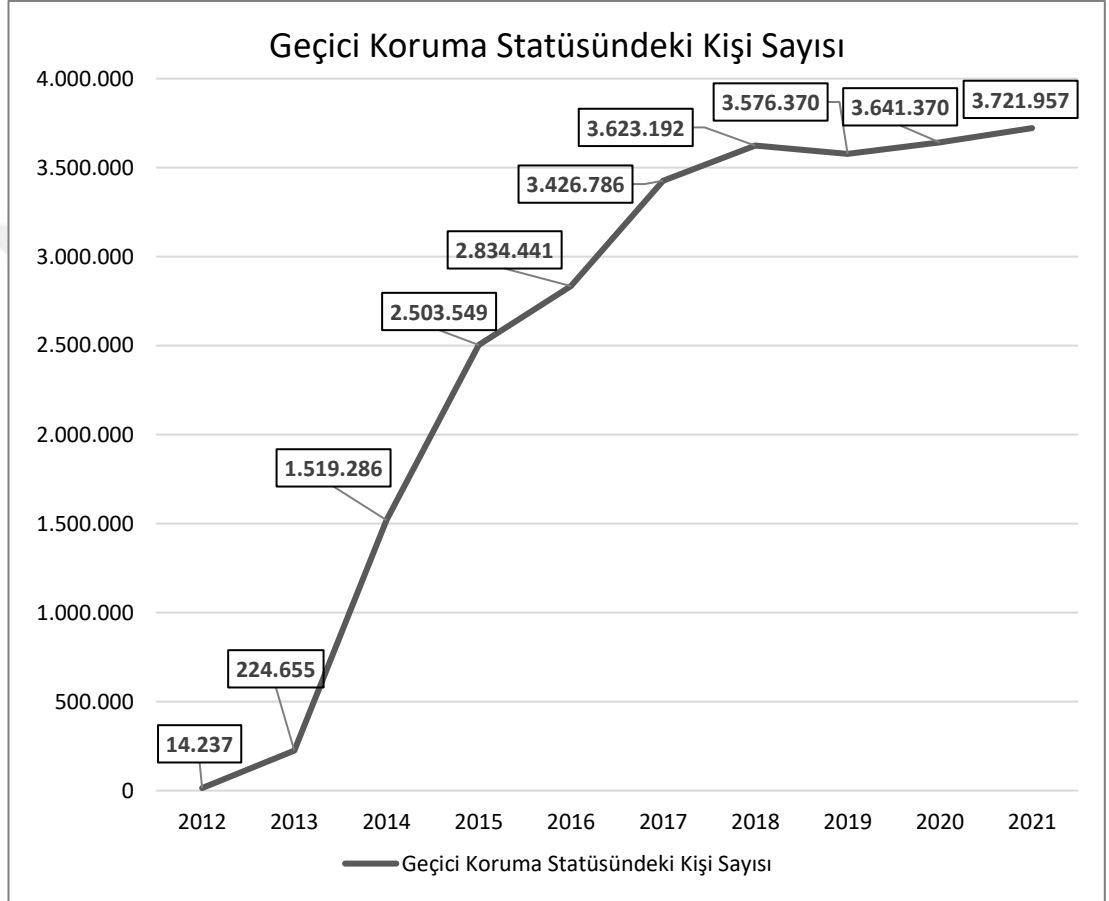
Gittikçe zorlaşan hayatlar için Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından Suriyeli mültecilere vatandaşlık verilmesi gündeme geldiğinde, bu durum Türk halkının tepki göstermesine neden olmuş ve durum politikleştirilmiştir. Basın organlarına yansıyan hükümet tarafındaki bir görüşe göre: Suriyelilere verilen vatandaşlığın, onların mağduriyetinden kaynaklandığı belirtilmişken, muhalif tarafın görüşü ise geçici koruma statüsündeki mültecilerin yerli vatandaşlar için bir tedirginlik yarattığı yönünde olmuştur (Özerim, 2016).

Bu bağlamda, Suriyeli mülteci krizi Avrupa Birliği'nin çözemediği ve kaçmak istediği bir sorun olarak ele almasına karşın, Türkiye'de durum 2010-2015 yılı arası insani bir yaklaşımla dış politika arenasında örnek olma amacı taşıdığı görülmüştür (Kaya A. , 2021). Ancak bölgesel bir arabuluculuk misyonu benimsemek isteyen Türkiye'nin diplomatik girişimi beklenen sonucu vermemiştir (Kaya A. , 2021). Türkiye dünya ülkelerine örnek olma amacını taşımış ve Avrupa Birliği'ne kendini göstermek istemiş ve Suriyeli mülteci krizini bir fırsat olarak değerlendirmek istemiştir. Fakat dünyadaki diğer ülkelerin de olaya müdahil olması sonucu diplomatik başarısızlıklar yaşanmış ve Suriyelilerin ülkelerine geri döneceği tahmini yanlış çıkmıştır. Türkiye'nin Esat hükümetine karşı muhalifleri desteklemesi ve muhaliflerin Esat'ı devirememesi sonrası, ülkede yaşanan parçalanmışlık ve karmaşanın devam etmesi ile başka ülkelere sığınan mültecilerin ülkesine dönmesi mümkün olmamıştır (Kaya A. , 2021). Durumun beklenmedik bir konuma gelmesi Türkiye tarafından ancak 2013 yılında farkına varılmıştır. Uluslararası alanda BM ile AB'nin konu hakkında gerekli sorumlulukları alması gerektiği belirtilerek bu konuda örgütlere çağrılar yapılmıştır.

Türkiye 31 Ağustos 2021 verilerine göre, uluslararası koruma ihtiyacı olan 4 milyon kişiyi ülke de ağırlamakta, bunlardan 3,6 milyonu geçici koruma statüsündeki Suriyeli kişilerden, 330 bini ise diğer uyruklu kişilerden oluşmaktadır (UNHCR, 2021). Ayrıca Türkiye'de yıllara göre geçici koruma statüsünde olan göçmenlerin sayısına bakıldığında, 2012 yılında 14.237 olan göçmen sayısı Geri Kabul Anlaşması artmış

ve 2013'te 224.655 kişiye, 2015 yılında ise büyük sıçrayış ile 1.519.286 kişiye ulaşmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). 2018 yılında 3.623.192 kişiye ulaşan göçmen sayısı 14.10.2021 tarihine kadar 3.721.057 kişi olarak raporlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Tablo 3.4. Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Kişi Sayısı

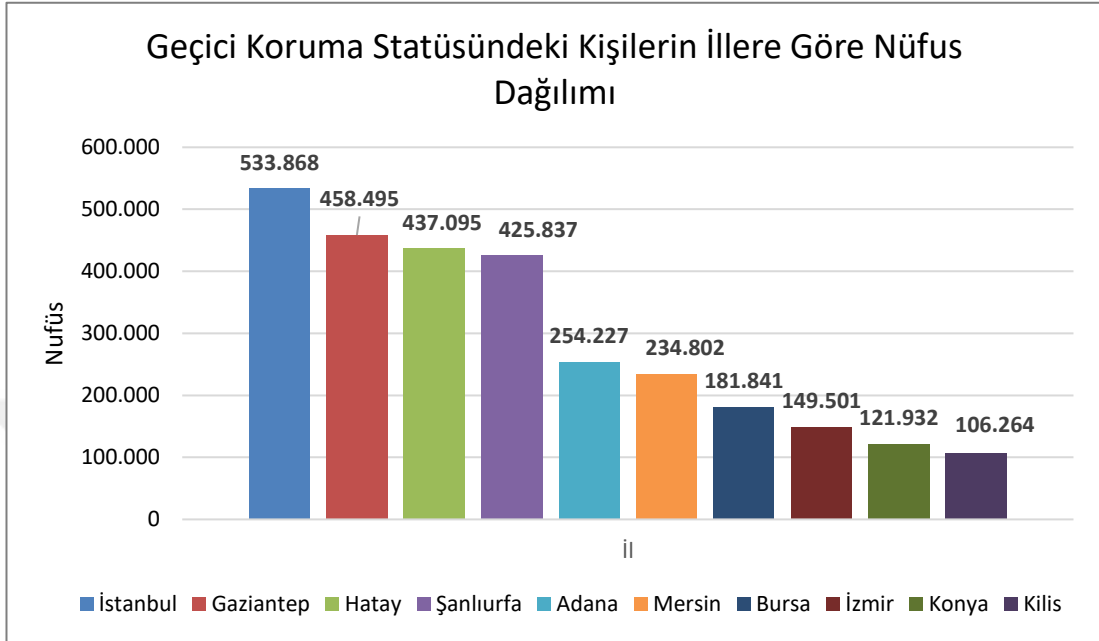

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

(<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>)

Geçici koruma statüsündeki kişilerin Türkiye'de bulundukları iller incelendiğinde 533.868 kişi ile ilk sırada İstanbul, 458.495 kişi ile Gaziantep ikinci sırada, 437.095 kişi ile Hatay üçüncü sırada bulunmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Tablo 3.5. Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Kişilerin İllere Göre Nüfus Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

(<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>)

Ayrıca Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan 3.721.057 kişiden 2.001.529 kişi erkek ve 1.719.528 kişi de kadın olarak kayıtlara geçmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Geri Kabul Anlaşması gereği Türkiye’ye gönderilen her bir kaçak göçmen karşılığında bir göçmenin yasal statüde Avrupa Birliği’ne verilmesi doğrultusunda Göç İdaresi’nin 2021 yılı rakamları incelendiğinde; Almanya’ya 11.730 kişi, Fransa’ya 4.886 kişi, Hollanda’ya ise 4.712 kişinin yerleştiği görülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Tablo 3.6. Birebir Formülü ile Türkiye’den Çıkıp Avrupa’ya Yerleştirilen Suriyelilerin Sayısı

Toplam	30.470 kişi
Almanya	11.740 kişi
Fransa	4.886 kişi
Hollanda	4.712 kişi
İsveç	2.323 kişi
Finlandiya	2.207 kişi
Belçika	1.795 kişi
İspanya	878 kişi
Portekiz	422 kişi
İtalya	396 kişi
Hırvatistan	250 kişi

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

(<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>)

Bu bölümde, Türkiye ve AB arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması sonrası ilişkilerin konumu değerlendirilmiştir. Türkiye’nin Avrupa’da yaşanan Suriyeli mülteci krizinin çözümünde kilit bir ülke olması ikilinin arasındaki ilişkiyi de olumlu yönde değiştirdiği üzerinde durularak diyalogların arttığı ancak Geri Kabul Anlaşması ile de ilişkilerinin üyelik çerçevesinde değil de anlaşma çerçevesinde şekillendiği incelenmiştir.

Böylece Türkiye bu kriz karşısında zorlanan Avrupa ile çıkarları doğrultusunda iş birliğine gitmiştir. Ancak Türkiye’de yaşayan yerli halk, ilk zamanlarda Suriyeli geçici koruma statüsündeki mültecilere Avrupa ülkeleri kadar olumsuz tepki göstermese de zamanla olumsuz tepkilerin oluştuğu görülmüştür.

3.3.4. TÜRKİYE’DEKİ DÜZENSİZ GÖÇLER VE AB İLE İLİŞKİLER

Türkiye, AB ile yaptığı Geri Kabul Anlaşması’nın temel amacı olan düzensiz göç ile mücadele temelde Avrupa’nın düzensiz göç ile mücadelesi anlamına gelmektedir. Bu

nedenle Türkiye, Avrupa Birliği için stratejik olarak oldukça önemli bir bölgede bulunmaktadır. Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi özellikle Suriye mülteci krizi sonrası daha da artmıştır. Türkiye'nin kontrolleri artırması, insan ticaretinin ve yasadışı yollarla işçi göçlerini önlemesi gibi stratejileri geliştirmesi beklenmiştir. Bu konuda AB'nin kurumları ile iş birliği çerçevesinde gerekli çalışmalar yapılması istenmiştir.

Türkiye'nin düzensiz göç geçmişine bakıldığında üç farklı göç dalgasına ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; Romanya, Ukrayna, Moldova gibi Doğru Avrupa ülkelerinden gelen göç dalgalarıdır (Tepealtı, 2019). Bu göçmenler Türkiye'de daha çok inşaat, tarım, eğlence sektörlerinde çalışmak üzere gelen göçmenlerden oluşmakta iken, kadınlar daha çok ev işleri temizlik ve hasta bakımı gibi hizmet işlerinde çalışmıştır. İkincisi; Orta Doğu ülkeleri merkezli göç dalgası olup İran, Irak, Pakistan gibi ülkelere gelen göçmenlerden oluşmuştur (Tepealtı, 2019). Bu göçmenler Türkiye'yi daha çok bir geçiş ülkesi olarak kullanmıştır. Üçüncü ve temel düzensiz göç dalgası ise, sığınma talebinde bulunup reddedilen ya da talebin sonucunu bekleyen, geri kabul ile Türkiye'ye gönderilen ve kaçak olarak çalışmaya devam eden ya da tekrar yasadışı yollarla Avrupa'ya ulaşmak isteyen göçmenlerden oluşmuştur. Avrupa'nın bazı ülkelerinin sertler, dikenli teller çekmesi ile Avrupa'ya gidemeyen mülteciler, Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak kullanarak, Avrupa'ya Akdeniz'den değil de Türkiye'den geçerek ulaşmışlardır (Tepealtı, 2019).

Türkiye'nin AB üyeliği için AB müktesebatına uyumu son derece önemli olmuş, göç politikaları ise AB ile ilişkilerini şekillendiren konu oluşturmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin düzensiz göç ile mücadelesi AB müktesebatına uyumun bir parçası şeklinde değerlendirilmektedir. AB ise Türkiye sayesinde hem yoğun göç dalgasında yükünü hafifletmiş hem de ülkeye yasal olmayan yollarla giren mültecileri Türkiye'ye Geri Kabul Anlaşması ile tekrar yollamıştır. Bu nedenle üyelik için katılım müzakerelerinde Türkiye'ye sınır kontrollerini artırması yönünde baskı kurmuştur. Türkiye'nin üzerindeki bu baskı hem kendi ülkesi hem de AB üyeliği şartları için önemli olmuştur. Türkiye düzensiz göçle mücadele için üç önemli iş birliğine gitmiştir: kurum içi iş birliği, kurumlar arası iş birliği, uluslararası iş birliği şeklindedir (Bozkaya & Kincal, 2018).

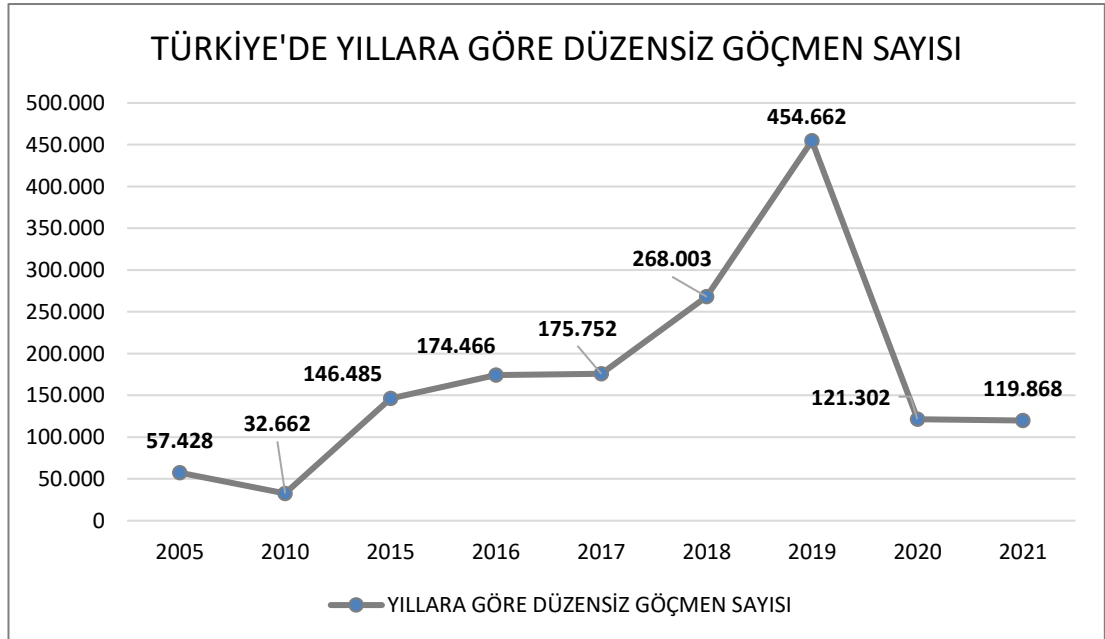
Uluslararası iş birliğine örnek olarak Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye arasında Polis ve Gümrük İş Birliği Temas Merkezi'nin kurulmasıdır. Merkez, 2016 yılında

kurulmuş ve düzenli aralıklarla toplantılar yapılmıştır. Böylece Bulgaristan sınırındaki Kapıkule kapısında 25 Kasım 2016'da Ortak Temas Merkezi açılarak faaliyete başlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017).

Türkiye, düzensiz göç ile mücadele için 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle Düzensiz Göç ile Mücadele Derneğini kurmuştur. Bu dairenin stratejileri ise, düzensiz göçlerin kaynağını belirlemek için ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği yapmak, tedbirlerini artırmak, yabancı işçi göçlerini kontrol etmek, kanıta dayalı bir politika uygulamak ve Türkiye'ye geri gönderilen düzensiz göçmenlerin sosyal uyumunu sağlamak, kamu ve özel kurumlarla iş birliği yapılmak şeklinde sıralanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Bu bağlamda yapılan düzenlemeler ile Türkiye'de düzensiz göçmen sayılarına bakıldığında, 2005 yılında 57.428 kişi iken, 2007 yılında 64.290 kişiye yükselmiş, 2015 yılına kadar azalan bir seyir gösterirken, Suriye mülteci krizi ile bu sayı 2015 yılında 146.485 kişi, 2018'de 268.003 kişi iken 2019'da zirve yaparak 454.662 kişi olmuş ve düzensiz göç ile mücadele sayesinde 2020 yılında bu sayı 122.302 kişiye düşebilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Tablo 3.7. Türkiye'deki Düzensiz Göçmenlerin Yıllara Göre Sayısı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (21.10.2021 itibariyle)

(<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>)

Yapılan Geri Kabul Anlaşması ile Türkiye'nin düzensiz göç ile mücadelesi, Birlik üyeliği için Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Türkiye düzensiz göç ile mücadele için kontrolleri ve önemlerini artırmış olsa da buna rağmen Türkiye'den Ege denizine gelen ve Yunanistan'a geçmek isteyen çok sayıda mülteci olmaktadır. Böylece, Ege denizinde yaşanan düzensiz göç ile mücadele, can kayıplarını önlemek, insan kaçakçılarının göçmenlerden faydalanmasının önüne geçerek yasadışı göçün yasal göçe dönüşmesini sağlamak amacıyla 18 Mart Brüksel'de, AB ile Türkiye arasında bir mutabakata varılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı).

Sonuç olarak bu bölümde, Türkiye'nin coğrafi bakımdan göç almaya müsait bir bölge ve kültüre sahip olduğu incelenmiş, Türkiye üzerinden düzensiz göç yolu ile Avrupa'ya çok sayıda mültecinin geçtiği değerlendirilmiştir. Düzensiz göçlerin kontrol edilemez olmasıyla krizin büyüdüğü ve Türkiye ile AB arasında bir anlaşma yapılmasının gerekli olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yapılan Geri Kabul Anlaşması'na ihtiyacın düzensiz göçlerle ilgili olduğu ve Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Temel olarak üçüncü bölümde 1960'lı yıllarda başlayan işçi göçlerinin Türkiye ve AB üyeleri arasındaki ilişki ve Suriyeli mülteci akını sonrası Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması süreçlerinin önceki ve sonraki dönemleri incelenmiştir. Anlaşma sırasında yapılan pazarlıklar, tarafların çıkarları üçüncü bölüm genelinde değerlendirilmiş, göç konusunun Türkiye'nin AB üyeliği süreçlerinin dönüşümünü değerlendirmiştir. Türkiye ve AB ilişkileri göç konusu ile yaklaşan bir ilişki yolu çizerken, bu ilişkinin konu bağlamında Birlik üyeliğinden göç politikasına doğru değişimi tespit edilmiştir.

SONUÇ

Tez, 1960 yılı sonrası Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisini göç konusu perspektifinde inceleyerek; değişen bu ilişkinin göç konusu ile nasıl şekillendiğini araştırmaktadır.

Türkiye ve AB arasındaki ilişki Birliğin kurulduğu ilk yıllara kadar dayanmaktadır. Bu ilişki üyelik başvurusu ile başlamış ve zaman zaman durdurulmuştur. AB üyeliği için müktesebata uyum çalışmaları, Türkiye'nin değişen iç politikasındaki dengeler ve küresel krizler, ilişkileri etkilese de Türkiye ve AB arasındaki ortaklık devam etmiştir. 1960'lı yıllarda Türkiye, gelişmiş AB üyeleri ile ikili olarak İşçi Anlaşması imzalayarak bu ilişkiyi sürdürmüş, Suriyeli mülteci akınları sonrası da ikili arasındaki ilişki devam etmiştir. Böylece Türkiye ile AB ilişkileri, göç konusu ile yakınlaşan bir perspektif çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde öncelikle göç olgusunun teorik incelemesi yapılmış, göçe neden olan faktörler incelenerek, temel göç çeşitleri irdelenmiştir. Göç politikası, uluslararası göçmen tanımı ve göç üzerindeki temel kavramlar değerlendirilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Avrupa Birliği'nin uyguladığı politikalar dönemlere ayrılmıştır. Bu dönemler tarihi süreçte yaşanan geçiş dönemlerine göre incelenmiştir. Böylece Birliğin değişen göç politikaları ve bu politikalardaki Birlik üyesi olmayan ülkelerle olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise öncelikle Türkiye ve AB arasındaki ilişkinin başlangıç dönemi olan üyelik başvurusu ve başvuru süreçlerindeki dönüşümler incelenmiştir. 1960'lı yıllarda ise bu ilişkinin göç konusu bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye ve AB üyeleri arasında yapılan İşçi Göçü Anlaşması'nın, üye ülkeler ile Türkiye arasındaki ilişkileri olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. 1960'lı yıllarda Türkiye'den çok sayıda işçi göçmen Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Bu dönemde Türkiye'de var olan iş gücü arzı fazlası, gelişmiş Avrupa ülkelerindeki iş gücü eksikliğini tamamlamış; ilişkiler karşılıklı fayda bağlamında sürdürülmüştür.

Türkiye'den Avrupa'ya yapılan işçi göçleri Petrol Krizi'ne kadar devam etmiştir. Kriz sonrası ekonomik durgunluk yaşayan AB ülkeleri bu anlaşmayı durdurmuştur. Ancak anlaşmaların askıya alınması sonrası Avrupa ülkelerinde çalışmak isteyen kişilerin düzensiz yollarla göç ettikleri görülmüş, devlet kontrolünde yasal olarak gerçekleştirilen göçler artık kontrol edilemeyen bir yol olan düzensiz yollarla yapılmıştır.

2010 yılında ise Suriye Savaşı sonrası milyonlarca kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye ve Almanya, Suriye'deki savaşın ilk yıllarında sınırlarına gelen sığınmacılara açık kapı politikası uygulayarak çok sayıda Suriyeliye ülke kapılarını açmışlardır. Almanya, ülkesine aldığı Suriyeli mültecilerin sayısındaki artış ve bu mültecilerin uzun vadede ülkelerine dönmesinin artık zor olduğunun anlaşılması üzerine açık kapı politikasına son vermiştir. Türkiye'nin açık kapı politikası daha çok hem insani yardım amacı hem de Orta Doğu bölgesinde liderlik rolü üstlenmek istemesi ile başlamıştır. Ülkeye kabul edilen Suriyelilere geçici koruma statüsü ile yardım edilmiştir. Ancak zaman içerisinde ülkede geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısı artmış, ekonomik ve sosyal yükümlülükleri fazlalaşmıştır. Böylece Türkiye de Avrupa'nın yaşadığı benzer problemleri yaşamış ve açık kapı politikasından vazgeçmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin geçici koruma statüsünde olması ve gelişmiş Avrupa ülkelerindeki yaşam şartlarının daha iyi olması gibi nedenler dolayısıyla Avrupa bölgesine doğru çok sayıda düzensiz göç yapılmıştır. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle Suriyeliler için hem hedef ülke hem de transit ülke olmuştur. Denizden ve karadan AB ülkelerine sınır olan Türkiye'nin stratejik olarak önemi Türkiye ve AB ilişkilerini de etkilemiştir.

AB üye ülkeleri ise Suriyeli mülteciler için birbirlerinden farklı tavırlar sergilemişlerdir. İlk zamanlarda Almanya'nın uyguladığı olumlu politika Birliğin diğer üye ülkeleri tarafından desteklenmemiş hatta eleştirilmiştir. Hem açık kapı politikası hem de düzensiz göçler sonucunda Almanya, Birlik içerisinde mültecilerin en çok sorumluluğunu alan ülkelerden biri olmuştur. Ekonomik ve sosyal olarak zorlanan Almanya, bu sorumluluğu diğer Birlik üyesi ülkelerle paylaşmak istemiştir. Ayrıca İtalya ve Yunanistan da düzensiz göç yoluyla denizden gelen mültecilerin ulaştığı ilk ülkeler olmuş, ülkelerde artan mülteci sayıları devletleri ekonomik olarak zorlamıştır. Bunun üzerine Almanya öncülüğünde yeniden yerleştirme politikası uygulanarak Birlik içerisindeki mültecilerin sorumluluğunun üye ülkeler arasında adil olarak paylaşılması amaçlanmıştır. Ancak Macaristan, Polonya, Sırbistan ve Çekya gibi ülkeler yeniden yerleştirme politikasını kabul etmemiş ve mültecilerin ülkeye girişini önlemek adına ülke sınırlarına setler çekmişlerdir. Bu bağlamda, artan düzensiz göçler nedeniyle Avrupa'da ve Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasi konularda zorluklarla karşılaşmıştır.

Suriye Savaşı sebebiyle Avrupa'da artan düzensiz göçmen sayısı sonrası Türkiye ve AB ilişkileri göç konusu merkezinde ilerlemiştir. Bu süreçte taraflar arasında

müzakereler yapılmış, süreç sonunda Geri Kabul Anlaşması imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye, AB sınırına düzensiz yollarla geçen mültecileri ülkeye almayı kabul etmiş; ancak karşılığında maddi yardım, vize serbestliği ve üyelik müzakerelerinin yapıcı bir şekilde devam ettirilmesi konusunda Birlikle anlaşmıştır. Bu anlaşma ile AB, bölgede krize neden olan mülteci akınını sınırları dışına iterek Türkiye ile çözmek istemiştir. Türkiye'nin Birliğe sınır ülke olması ve düzensiz göç yolunda transit ülke olarak kullanılması, AB için Türkiye'nin önemini artırmıştır.

Türkiye'nin 2013 ve 2015 yılında iç politikasında yaşadığı siyasi olaylar nedeniyle AB üyelik müzakereleri sekteye uğradığından Geri Kabul Anlaşması tarafları tekrar yakınlaştırmış ve ikili ilişkileri yeniden başlatmıştır. Ancak bu ilişkinin artık üyelik perspektifinden çıkarak ortak göç politikası doğrultusunda ilerletildiği görülmüştür. Nitekim Geri Kabul Anlaşması bağlamında Türkiye'ye vaad edilen vize serbestliği ve üyelik aşamalarının iyileştirilmesi şartları gerçekleşmemiş; anlaşma göçmenlerin Türkiye'ye geri kabul edilmesini öngören madde ile sınırlı kalmıştır.

KAYNAKÇA

- AB Konseyi: “Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin,” **T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı**, 2001, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf, 30 Mayıs 2022.
- Abadan-Unat, N.: “Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü,” **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, Ed. By., M. M. Erdoğan, & A. Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 259-277.
- Adıgüzel, P.: “Küreselleşme Çağında Göç,” **İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyoloji Lisans Programı. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi**, 2008 http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/kuresellesme_caginda_goc.pdf, 6 Ocak 2020.
- Ahibaba, N.: “Dış Ülkelere Giden Türk İşçileri ile İlgili Meseleler,” **Journal of Social Policy Conferences**, 1965.
- Akdoğan, E., & Atalay, M.: “Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.22(Kayfor15 Özel Sayısı), 2017, s.2371-2390.
- Akdoğan, M.: “Avrupa Birliği'nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi,” **Uluslararası**

- İlişkiler ve Diplomasi Dergisi**, C.1, 01 Haziran 2018, s.48-74.
- Akgündüz, A.: “Labour Migration from Turkey to Western Europe (1960–1974): An Analytical Review,” **Capital & Class**, 1993, C.51, s.153-194.
- Akgündüz, A.: “Bir Modernleşmeyi Hızlandırma Projesi Olarak Batı Avrupa'ya İşçi Göçü,” **University of Amsterdam Digital Academic Repository**, 2013.
- Aldoğan, Y.: “Fransa'daki Türk İşçiler,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1978, s.113-162
- Aras, İ., & Sağıroğlu, A.: “Almanya ve Suriyeli Mülteci Krizi,” **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi**, Haziran 2018, C.1, s.105-116, 28 Mart 2020.
- Arıkan, H.: “European Union -Turkey Relations in the Context of Multidimensional and Pro-Active Turkish Foreign Policy,” **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ağustos 2012, No:26, s.57-66, 31 Ağustos 2021.
- Aslan, R.: “Türkiye ve Avrupa Birliği: Sancılı Gelişen İlişki,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2000, C.55, No. 3, s.9-28.
- Aşkar-Karakır, İ.: “Suriye İç Savaşı'nın AB'ye Yansıması: Mülteci Sorunu ve Uluslararası Terörizm,” **Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği**, 2017, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, s.134-165.
- Avrupa Komisyonu: “Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim: Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2011-2012,” **Avrupa Komisyonu**

- Türkiye 2011 İlerleme Raporu**, 2011, Brüksel.
- Avrupa Komisyonu: “Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim: Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2013-2014,” **Avrupa Komisyonu Türkiye 2013 İlerleme Raporu**, 2013, Brüksel.
- Avrupa Komisyonu: “Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim: Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2014-2015,” **Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporu**, 2014, Brüksel.
- Aykaç, M., & Yertüm, U.: “Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına,” **Sosyal Siyaset Konferansları**, 2016, No. 70, s.1-29.
- Balcı, A.: “Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar,” **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, 2014, C.1, No.2, s.183-189.
- Batır, K.: “Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme,” **Yönetim Bilimleri Dergisi** 2017, C.15, No:30, s.585-604.
- Bayraklı, E., & Keskin, K.: “Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi. 143,” **SETA**, 2015, İstanbul.
- Bilecen, T.: “Geri Dönüş Göçüne Etki Eden Fakörler: Göç Literatürüne Eleştirel Bir Bakış,” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2018, C.11, No:56, s.138-144,

https://www.researchgate.net/publication/324720305_GERI_DONUS_GOCUNE_ETKI_EDEN_FAKTORLER_GOC_LITERATURU_NE_ELESTIREL_BIR_BAKIS, 06 Mart 2020.

- Bingöl, S. A., & Özdemir, Ç. M.: “Almanya ve Hollanda’da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Uygulanan Eğitim Politikaları,” **dergipark**, 2014, C.12, No:2, s.134-157.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Tesilciliği: “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme,” 1951.
- BM Enformasyon Merkezi UNIC- Ankara: “Mültecilerin hukiki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü,” 2000, Ankara.
- Bommes, M., Fellmer, S., & Zigmann, F.: “Migration scenarios: Turkey, Egypt and Morocco. M. Bommes, S. Fellmer, F. Zigmann, H. Fassmann, M. Bommes, & W. Sievers,” **Migration from the Middle East and North Africa to Europe**, 2014, Amsterdam University Press, s.249-288,
- Bozca, N.: “Göç Krizi Işığında Dublin Sistemi,” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilimdalı**, 2020, 29 Ekim 2021.
- Bozkaya, Ö., & Kincal, A.: “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye’nin Göç Politikasındaki Değişimin Değerlendirilmesi,” **Göç Araştırmaları Dergisi**, Temmuz-Aralık 2018, C.4, No:2, s.90-126.
- Bozkurt, K.: “Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği’ne Yansımaları,” **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, 2018, s.57-70.
- Bulkan, D.: “Avrupa Birliği Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler,” **İstanbul Medeniyet**

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Mart
2018, İstanbul, 06 Kasım 2021.

Büyük Kıtık İrlanda.:

“Büyük Kıtık İrlanda,”
[https://tr.qwe.wiki/wiki/Great_Famine_\(Ireland\)](https://tr.qwe.wiki/wiki/Great_Famine_(Ireland)), 06 Aralık 2020.

Büyükbay, C.:

“Almanya'nın AB İçerisindeki Liderlik Rolü:
Uluslararası Krizler Bağlamında Dış
Politikada Süreklilik Ve Değişim,” **Ege**
Stratejik Araştırmalar Dergisi, 12 Ocak
2017, C.8, No:1, s.19-38.

Cambridge Dictionary:

“Asylum,” t.y.,
<https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/in-gilizce/asylum>, 23 Haziran 2020.

Carkoglu, A., & Rubin, B.:

“Turkey and the European Union Domestic
Politics, Economic Integration and
International Dynamics,” 2003, London, 01
Kasım 2021.

Castles, S.:

“Towards a Sociology of Forced Migration
and Social Transformation,” **Sociology**,
2003, C.37, No:1, s.13-34.

Castles, S., & Miller, M. J.:

“1945 Sonrası Çok Gelişmiş Ülkere Göç.
Göçler Çağı : Modern Dünyada Uluslararası
Göç Hareketleri,” **İstanbul Bilgi**
Üniversitesi Yayınları, 2008, İstanbul, s.96-
126.

Castles, S., & Miller, M. J.:

“Göçler Çağı : Modern Dünyada Uluslararası
Göç Hareketleri,” Çev. B. U. Bal, & İ.
Akbulut, **İstanbul Bilgi Üniversitesi**
Yayınları, 2008

Cesur, Ö.:

“Avrupa Birliği'nde Derinleşme ve
Genişleme Bağlamında Esnek Bütünleşme
ve Türkiye-Avrupa Birliği Bütünleşmesi,”

- Ankara Üniversitesi Yayınları**, No:438, 2014, Ankara,
- Cin, M.: “Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yabancıların (Göçmen İşçilerin) Aile Birleşimi Hakkı,” **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2014, s.263-284.
- Coleman, N. P.: “History Of Readmission Policies In Europe. E. R. Rights,” **History Of Readmission Policies In Europe**, 2009, s.11-26.
- Çağlayan, S.: “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,” **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:17, 2006.
- Çalışkan, B.: “Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası,” **İNSAMER**, 2016.
- Çam, E.: “Kadın Hakları , Avrupa Topluluğu ve Türkiye,” **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İFMC**, No:313, 1992.
- Çoban, F.: “Türkiye-Yunanistan Sınırında Neler Oldu?,” **Göç Araştırmaları Derneği**, 2020.
- Çöllü, O.: “Göç Olgusunun Türk Sağlık Sistemleri Üzerine Etkileri: Suriyeli Sığınmacılar Örneği,” **21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi**, H. H. Aygöl, & E. Eke, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, s.241-242.
- Dalaman, C.: “Almanya'nın Suriye Politikası Değişiyor,” **amerikaninsesi**, 6 Eylül 2012, <https://www.amerikaninsesi.com/a/almanya-nin-suriye-politikasi-degisiyor/1503066.html>, 06 Kasım 2021.
- Demircioğlu, M.: “Federal Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan İşçilerimizin Sosyo - Politik Sorunları,”

- Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**,
No:32, 2012,
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/932/10517>
- Deniz, R.: “1789'dan 2020' ye Fransa Göç Politikaları,” **İşçi Göçleri**, 2020, s.73
- EASO Sığınma Raporu 2020: “Avrupa Birliğinde Sığınma Durumuna İlişkin Yıllık Rapor,” **Avrupa Sığınma Destek Ofisi**, 2020.
- Edwards, M.: “The politics of evidence-based policy in Europe's ‘migration crisis,” **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C.45, No:12, 2019, s. 2139–2155.
- Ekinci, M. U.: “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu,” **SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, İstanbul, 2016,
- Ekşi, N.: “İklim Mültecileri,” **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.2,No:2, 2016, s.10-58.
- Elmas, F. Y.: “Avrupa'daki Türkler,” **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yıllığı**, 2013, s.535-553.
- Erdoğan, M.: “Türkiye'ye Kitlemel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler,” **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, M. M. Erdoğan, & A. Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.317-342.
- Erdoğan, M.: “Açık Kapı Politikasından Açık Sınır Politikasına Türkiye'deki Suriyeliler,” **Panorama**, 2020,
<https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/09/acik-kapi-politikasindan-acik-sinir-politikasina-turkiyedeki-suriyeliler-murat-erdogan>, 17 Kasım 2021.

Erdoğan, M. M., & Kaya, A.:

“Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler,” **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, 2015

Erdoğan, S.:

“Göçmen Krizi, Avrupa birliği ve Yeniden Hatırlanan Türkiye,” **Ortadoğu Analiz**, C.8, No:74, 2016, s.64-67.

Erkem, G. P.:

“Özal'ın Dış Politika Ekseninde 1987 AT Başvurusu,” **Sosyal Bilimler Araştırma Derneği**, 2009, İzmir, s. 45-55.

Euro Law:

“Dublin II Regulation,” **Official website of the European Union**, 2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133153>, 29 Ekim 2021.

EURODAC 2020 Statistics:

“Eurodac 2020 at a glance Transmitted data sets,” **European Union Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice (eu-LISA)**, 2020, <https://www.eulisa.europa.eu/Publications/Reports/Eurodac%20-%202020%20Statistics%20-%20Report.pdf>, 30 Ekim 2021.

European Commission:

“Country responsible for asylum application (Dublin Regulation),” **European Commission Migration and Home Affairs**, 2013, https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/country-responsible-asylum-application_en, 29 Ekim 2021

European Commission:

“Joint Foreign and Home Affairs Council: Ten point action plan on migration,” **European Commission Press**, 2015,

- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4813, 30 Ekim 2021.
- European Commission: “Statistics on migration to Europe-Overall figures of immigrants in European society,” 2019, https://ec.europa.eu/https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en, 23 Ocak 2021.
- European Commission: “EURODAC (European Asylum Dactyloscopy Database),” **European Commission Knowledge for Policy**, 2021, https://knowledge4policy.ec.europa.eu/data-set/ds00008_en, 30 Ekim 2021.
- European Commission: “European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations,” www.ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, 31 Ağustos 2021.
- European Commission: “Common European Asylum System,” **European Commission Migration and Home Affairs**, https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en, 29 Ekim 2021.
- European Commission: “Readmission Agreement,” **Migration and Home Affairs**, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/readmission-agreement_en, 1 Eylül 2021.
- European Commission: “Temporary Protection,” **Migration and Home Affairs**, <https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we->

- [do/policies/asylum/temporary-protection_en](#), 23 Haziran 2020.
- Fargues, P.: “Europe Must Take on its Share of the Syrian Refugee Burden, but How?,” **European University Institute Migration Policy Centre, Policy Brief**, 2014, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29919/MPC_PB_2014_01.pdf?sequence=3&isAllowed=y, 13 Ekim 2021.
- Fassmann, H., & Munz, R.: “Patterns and Trends of International Migration in Western Europe,” **Population and Development Review**, C.13, No:3, 1992, <https://www.jstor.org/stable/1973654>, 14 Kasım 2021.
- FRONTEX: “Migratory Routes: Eastern Mediterranean Route,” **FRONTEX**, çevrimiçi: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/>, 27 Kasım 2021.
- FRONTEX: “Migratory Routes: Western Balkan Route,” **FRONTEX**, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-balkan-route/>, 27 Kasım 2021.
- FRONTEX: “Who we are,” **FRONTEX European Border and Coast Guard Agency**, <https://frontex.europa.eu/about-frontex/who-we-are/foreword/>, 22 Ekim 2021.
- Gamawa, Y. I.: “Turkey’s E.U Membership: Perception, Brexit, Implications and Possibilities,” **Published by American Center of Science and Education**, USA, C.1, No:1, 2019.
- Gelekçi, C.: “Avusturya’da Yaşayan Türklerin Türkiye ile Bağları ve Evlilik Göçü,” **Bilgi**, No:71, 2014, s.179-204.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü:

“Düzensiz Göç Hakkında,” **T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>, 13 Haziran 2020.

Gökbayrak, Ş:

“Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları : Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme,” **Ankara Üniversite SBF Dergisi**, C.63, No:3, 2008, s.66-82.

Göregenli, M.:

“Geri Kabul Anlaşması Neydi? Bugünkü Tablo Ne?,” **Bianet**, 2020, <https://m.bianet.org/bianet/goc/220938-geri-kabul-anlasmasi-neydi-bugunku-tablo-ne>, 01 Eylül 2021.

Görgün, M.:

“Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımı Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 23, No: 3, 2018, s.1153-1162.

Güleç, C.:

“Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları,” **Tesam Akademi Dergisi**, Temmuz 2015, s.81-100.

Güler, A.:

“Şartlı Mülteci Statüsü: Satatünün Geçiciliği ve Bir Kalıcı Çözüm Olarak Yerel Bütünleşmenin Geçerliliği,” D. H. Aygül, & D. E. Eke, 21. **Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi**, 2018, Ankara, Nobel Yayınları, s.75

Güler, A.:

“Şartlı Mülteci Statüsü: Satatünün Geçiciliği ve Bir Kalıcı Çözüm Olarak Yerel Bütünleşmenin Geçerliliği,” D. H. Aygül, & D. E. Eke, 21. **Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi**, 2018, Ankara, Nobel Yayınları, s.76.

Güllüpinar, F.:

“Göç Olgusunun Ekonomi Politikası ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme,” **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, No:4, 2012, s. 53-85.

Gülmez, S. C., & Öztürk, A.:

“Göç Yaşantısı Çerçevesinde Çocukta Psikososyal Uyum Süreci Üzerine Bir İnceleme,” **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, C.2, No:40, s.440-4481.

Haksever, A.:

“Federal Almanya’da Göç ve Entegrasyon Politikaları. Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi”, **Ankara, Çalışma ve Sosyal güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, 2014.

İçduygu, A.:

“Türkiye’nin uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulusdevlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere,” **MiReKoç Proje Raporları**, 2014, TÜBİTAK 1001_106K291 , 1950’lerden 2000’lere Türkiye’den Yurtdışına Yönelen İşgücü Göçü, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

İçduygu, A., & Aksel, D. B.:

“Türkiye’de Düzensiz Göç,” Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye, 2012.

İnat, K.:

“Almanya’nın Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası,” **ORMER Ortadoğu Enstitüsü**, 13 Ocak 2016, https://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,50,almanya_nin_suriyeli_multecilere_yonelik_politika_si.html, 7 Kasım 2021.

International Organization for Migration (IOM).:

“Glossary on Migration,” **International Organization for Migration**, 2019, Geneva.

International Organization for Migration (IOM).:

“Migration, Asylum and Refugees in Germany: Understanding the Data,” **IOM UN Migration**, 2016, <https://www.iom.int/news/migration-asylum->

- [and-refugees-germany-understanding-data](#),
09 Ekim 2021.
- International Organization for Migration (IOM).: “Migration Flows to Europe,” **IOM UN Migration**, 2017,
https://migration.iom.int/docs/2017_Overview_Arrivals_to_Europe.pdf, 09 Ekim 2021.
- International Organization for Migration (IOM).: “Global Crisis Response Platform,” **IOM UN Migration**, 2021,
<https://crisisresponse.iom.int/response/syria-regional-refugee-and-resilience-plan-2021>,
09 Ekim 2021.
- International Organization for Migration (IOM).: “The World's Congested Human Migration Routes in 5 Maps,” **IOM UN Migration**, 2015,
<https://weblog.iom.int/world%E2%80%99s-congested-human-migration-routes-5-maps>, 30 Ekim 2021.
- Kahraman, H. B.: “Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadu'su Türk Modernleşmesi Kurucu İradesine Yeni Bir Bakış Denemesi,” **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**, E. F. Keyman, İstanbul, Everent Yayınları, 2002, s.214-242.
- Kale, B.: “Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri,” **14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.153-170.
- Karnitschnig, M.: “5 years on from Angela Merkel's three little words: 'Wir schaffen das!'," **Politico**, 2020,
<https://www.politico.eu/article/angela-merkel-wir-schaffen-das-5-years-on/>, 07
Kasım 2021.

- Kaya, A.: "A Tale of Two Cities: Aleppo and Istanbul," **European Review**, C.25, No:3, 2017, s.365-387.
- Kaya, A.: "Geçici Koruma Altındaki Kişilerin Kabulü," **Koruma, kabul ve Entegrasyon: Türkiye'de Mülteciler**, N. G. Aras, & Z. Ş. Mencütek, İstanbul, Bİlgi Üniversitesi Yayınları , C.1, 2021, s. 111-191.
- Kaya, A.: "Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study," **Journal of International Relations**, 2021, s.1-19.
- Kaya, H. E., & Susan, A. T.: "Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak Ekolojik Planlama ve Eko-Kentler," **idealkent**, C.11, No:30, 2020, s.909-937.
- Kemal, N. (2018).: "Göç Olgusu, Avrupa'ya Giden Güncel Göç Rotaları ve Bu Göçlerin AB Ekonomisine Etkisi," **Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı**, 2018.
- Kır, E.: "Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen Çocukların Eğitimi," **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı**, 2019.
- Kirişçi, K., & Karaca, K.: "Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989,1991,2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akını," **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, M. M. Erdoğan, & A. Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.297-310.
- Kırmızı, B.: "Göçmen Türklerin Almanya'da Yaşadığı Sorunların Dünü ve Bugünü," **Journal of Turkish Language and Literature**, C.2, No:3, 2016, s.146-156.

- Koçak, O., & Gündüz, R.: “Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi,” **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, No:12, 2018, s.66-91.
- Köse, İ.: “Avrupa Birliği'nin Mülteci Açmazı ve Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması,” **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırma Dergisi**, C.7, No:1, 2016, s.1-27.
- Kösem, O.: “German Migration Policy: The EU Is The Solution, Not The Problem!,” **Social Europe**, 2015, <https://socialeurope.eu/german-migration-policy-eu-solution-not-problem>, 07 Kasım 2021.
- Kutlay, M., & Akcalı, Ö.: “Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski,” **USAK Analiz**, C.1, No:29, 2015
- Martin, P. L.: “Germany: Managing Migration in the 21st Century,” Cornelius, Wayne A., P. Martin, & J. Hollifield, **Controlling Immigration: A Global Perspectiv**, Stanford University Press, 2002.
- Mayer, M.: “Germany's Response to the Refugee Situation: Remarkable Leadership or Fait Accompli?” **Newpolitik**, 2017, http://www.astrid-online.it/static/upload/maye/mayer_newpolitik_german_policy_translated_10_2016-3.pdf, 07 Kasım 2021
- Mitrovic, O.: “Used during the Balkan crises, the EU's Temporary Protection Directive may now be a solution to Europe's refugee emergency,” **European Politics and Policy**, 2015, <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2015/12/22/the-eus-temporary-protection-directive->

- [as-a-solution-to-europes-refugee-crisis/](#), 01 Kasım 2021.
- Morgil, O.: “Kopenhagen Ekonomik Kriterleri Türkiye'nin Uyum Süreci,” **Ankara Avrupa Çalışma Dergisi**, C.5, No:2, 2006, s.91-102.
- Murat, S.: “Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış,” **Journal of Social Policy Conferences**, 1995.
- Mutluer, M., & Südaş İ.: ““Görünmez” Bir Küresel Sorun: Çevre Mültecileri,” **Profesör Doktor İlhan Kayan’a Armağan Kitabı**, İzmir, Bornova, .Ege Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Müftüler, M.: “Turkish Economic Liberalization and European Integration. Middle Eastern Studies,” **Middle Eastern Studies**, C.31, No:1, 1995, s.85-98.
- Müftüler, M.: “Tarihsel Çerçeve Türkiye ve Avrupa Birliği,” **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.23-55.
- Müftüler, M.: “The Revitalization of the Turkish- European Union Relations: Old Wine in the New Bottles?,” **Istanbul Policy Center-Sabancı University-Stiftung Mercator Initiative**, İstanbul, Arena Dijital Baskı Merkezi, 2015, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200323-13033829.pdf>, 31 Ekim 2021.
- Müftüler-Baç, M., & Gürsoy, Y.: “Is There a Europeanization of Turkish Foreign Policy? An Addendum to the Literature on EU Candidates,” **Turkish Studies**, C.11, No:3, 2010, s.405-427.
- Mülteciler Derneği: “Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Eylül 2021,” **Mülteciler Derneği**,

- <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> , 16 Ekim 2021.
- Nas, Ç.: “The EU’s Approach to the Syrian Crisis: Turkey as a Partner?,” **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.16, No:62, 2019, s.45-64.
- Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ., & Öztürk, M.: “Türkiye’nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri,” **İş ve Hayat**, C.2, No:4, 2017, s.217-238.
- Official Journal of the European Communities: “COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC,” 2001, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>, 01 Kasım 2021
- Official Journal of the European Union.: “COUNCIL DECISION (EU) 2015/1523 of 14 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy, **Official Journal of the European Union**, 2015, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1523&from=EN>, Ekim 2021.
- Orhan, O.: “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri,” Ankara, **ORSAM**, 2015.
- ORSAM: “Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi,” Ankara, **ORSAM**, 2012.
- Özcan, C.: **Savaşı Sabreden Kazanır: Şansölye Merkel’in Hikâyesi ve Türkiye İlişkileri**, İstanbul, Doğan Kitap, 2018.
- Özcan, M.: “AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi,” **İNSAMER**, 2017.

- Özdemir, E.: “Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki Algıları,” **Savunma Bilimleri Dergisi**, C.16, No:1,2017, s.115-135.
- Özer, Y.: “Mülteci Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Yansımaları,” **Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, s. 36-70.
- Özerim, G.: “Avrupa’da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi?,” **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C.5, No:1, 2014, s.11-48.
- Özerim, G.: “Turkey’s great challenge: integrating 2.7 million Syrian refugees,” **The Conversation**, **2016**, file:///C:/Users/solma/Downloads/Turkey_s_great_challenge_Integrating_Syr.pdf, 16 Ekim 2021.
- Özerim, G.: ““Mülteci Krizi” ve AB’nin Geleceği,” **EGİAD YARIN(54)**,2017, s.34-35.
- Özerim, G., & Mandacı, N.: “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenikleştirilmesi,” **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, C.10, No:39, 2013, s.105-130.
- Penninx, R., Spencer, D., & Hear, N. V.: “Migration and Integration in Europe:The State of Research,” **University of Oxford ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS)**, Oxford, 2008, file:///C:/Users/solma/Downloads/Migration_and_Integration_in_Europe_The_State_of_R.pdf, 05 Eylül 2021.
- Saatçioğlu, B.: “Turkey and the EU: Strategic Rapprochement in the Shadow of the

- Refugee Crisis,” **e- International Relations**, 2021, <https://www.e-ir.info/2016/01/21/turkey-and-the-eu-strategic-rapprochement-in-the-shadow-of-the-refugee-crisis/>, 10 ekim 2021.
- Saatçioğlu, B.: “AB’nin Mülteci Krizi: Normlar-Çıkarlar Dikotomisi Üzerinden AB’yi Yeniden Değerlendirmek,” **Türkiye-AB İlişkilerine Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2017, s.212-237.
- San Diego Union Tribune: “Thousands of migrants still taking Balkan route to EU,” **The San Diego Union Tribune**, 2006, <https://www.sandiegouniontribune.com/sdut-thousands-of-migrants-still-taking-balkan-route-2016may06-story.html>, 9 Ekim 2021.
- Sarıkaya, T.: “Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Türkiye’nin Suriyeli Göçmenlere Avrupa Sınırlarını Açmasının Gazetelere Yansıması: Sabah ve Cumhuriyet Gazetesi Örnekleri,” **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, C.12, No:4, 2020, s. 402-414.
- Sarıkaya, T. “Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Türkiye’nin Suriyeli,” 2020.
- Schwartz , A.: “On Efficiency of Migration,” **The Journal of Human Resources**, C.2, No:2, 1971, s.193-205, https://www.jstor.org/stable/144917?seq=1#metadata_info_tab_contents, 06 Mart 2020.
- Seales, R.: “Migrants in Germany: Should they be paid to go home?,” **BBC News**, 2017,

<https://www.bbc.com/news/world-europe-42235232>, 07 Kasım 2021.

Staver, A.:

“Family Reunification: A Right for Forced Migrants?,” **Refugee Studies** Centre Working Paper Series, No: 51, 2008.

Süleyman Demirel Üniversitesi Avrupa Birliği Dökümantasyon, Araştırma ve Uygulama Merkezi (ABADOM):

“Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi,” t.y, <https://eucenter.sdu.edu.tr/tr/turkiye-ab-iliskileri/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi-6947s.html>, 24 Mayıs 2022.

Şimşek, D.:

“Göç Politikaları ve “İnsan Güvenliği”: Türkiye’deki Suriyeliler Örneği,” **Toplum ve Bilim(140)**, 2017, s-11-27.

Şimşek, D.:

“Suriyeli Mültecilerin Avrupa’ya Yayılımı: Analitik ve Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme,” **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi (9)**, 2019, s.491-516.

“Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967,” 1963.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı:

“Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları,” **T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı**, 2013.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı:

T.C. İçişleri Bakanlığı:

“Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan Arasında Polis Ve Gümrük İşbirliği Ortak Temas Merkezi,” **İller İdaresi Genel Müdürlüğü**, 2017, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/ortak-temas-merkezi-3-toplantisi>, 22 ekim 2021.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü:

“Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi,” **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, 2019, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, 22 Ekim 2021.

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: “Düzensiz Göç,” **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, 2021, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, 22 Ekim 2021.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: “Geçici Koruma,” [goc.gov.tr: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638](https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638), 18 Ekim 2021.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: “Geçici Koruma Genel Bilgi,” **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>, 23 Haziran 2020.
- TDK: “Göç,” <https://sozluk.gov.tr/>, 06 Mart 2020.
- Teke LLoyd, F. A.: “Türkiye Göç ve Mülteci Politikasının Dış Politika Ekseninde Değerlendirilmesi: 2000-2017,” **Alternatif Politika** , C.11, No:3, 2019, s. 502-526.
- Tepealtı, F.: “Avrupa Birliği’ne Yönelik Türkiye Geçişli (Transit) Göç Hareketleri ve Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi,” **Doğu Coğrafya Dergisi** (41), s.125-140.
- The Economist: “Europe’s migrant crisis: Merkel the bold,” 2015, <https://www.economist.com/leaders/2015/09/05/merkel-the-bold>, 07 Kasım 2021.
- The United Nations Migration Agency: “Key Migration Terms,” **International Organization for Migrations (IOM)**, t.y., <https://www.iom.int/key-migration-terms#Migration>, 31 Mayıs 2020.
- Toksöz, G.: “Göçü Açıklamaya Yönelik Teoriler,” **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.16-24.

- Toksöz, G.: “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'ya Göç,” **Uluslararası Emek Göçü**, 2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.24-32.
- Toksöz, G.: “Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum,” **İdealkent** (14), 2014, s.29-37.
- Topcuoğlu, R. A.: “Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama,” **İnsan Hakları Yıllığı** (34), 2016, s.1-20.
- Toros, A.: “Önsöz” **Sorunlu Bölgelerde Göç**, Global Strateji Enstitüsü, 2008, Ankara, s.9.
- Turgut, N. Y.: “Çevresel Göç ve Çevre Göçmenleri Sorununun Çevre Hukukunda ki Yeri,” **Türkiye Barolar Birliği Dergisi** (139), 2018 s.277-346.
- Türk, E.: “Suriyeli Göçmenlerin Türk Vatandaşlığı Hakkındaki Görüş ve Beklentileri,” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**(43), 2020, s.162-176.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı: Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları, https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf, 10 Nisan 2022.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı: Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi www.ab.gov.tr: <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111>, 30 Ağustos 2021.
- Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi

Temsilciliği,

<http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/Sho-wInfoNote/353727>, 29 Ocak 2019.

Türkiye Cumhuriyeti Cenevre Ofisi “Uluslararası Göç Örgütü (IOM),” Türkiye Cumhuriyeti Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği:

Temsilciliği,

<http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/Sho-wInfoNote/353795>, 31 Ocak 2019.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı:

“Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevapları,”

Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa>, 22 Ekim 2021.

Unat, N. A.:

“21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Göçünün Yeni Sorunları. N. A. Unat içinde, Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa,” **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, İstanbul, 2017, s.16-46.

Unat, N. A.:

“Türk Dış Göçünün Aşamaları: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa,” **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.75-126.

Unat, N. A.:

“Uluslararası Göç Alanında 2000 Yılından sonraki Gelişmeler: İlegal Göç Hareketlerinde Artış,” **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, C.3, No:352**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.352.

Unat, N. A.:

“Uluslararası Göç alanında 2000 Yılından sonraki Gelişmeler: Yasa Dışı İstihdam, Seks Ticareti,” **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, C.3,**

- İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.365.
- Unat, N. A.: “Uluslararası Göçün Kuram ve Kavramları” **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.51-70.
- UNHCR: “Global Trends Forced Displacement in 2019,” **UNHCR,** 2019, <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/>, 23 Ocak 2019.
- UNHCR.: “Global Trends Forced Displacement in 2019,” **UNHCR,** 2019.
- UNHCR: “Figures at a Glance,” **UNHCR’s annual Global Trends Report,** 2018 <https://www.unhcr.org/ph/figures-at-a-glance>, 06 Haziran 2020.
- UNHCR: “Operational Data Portal Refugee Situations” <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean?id=105>, 26 Mart 2022.
- UNHCR: “UNHCR GLOBAL TREND,” **UNHCR,** <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/> , 08 Ekim 2021.
- UNHCR: “UNHCR Turkey Operational Update July/August 2021 -TR,” **Operational Data Portal Refugee Situation,** <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/88919>, 17 Ekim 2021.
- UNHCR Refugee Agency: “The Dublin Regulation,” **UNHCR,** <https://www.unhcr.org/protection/operations/4a9d13d59/dublin->

- [regulation.html?query=dublin](https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=xy8G36), 29 Ekim 2021.
- UNHCR The UN Refugee Agency: "Refugee Data Finder," **UNHCR The UN Refugee Agency**, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=xy8G36>, 07 Kasım 2021.
- United Nation Development Programme: "Human Development Index (HDI)," **Human Development Reports**, <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, 27 Kasım 2021.
- United Nations: "UN Migrant Stock Total 2019," Department of Economic and Social Affairs
- United Nations General Assembly: Universal Declaration of Human Rights. Universal Declaration of Human Rights, 1948, <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>, 23 Haziran 2020.
- Uyanık, Y.: "Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi," **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.1, No:99, s.1-8.
- Uysal, C.: "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler," **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 2001, s.140-153.
- Ünver, O. C.: "Almanya'ya Türk İşçigücü Göçü- Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar," **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, C.45, 2012, s.177-226.
- Wells, P.: "Paul Wells: Europe's breaking point," **Macleans**, 2016, <https://www.macleans.ca/news/world/breaking-point-how-europe-can-still-save-itself/>, 13 Ekim 2021.

Yazan, Y.:

“Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikasının Oluşumu, Birliğe Yasadışı Göç Akışı ve Birliğin Yasadışı Göçle Mücadele Politikaları,” **Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası**, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2020, s.75-123.

Ziya, O.:

“Mülteci Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri,” **Türkiye Barolar Birliği: Dergisi**, C.99, 2012, s.229-240.

Zorlu, M., & Yetim, M.:

“Yasa Dışı Göçle Mücadele Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye Politikalarının Karşılaştırması,” **Avrupa Birliği ve Türkiye Politikalarının Karşılaştırması**, Ortadoğu Etütleri, 2020, s. 325-348.